

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAYLIK SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN
İHRACATA DAYALI KOBİ'LERİN REKABET
GÜCÜ VE TRAKYA BÖLGESİ'NDE UYGULAMA**

HÜSEYİN AYDIN

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. NEVİN ALTUĞ

EDİRNE, 2010

Hazırlayan : Hüseyin Aydın

Tezin Adı : Avrupa Birliği'ne Adaylık Sürecinde Türkiye'de Faaliyet Gösteren İhracata Dayalı KOBİ'lerin Rekabet Gücü ve Trakya Bölgesi'nde Uygulama

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da birlik çalışmalarının ilk temelini 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) oluşturmuş ve bunu 27 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Birliği'nin (EURATOM) izlemiştir. Bu üç topluluğun kaydettiği olumlu gelişmeler Avrupa'daki diğer devletlerin katılımıyla genişlemiş, Aralık 1991'de Maastricht'de alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Birliği Anlaşması (ABA) oluşturularak 1992 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile başlamış, çeşitli dönemlerde ara verilmesine rağmen 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ile AB ile yeni bir sürece girilmiş ve bir anlamda Türkiye'nin AB'ye adaylığı teyit edilmiştir. Türkiye ile AB arasında müzakere sürecine 3 Ekim 2005'te başlanmış olup, bu süreç içinde ekonomik yapı analiz edilirken, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) de konu olması gerekmektedir.

Ekonomik yapı içinde Dünya'da ve Türkiye'de önemli bir yere sahip olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ), Türkiye ve Avrupa Birliği açısından rekabet edebilirlik yönünün incelenmesi ve özellikle ihracata dayalı faaliyet gösteren KOBİ'lerin rekabet şartlarından nasıl etkilendiklerinin üzerinde durulması önem arz etmektedir. AB'nin KOBİ'lerle ilgili tanımlamaları ve yasal düzenlemelerinin Türkiye'deki karşılığının incelenmesi ve bunun ihracatçı KOBİ'ler açısından ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla ihracata dayalı faaliyet gösteren KOBİ'ler açısından yoğun bir yapılanmaya sahip Trakya Bölgesi temel alınması ve rekabet gücünün ortaya konması önemli bir gösterge oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, İhracat, Rekabet Gücü

Prepared by : Hüseyin Aydın

Name of the thesis : The competitive power of the export-oriented SMEs in Turkey during its candidacy process to EU and the practices in the region of Thrace

ABSTRACT

After the Second World War, the first basis of the endeavors for a unity in Europe was established by the European Coal and Steel Community (ECSC) which was founded in 1952 and it was followed by the European Economic Community (EEC) which was created by the Treaty of Rome that was signed on March 27, in 1957 and by the European Atomic Energy Association (EURATOM). The positive developments recorded by these three communities were enlarged with the participation of the other countries in Europe and in line with the decisions taken in December, in 1991, in Maastricht, the Treaty on European Union (TEU) was formed and it entered into force in 1992. Turkey's European Union (EU) process started with the Ankara Agreement which was enacted in 1964 and although the relations were broken at various times, with Helsinki Summit that was held in 1999, a new process started for Turkey and in a sense, Turkey has been confirmed as a candidate country. Negotiation process between Turkey and the EU started in October 3, 2005 and while the economic structure during this process is analyzed, small and medium-sized enterprises (SMEs) should be one of the issues to be analyzed.

The power of the small and medium-sized enterprises to compete in terms of Turkey and the EU and how they are affected by the competitive conditions, especially for export-oriented SMEs are important as small and medium-sized enterprises (SMEs) have an important role in the economic structure of both Turkey and the world. It is necessary to investigate EU's definitions and legal regulations of SMEs and it is necessary to display them for the exporter SMEs. Therefore, the region of Thrace that has an intensive structure in terms of export-oriented SMEs will be taken as the basis and it is an important indicator to put forward the competitive power.

Key words : SMEs, export, the competitive power

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Adaylık süreci içinde ihracata dayalı KOBİ'lerin incelenmesine yönelik Trakya Bölgesinin durumu hakkında bazı somut bilgileri ortaya koymaya çalıştığım bu çalışmanın konuyla ilgili akademik çalışmalara katkı vereceğini ummaktayım. Bu çalışmanın ortaya çıkarılmasında en büyük pay sahibi olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Nevin Altuğ'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Destekleri ile her zaman yanımda olan başta ailem ve iş arkadaşlarıma da sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz, 2010

Hüseyin AYDIN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Özet.....	i
Abstract.....	ii
Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	iv
Şekiller Listesi.....	viii
Tablolar Listesi.....	ix
Kısaltmalar.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi Ve Kurumsal Yapısı.....	3
1.1.1. Avrupa Birliği Düşüncesi.....	4
1.1.2. Avrupa Birliği Genişleme Süreci.....	8
1.1.3. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı.....	10
1.1.3.1. Avrupa Parlamentosu.....	11
1.1.3.2. Avrupa Doruğu.....	12
1.1.3.3. Avrupa Konseyi.....	12
1.1.3.4. Avrupa Birliği Komisyonu.....	13
1.1.3.5. Diğer Kurumlar.....	14
1.1.3.5.1. Adalet Divanı.....	14
1.1.3.5.2. Sayıştay.....	15
1.1.3.5.3. Ekonomik ve Sosyal Komite.....	15

1.1.3.5.4. Bölgeler Komitesi.....	16
1.1.3.5.5. Avrupa Yatırım Bankası	16
1.1.3.5.6. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB).....	18
1.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	19
1.2.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi.....	19
1.2.1.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu	19
1.2.2. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi	21
1.2.3. Tam Üyelik Başvuru Süreci ve Gümrük Birliği.....	24
1.2.4. 1997 ve 1999 Zirveleri'nden Müzakere Kararı'na İlişkiler...	30
1.2.5. Müzakere Kararından Günümüze Türkiye – AB İlişkileri...	32

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ve ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİ) ve ÖZELLİKLERİ

2.1. KOBİ Kavramına Genel Bakış.....	36
2.2. Türkiye'de Ve Dünyada Kobi Tanımı.....	39
2.2.1. Türkiye'de KOBİ Tanımlaması.....	40
2.2.2. Çeşitli Ülke Ve Uluslararası Kuruluşların KOBİ Tanımları.....	42
2.2.2.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) KOBİ Tanımlaması	42
2.2.2.2. Dünya Bankası'nın KOBİ Tanımı.....	43
2.2.2.3. Çeşitli Ülkelerde KOBİ Tanımları.....	43
2.2.2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	43
2.2.2.3.2. Japonya.....	44
2.2.2.3.3. Avustralya.....	45

2.2.2.3.4. Yeni Zelanda.....	45
2.3. KOBİ'lerin Özellikleri.....	46
2.3.1. KOBİ'lerin Nitel Özellikleri.....	46
2.3.2. KOBİ'lerin Nicel Özellikleri.....	47
2.4. KOBİ'lerin Avantajları Ve Dezavantajları Ve Karşılaştıkları Sorunlar.....	48
2.4.1. KOBİ'lerin Avantajları.....	48
2.4.2. KOBİ'lerin Dezavantajları.....	49
2.4.3. KOBİ'lerin Karşılaştıkları Sorunlar.....	50
2.4.3.1. Tanımlamadan Kaynaklanan Sorunlar.....	51
2.4.3.2. KOBİ'lerde Pazarlama ve Markalaşmadan Kaynaklanan Sorunlar.....	52
2.4.3.3. KOBİ'lerde Eğitimden Kaynaklanan Sorunlar.....	55
2.4.3.4. KOBİ'lerin Örgütlenme ve Yönetim Sorunları.....	56
2.4.3.5. KOBİ'lerin Üretim ve Tedarik Sorunları.....	58
2.4.3.6. KOBİ'lerin İnsan Kaynakları Sorunları.....	59
2.4.3.7. Kalite ve Standart İle İlgili Belge Sorunları.....	60
2.4.3.8. KOBİ'lerin Finansman Sorunları.....	61
2.5. AB'de Faaliyet Gösteren KOBİ'ler	64
2.5.1. AB'de KOBİ Tanımlaması.....	65
2.5.2. AB'de Devlet Yardımları	66
2.5.3. AB'de KOBİ'lere Yönelik Yatırım ve Mali Araçlar.....	67
2.6. Türkiye'de AB Pazarına İhracat Yapan KOBİ'lerin Rekabet Açısından Durumlarının İncelenmesi.....	68
2.6.1. Türkiye'deki Devlet Yardımları.....	69
2.6.2. Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Destek Politikaları.....	70
2.6.3. Türkiye'nin AB Rekabet Politikasına Uyum Durumu.....	71

2.6.4. Türkiye ve AB'nin Ticaret Yapısı.....	72
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHRACATA DAYALI KOBİ'LERİN TRAKYA BÖLGESİ'NDEKİ DURUMU

3.1. İhracatla İlgili Genel Bilgiler.....	74
3.2. Trakya Bölgesi Ekonomik Göstergeleri.....	78
3.2.1. İşkolları Ve İstihdam Durumuna Göre Mevcut İşletmeler.....	78
3.2.2. İşkollarına Göre İşletme Ve İstihdam Durumu.....	78
3.2.3. İllere Göre Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) Ve OSB'lerde Tesis Ve İstihdam Durumu.....	79
3.2.4. İllere Göre Serbest Bölgeler.....	80
3.2.5. Bölgenin İllere Göre İhracatçı İşletme Sayısı Ve İhracat Değerleri.....	81
3.2.6. Bölgenin İllere Ve Sektörlere Göre İhracatı.....	82
3.3. Avrupa Birliği'ne Adaylık Sürecinde Türkiye'de Faaliyet Gösteren İhracata Dayalı KOBİ'lerin Rekabet Gücü ve Trakya Bölgesi'nde Uygulama.....	83
3.3.1. Araştırmanın Evreni.....	83
3.3.2. Araştırmanın Amacı.....	84
3.3.3. Araştırma Modeli.....	84
3.3.4. Verilerin Toplanması.....	84
3.3.5. Sonuçların Değerlendirilmesi.....	84
Sonuç Ve Öneriler.....	97
KAYNAKÇA	99
EK- 1: ANKET FORMU	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 3-1: Firmaların Faaliyet Süreleri.....	85
Şekil 3-2: Firmaların İstihdam Değerleri.....	86
Şekil 3-3: Firmaların Uluslararası Alanda Faaliyet Gösterme Süreleri	86
Şekil 3-4: AB'ye İhracatta Uygulanan Devlet Desteklerine İlişkin Bilgi Sahibi Olmak.....	90
Şekil 3-5: AB'ye İhracatta Rekabet Zorluğu.....	91
Şekil 3-6: AB'ye İhracatta Rakip Ülkeler.....	92
Şekil 3-7: AB Ülkeleri İçinde En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler.....	94
Şekil 3-8: Ekonomik ve Mali Krizin AB İhracatına Etkisi.....	94
Şekil 3-9: Ekonomik ve Mali Krizin AB İhracatındaki Oransal Kaybı.....	95

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1-1: Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci	10
Tablo 1-2: Katma Protokolün Kapsamı.....	22
Tablo 1-3: Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Aşamaları.....	28
Tablo 1-4: Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye Etkileri.....	30
Tablo 2-1: Hazine Müsteşarlığı Tanımlamasına Göre KOBİ'ler.....	42
Tablo 2-2: TÜİK'e Göre KOBİ Tanımı.....	42
Tablo 2-3: B'de KOBİ'lerin Tanımı.....	44
Tablo 2-4: OECD'nin KOBİ Tanımı.....	44
Tablo 2-5: Japonya'da KOBİ Sınıflandırması.....	46
Tablo 2-6: Avustralya'da KOBİ Sınıflandırması.....	46
Tablo 2-7: Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler.....	71
Tablo 3-1: 2008-2009 İhracat verileri (Milyon Dolar).....	75
Tablo 3-2: En Çok İhracat Yapılan Ülkeler (Milyon Dolar).....	76
Tablo 3-3: Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat (Milyon Dolar).....	77
Tablo 3-4: Sektörel İhracat (Milyon Dolar).....	77
Tablo 3-5: KOSGEB Veri Tabanına Göre İstihdam ve İşletme Oranları.....	78
Tablo 3-6: İşletmelerin İllere ve Bölgelere Göre Sıralaması.....	79
Tablo 3-7: Çeşitli İşkollarına Göre İşletme ve İstihdam Sayıları.....	80
Tablo 3-8: Bölgedeki Organize Sanayi Bölgeleri.....	81
Tablo 3-9: İllere Göre Serbest Bölgeler.....	82
Tablo 3-10: İhracatçı İşletme Sayıları ve İhracat Değerleri.....	82
Tablo 3-11: Bölge ve İllerdeki İhracat Miktarlarının Sektörlere Göre Dağılımı..	83

Tablo 3-12: Firmaların Sektörel Dağılımı.....	85
Tablo 3-13: Uluslararası Faaliyetlerin Niteliği.....	87
Tablo 3-14: KOBİ'lerin İhracata Yönelmelerini Motive Eden Unsurlar.....	88
Tablo 3-15: AB Pazarında Faaliyet Göstermeme Nedenleri.....	89
Tablo 3-16: AB'de Ticari Faaliyette Bulunmaya Yönelik Bilgi İhtiyacı.....	89
Tablo 3-17: İhracatta Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar.....	92
Tablo 3-18: KOSGEB Desteklerinden Yararlanma.....	93

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AMBS	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BAB	Batı Avrupa Birliği
COREPER	Avrupa Konseyi Daimi Temsilciler Komitesi
DYP	Doğru Yol Partisi
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Birliği
GB	Gümrük Birliği
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Birliği
MDAÜ	Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NAICS	Kuzey Amerika Sanayi Sınıflandırma Sistemi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OKK	Ortaklık Konseyi Kararı
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı parti

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UP	Ulusal Program
USD	ABD Doları
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa birleşmek için uygun fırsatı yakalamıştır. Birçok bilim ve devlet adamı tarafından Alman-Fransız ittifakının Avrupa'daki savaşların önüne geçeceği öne sürülmüştür. Nitekim 1951'de altı ülkenin katılımıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuş ve aynı ülkeler (Federal Almanya, İtalya, Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda) 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurmuşlardır. Görüleceği üzere Avrupa'nın birleşmesi savaşların yıkıcı gücü karşısında ekonomik olarak güçlü bir birlik olmak adına sağlanmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, günümüzde Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Kurumsal yapısı ve ortak politikaları ile 27 üyeli bir uluslararası topluluktur. Dolayısıyla ortak politikaların temelinde ekonomik fayda ve çıkar elde etmek vardır. Bu çerçevede Avrupa Birliği, Küçük ve Orta Ölçekteki İşletmelere (KOBİ) birlik ekonomisi için önem addetmektedir.

Başvurusu süresinden günümüze kadar geçen yaklaşık 50 yıllık süreçte Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek için siyasal, ekonomik ve hukuki bir takım yükümlülükleri tamamlamak ve Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak için çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki KOBİ'ler de kendilerini Avrupa Birliği pazarlarına açmak istemekte ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin istedikleri şartnameleri yerine getirmeye çalışmak için kendilerini revize etmektedirler.

Bu çalışmada Trakya Bölgesi'nde yer alan 20 KOBİ niteliğindeki firma ile görüşülmüş ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yapmış oldukları veya yapmak istedikleri ihracat faaliyetleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar çerçevesinde ihracatta karşılaştıkları sorunlar öğrenilmiş ve firmalardan bu konularda güncel değerlendirmeler alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bu bölümde KOBİ kavramına genel bir bakış açısı sağlanmış ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de ve Dünyada

KOBİ tanımlarına yer verilmiştir. Tanımların ardından KOBİ'lerin avantajları ve dezavantajları ve KOBİ'lerin karşılaştıkları sorunlar analiz edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ihracata dayalı KOBİ'lerin Trakya Bölgesi'ndeki durumunu değerlendirmektedir.

Bu bölümde ayrıca, Trakya bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ niteliğindeki 20 firma ile yüz yüze yapılan mülakatlar yer almaktadır. Sorulan sorularla Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ihracatta karşılaştıkları sorunlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği'nin tarihçesi ve günümüzdeki ulaştığı konum adına kurumsal yapısı incelenmekte, sonra da Avrupa Birliği e Türkiye ilişkileri ele alınmaktadır.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ VE KURUMSAL YAPISI

Avrupa'da "birlik" kurma düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. Avrupa Birliği bütünleşmesine katkı sağlayan ilk girişimleri, hem örgütlenme düzeyinde hem de düşünsel düzeyde Eski Yunan'da görmek olanaklıdır.¹ Dolayısıyla bu fikirlerin Avrupa'dan da eski oldukları anlaşılmaktadır. Edgar Morin'e göre aslında Hıristiyanlık ilkesi Asya'dan gelmiştir ve Avrupa'da yayılabilmesi ancak bininci yılının sonunda mümkün olmuştur.² Avrupa'nın birleşmesini sağlayacak ortak bir ilke bulunmamasına karşılık Avrupa'yı birleştirmeye yönelik düşüncelerin kökenleri yüzyıllar öncesine kadar götürülebilmektedir. Ortaçağ'dan itibaren, Avrupa'nın birleştirilmesi fikrinsel boyutta bilim, din ve kültür adamları tarafından zaman zaman dile getirilmiştir. Avrupa, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra hep Pax Romana'nın³ arayışları içinde olmuştur.

¹ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s.19.

² Edgar Morin, **Avrupa'yı Düşünmek**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Afa Yayınları, 1995, s.43.

³ Latince kökenli bir sözcük olan "Pax" barış anlamına gelmektedir. Roma tarihinde Augustus'un imparator olmasıyla başlayan ve aşağı yukarı M.Ö. 27'den M.S. 180'e kadar devam eden dönemi tanımlamak için kullanılan Pax Romana (Roma Barışı) kelimesinin tarih terminolojisine girmesini sağlamıştır. Pax Romana dönemi Roma İmparatorluğu sınırları içinde barışın ve zenginliğin hâkim olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde Roma ordusu, imparatorluğu dış saldırılardan koruyacak bir güce sahiptir. Akdeniz ise korsanlardan temizlenerek güvenli bir su yolu haline gelmiştir. İmparatorluk sınırları içinde ticaret canlanırken, refah seviyesi hızla yükselmiştir. Hukuki alanda reformlar ve kurumsallaşma sayesinde imparatorluğun birliği güç kazanmış, mühendislik ve edebiyat gibi alanlarda ilerleme kaydedilmiştir. Toktamış Ateş, **Siyasal Tarih**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.11.

1.1.1. Avrupa Birliği Düşüncesi

Pierre Dubois, Dante, Emeric Cruce, Abée de Saint, Jean Jacques Rousseau ve Immanuel Kant gibi bazı düşünür ve yazarlar Avrupa Birliği düşüncelerini dolaylı yoldan da olsa ifade etmişlerdir. Avrupa'nın birleşmesi konusunda Dante, **Monarchia** adlı eserinde Avrupa'yı eskiden olduğu gibi Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde tek vücut bir ülke durumuna getirmeyi düşünmüştür.⁴ Pierre Dubois, 1306 yılında yazdığı **De Recuperatione Terre Sanete** adlı eserinde Avrupa'da bu bütünleşmenin ilk önerilerini sunmuştur. Dubois, kralın, laik devletlerden oluşan bir Haçlı Seferi organize etmesini istemiş ve oluşturulacak bir Konsey'in, uluslararası ihtilafların çözümünde Uluslararası Adalet Divanı rolü oynamasını önermiştir.⁵ De Sully, 1638'de açıkladığı **Büyük Avrupa Projesi**'nde, Avrupa'da eşit güçte on beş siyasi birimin ortaya çıkmasını arzuladığını dile getirmiştir. Sully'in düşündüğü projede, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu yer almazken **Diet** adını verilen parlamentoda bu iki ülkeye onar adet temsilci verilmesini önerilmiştir.

1600'lerin başında daha farklı ve somut bir öneri Emeri Cruce tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre kurulacak olan birliğin temelinde şu ya da bu devletin çıkarı değil, ekonomik çıkarlar olmalıdır. Ticaret, yalnızca Avrupa'yı değil ileride tüm dünyayı federal bir yapıda birleştirecek bir unsur olmalıdır. Başta gümrükler olmak üzere ticareti engelleyen tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır.⁶

Jeremy Bentham, 1793'de ve Immanuel Kant⁷ 1795'de yayınladıkları eserlerinde, barışın sağlanabilmesini Avrupa'nın bütünleşmesi fikrine bağlamışlardır. Bu düşünürlerin barış planları esas olarak Avrupa'da birleşmeyi öngörmüştür. O döneme kadar barışın temini için önce Avrupa'da bütünleşmenin gerektiği savunulmaktaydı. Bentham, Kant ve onları takip eden düşünürlerin ortaya koydukları

⁴ Fatih Türe, "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği" **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Ed. Turgay Uzun, Serap Özen, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004, s.52.

⁵ Haluk Kabaalioğlu, "Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi", **Mahmut R. Belik'e Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuku ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993, s.225.

⁶ Türe, **op.cit.**, s.52-53.

⁷ Kant'ın Avrupa Birliği düşüncesine yaptığı katkı Edebi Barış Üzerine Felsefi Deneme adlı eserinde görülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: Immanuel Kant, **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1960.

çeşitli modeller, Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler türü “idealist” teşkilatlar öngörmüştür.⁸

Victor Hugo, 1848 yılında yazdığı bir eserinde ilk kez Avrupa Birleşik Devletleri’nden söz etmiş ve bu amaca yönelik olarak büyük katkıda bulunmuştur.⁹ Avrupa’da bir Birlik yaratma fikri, “yaşlı kıta” üzerinde ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla aynı zamanda olmuştur. Ancak Avrupa’da birlik yaratma yolundaki çabalar, 18.yüzyılın sonuna doğru endüstri devriminin başlamasıyla, sanayi üretim arzının artışına paralel pazar arayışlarıyla birlikte hız kazanmaya başlamıştır.¹⁰ 1786 tarihli İngiliz-Fransız ticaret antlaşması ticaretin serbestisi açısından gerçekleştirilen ilk ciddi girişim olmuştur. 1815 Viyana Kongresi ile büyük güçlerin çıkarları doğrultusunda Avrupa’da gerçekleştirilmiş olan gerçek ve kalıcı bir barıştan sonra, ticaret engellerini kaldırma yolunda ilk adım Prusya tarafından **Maassen Tarifesi** ile atılmıştır. İç gümrükleri tamamen kaldıran bu tarife, o dönemde Avrupa’daki en liberal tarife olmuştur.¹¹

1834 yılında milliyetçi kişiliğiyle de tanınan Alman iktisatçısı Friedrich List tarafından ortaya atılan Alman Gümrük Birliği (Zollverein) 1871 yılında kurulan Alman Birliğinin temelini oluşturmuştur. List gümrük birliğinin sınırlarını bütün Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde düşünmüştür.¹² İki savaş arası dönemde Avrupa’yı birleştirme çabaları devam etmiştir. Bolşevik tehlikesinden duyulan endişe nedeniyle 1922 yılında, “Pan Avrupa Teşkilatı” Richard Coudenhove- Kalergi tarafından kurulmuştur. 1927 yılında “Pan Avrupa Teşkilatı”nın şeref başkanı olan M. Aristide Briand’ın yayınladığı bir bildiriye “*Ortak dayanışmanın tüm yararlarını güvence altına alacak, ancak her üye devletin bağımsızlığına ve milli egemenliğine saygı gösterebilecek esneklikte bir Federasyon öngörülmüştür.*”¹³

⁸ Kabaalioğlu, **op.cit.**, s.233.

⁹ Haluk Günöğür, “Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, (Dünü, Bugünü, Yarını)” **Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1995, s. 13.

¹⁰ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, İMKB Yayınları, Dördüncü Baskı, 1996, s.37.

¹¹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Cilt I, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s.39.

¹² Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa, VİPAŞ Yayınları, 2001, s.44-45.

¹³ Kabaalioğlu, **op.cit.**, s.241.

18 Temmuz 1932 tarihli Ouchy Sözleşmesi ile üç Batı Avrupa devleti Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında gerçekleştirilen ve üç ülke arasında aşamalı olarak bir gümrük birliği yaratmayı amaçlayan Benelüks; Batı Avrupa’da gerçekleştirilen ilk ekonomik birleşme olması açısından önem teşkil etmiştir. Avrupa’da ciddi anlamda bir birlik yaratma düşüncesi İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlamıştır. Çünkü Avrupa’daki ulus-devletlerarasındaki fikir çatışmaları, Avrupa’da yeni bir genel savaşın çıkmasına yol açmıştır.¹⁴ 1946 yılında İngiltere Başbakanı, Winston Churchill’in Zürih’te yaptığı bir konuşmada söylediği cümle Avrupa siyaset adamlarını harekete geçirmeye yeterli olmuştur. Churchill bu konuşmasında Avrupa’da birlik için şu sözleri sarf etmiştir: “Kıtamızda kalıcı bir barış için Avrupa Birleşik Devletleri kurulmalıdır”.¹⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa’da bütünleşme çabaları yaygınlaşırken, Avrupa ülkeleri arasındaki geleneksel güvensizlik ve hatta düşmanlık duyguları devam etmiştir. Almanya’nın tekrar silahlanmasından ve revizyonist bir politika izlemesinden endişe duyan İngiltere ve Fransa 4 Mart 1947 tarihinde, Dunkirk Anlaşması’nı imzalamışlardır. Anlaşma, Almanya’nın yeniden revizyonist bir politika izlemesi halinde tarafların birbirine yardım etmesini öngörmüştür. Aralık 1947’de kurulan “Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Komitesi”, 7-11 Mayıs 1948 tarihlerinde Lahey’de “Avrupa Kongresi” toplanmasını kararlaştırmıştır. 16 üyeden 663 delegenin katıldığı Kongre’ye Yunanistan 18 delege gönderirken, Türkiye delege göndermemiştir.¹⁶ Marshall Yardımlarını koordine etmek amacıyla 16 Nisan 1948 tarihinde kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği (OEEC) ulus-devletlerarasında işbirliği esasına dayanmıştır. Bu örgüt gibi 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi de klasik uluslararası örgütlenme biçimine uygun bir işbirliğini amaçlamıştır. Savaş sonrası Avrupa’da birlik yaratma konusunda en ciddi girişim, Fransa Planlama Başkanı Jean Monnet’den gelmiştir. Monnet, “*Savaş sonrası Avrupa’da düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya’nın büyümesinin sınırlandırılmasında değil, Almanya’yı Avrupa içinde asimile etmekte görmüştür*”.¹⁷

¹⁴ Karluk, *op.cit.*, s.38.

¹⁵ Günüşür, *op.cit.*, s.13.

¹⁶ Kabaalioğlu, *op.cit.*, s.265.

¹⁷ Karluk, *op.cit.*, s.38

Fransa ile Almanya arasında anlaşmazlıklara ve savaşlara sebebiyet veren, o yıllarda savaş teknolojisinin temelini oluşturan kömür ve çelik üretiminin ve kullanımının uluslarüstü bir organa bırakılması düşünülmüştür. Bu amaçla Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Monnet'in düşüncelerinden yola çıkarak 9 Mayıs 1950 tarihli **Schuman Planı** olarak anılan planı ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun temellerini atmıştır. 18 Nisan 1951 tarihli Paris Antlaşması Benelüks ülkeleri ile Fransa, Almanya ve İtalya arasında imzalanarak tarafların yasama organlarınınca onaylandıktan sonra 25 Eylül 1952'de AKÇT resmen oluşturulmuştur. AKÇT'nin kuruluşuna yol açan Schuman Planı ile "Fransa ve Almanya'nın tarihsel rekabetine son verilerek; iki ülkenin savaşı düşünülmeyen değil, fakat materyal olarak imkânsız hale getirilmesi amaçlanmıştır".¹⁸ Avrupa'yı birleştirmeye yönelik gerçekleştirilen bu ilk girişimden sonra, başarısızlıkla sonuçlanan iki girişimde daha bulunulmuştur. Birincisi AKÇT'yi kuran altı ülke tarafından, 25 Mayıs 1952 tarihinde Paris'te imzalanan bir antlaşma ile kurulmak istenen Avrupa Savunma Topluluğu, diğer ise 10 Mart 1953 tarihinde Strasburg'ta kabul edilen Avrupa Siyasi Birliği'dir. Fransa Parlamentosu ulusal bağımsızlık endişesinden kaynaklanan bir gerekçe ile bu antlaşmayı veto etmiştir.¹⁹

Avrupa Siyasi Birliği'nin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra doğan boşluk, İngiltere'nin önerisi ve yedi ülkenin katılımıyla, 1954'te toplanan konferansta savunma amaçlı BAB'ın kurulmasıyla kapatılmaya çalışılmıştır.²⁰ Avrupa'da siyasi bir birlik kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca AKÇT'yi kuran altılar, siyasi birliğin altyapısını oluşturan ekonomik birliği sağlamak amacıyla, 1 Haziran 1955 tarihinde İtalya'nın Messina şehrinde bir araya geldiler. Messina toplantısı, bir anlamda Topluluğu kuran Roma Antlaşmalarının hazırlayıcısı niteliğinde olmuştur. Toplantıda oluşturulan komisyonun başına Belçika Dışişleri

¹⁸ Bozkurt, **op.cit.**, s.62.

¹⁹ Günuğur, **op.cit.**, s.15

²⁰ Batı Avrupa Birliği (BAB) aslında 17.3.1948 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulmuştur. Brüksel Antlaşması Örgütü de denen BAB; Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere tarafından kurulmuş 6.5.1955'te Almanya ve İtalya'nın katılımıyla üye sayısı yediye çıkartılarak BAB oluşturulmuştur. İspanya ve Portekiz 14.11.1988'de, Yunanistan ise 20.11.1992'de BAB'a tam üye olmuştur. BAB üyesi olabilmek için NATO ve AB üyesi olunması gerektiğinden, Türkiye 20 Kasım 1992'de Roma'da ortaklık belgesinin imzalanmasından sonra BAB toplantılarına ortak üye sıfatıyla katılmaktadır. Karluk, **op.cit.**, s.43-44.

Bakanı Paul Henry Spaak getirilmiştir. Komisyonun misyonu, ekonominin tüm sektörlerini kapsayacak bir uyum antlaşmasının taslağını hazırlamak olarak belirtilmiştir.²¹ Brüksel’deki Val Duchesse Şatosu’ndaki çalışmalarını Spaak başkanlığında yürüten komisyon 21 Haziran 1956 tarihinde hazırladığı raporda; AKÇT’nin yanı sıra, AET ve EURATOM’un kurulması önerilmiştir. Mayıs 1956’da Venedik’te toplanan altı ülkenin dışişleri bakanları Spaak raporunu kabul etmiştir. Spaak komisyonu tarafından hazırlanan taslak, İtalya’nın başkenti Roma’da 25 Mart 1957 tarihinde Altılar tarafından (Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) imzalanmıştır. Roma Antlaşmaları adıyla anılan bu antlaşma ile AET ve EURATOM kurulmuş, antlaşmalar üye devletlerin parlamentolarında onaylanarak 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bir müddet bu üç örgüt (AET, EURATOM ve AKÇT) “Avrupa Toplulukları” olarak anılmış, 1965’teki birleşme, ya da daha bilinen adıyla “füzyon” antlaşmasıyla üç örgüt aynı organlarla yönetilen bir birlik haline gelmiştir.

Temmuz 1987’de imzalanıp 1 Ocak 1988’de yürürlüğe giren “Avrupa Tek Senedi” ile sınırlardan doğan engeller neredeyse tamamen kaldırılmış ve “Avrupa Tek Pazarı” oluşturulmuştur. Bu andan itibaren örgüt “Avrupa Topluluğu” olarak adlandırılmış, ama bu isimlendirme de fazla uzun sürmemiş ve Aralık 1991’de Hollanda’nın Maastricht kentinde imzalanıp 1992’de yürürlüğe giren “Avrupa Birliği Antlaşması” ile ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda yol alan ve tanımlı alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir Avrupa Birliği kurulmuştur.²²

1.1.2. Avrupa Birliği Genişleme Süreci

Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından kurulan bu üç Avrupa Topluluğunun (AKÇT, AET ve EURATOM) kaydettiği olumlu aşamalar Avrupa’daki diğer devletlerin dikkatini çekmiştir.

²¹ Günuğur, **op.cit.**, s.15.

²² Mehmet Hasgüler, Mehmet B.Uludağ, **Uluslararası Örgütler**, İstanbul, Alfa Yayınevi, Üçüncü Baskı, 2007, s.338-339.

İlk başvuru Roma Antlaşması'nın 237. maddesine istinaden İngiltere tarafından Temmuz 1961 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu başvuru Fransa tarafından tek taraflı olarak Roma Antlaşması'na uygun olmadığı için reddedilmiştir.

Bu bağlamda, İngiltere ve İrlanda 10 Mayıs 1967'de tekrar, Danimarka ise 11 Mayıs 1967'de AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur.²³ 1969 yılında "La Haye Zirvesi"nde Topluluğa katılma talebinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka tam üye olarak, 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmıştır. Diğer aday ülkelerden farklı olarak Norveç, düzenlenen referandum sonucunda topluluğa girmeyi reddetmiştir. Böylece topluluğun üye sayısı altıdan dokuzaya yükselmiştir.²⁴

15 Temmuz 1959 tarihinde, Yunanistan AET'ye ortak üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda Yunanistan 9 Temmuz 1961 tarihinde Avrupa Toplulukları ile Ortaklık Antlaşmasını imzalamıştır. Bu Antlaşma Atina Antlaşması olarak anılmaktadır.²⁵ Yunanistan ile Topluluk arasında 28 Temmuz tarihinde Katılım Antlaşması imzalanmış ve bu bağlamda Antlaşma onaylandıktan sonra 1 Ocak 1981'de yürürlüğe girmiştir.²⁶

Üçüncü genişlemede, Yunanistan'ı takiben İspanya ve Portekiz 1 Ocak 1986 tarihinde Topluluğa tam üye olmuşlardır.²⁷

Dördüncü genişleme süreci Güney Avrupa ülkelerine nazaran, ekonomik olarak daha gelişmiş ve demokrasinin tüm kurumları ile daha iyi işlediği Kuzey ve Orta Avrupa ülkeleri ile gerçekleştirilmiştir. 17 Temmuz 1989 tarihinde Avusturya, Konseye tam üyelik için başvurmuştur. Ekonomisinin gelişmiş olması Avusturya'nın

²³ Erhan Erçin, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002, s.7.

²⁴ Yusuf Karakaş, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2002, s.56.

²⁵ İbrahim Canbolat, **Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.214.

²⁶ Vedat Akman, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye Uluslararası Antlaşmalar ve Ekonomik Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996, s.66.

²⁷ Karluk, **op.cit.**, s.14-15.

üyelik sürecini hızlandırmıştır. Parlamenter bir monarşinin bulunduğu İsveç'te de tam üyelik başvurusu 1 Temmuz 1991'de yapılmıştır. Bu dönemde Finlandiya da üyelik için başvurmuştur. Bu üç ülkenin Birliğe üye devletlerle ortak değerlere sahip olması ve refah düzeylerinin yüksek olması nedeniyle, katılım müzakereleri Birlik tarihindeki en kısa sürede tamamlanmıştır. 1 Ocak 1995 tarihi itibarıyla bu ülkeler AB'ye tam üye olmuşlardır.

Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımı ile Birlik, Orta ve Kuzey Avrupa'ya doğru genişleyerek üye sayısını 15'e çıkarmıştır. Avrupa Konseyi, Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde genişlemeyi olası kılan süreci başlatmıştır. Bu sürecin sonunda 1 Mayıs 2004 tarihinde, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Malta, GKRY, Letonya ve Estonya'nın üyeliği kabul edilerek, AB tarihinin en kapsamlı genişlemesi tamamlanmış olmuştur. 1 Ocak 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın katılmasıyla Avrupa Birliği 27 üyeli büyük bir organizasyona dönüşmüştür.

Tablo 1-1: Avrupa Birliği'nin genişleme süreci

Kuruluş ve Genişleme Tarihi	Üyeler
01.01.1958	Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg
01.01.1973	İngiltere, Danimarka ve İrlanda
01.01.1981	Yunanistan
01.01.1986	Portekiz ve İspanya
01.01.1995	Avusturya, Finlandiya ve İsveç
01.05.2004	Litvanya, Letonya, Estonya, Macaristan, Malta, GKRY, Slovakya, Slovenya, Polonya, Çek Cumhuriyeti
01.01.2007	Bulgaristan ve Romanya

Kaynak: Mehmet Hasgüler, Mehmet B.Uludağ, **Uluslararası Örgütler**, İstanbul, Alfa Yayınevi, Üçüncü Baskı, s.342.

1.1.3. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği barışı korumak ve ekonomik ve sosyal ilerlemeyi pekiştirmek amacı ile bir araya gelmiş 27 üye devletten oluşur. Birliğin içinde ortak kurumları bulunan üç Topluluk yer alır. Bunların içinde ilk kurulanı (1951 tarihli Paris Antlaşması ile) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olmuştur. Daha sonra (1957 Roma Antlaşması ile) Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom

Enerjisi Kurumu (EURATOM) kurulmuştur. Topluluklar bu sürecin sonunda Üye Devletlerarasındaki bütün iç sınırları kaldırılarak tek bir pazar oluşturmuştur. 1992’de Maastricht’te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda ilerleyen ve belirli alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir Avrupa Birliği kuruldu²⁸. Birliği yöneten kurumlar şunlardır: Demokratik yollarla seçilen Parlamento, Üye Devletleri temsil eden ve Bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Doruğu, Antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, Topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve Birliğin mali işlerini izleyen Sayıştay. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır²⁹. Aşağıda AB’nin kurumları tek tek açıklanacaktır.

1.1.3.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu, AB’yi oluşturan ulusların demokratik, siyasi iradesini temsil eder. Avrupa Parlamentosu, AB’nin doğrudan seçimle işbaşına gelen tek organıdır. Parlamento’da üyeler, ülkelere göre değil, mensup oldukları siyasi gruplara göre bir araya gelmektedir. 405 milyon AB vatandaşı, doğrudan seçimle işbaşına gelen temsilcileri aracılığı ile Avrupa yönetimine katılmaktadır. AP, ulusal parlamentolarla benzeşik yetkilere sahiptir ve toplulukta denetim, bütçe, yasama ve danışma konusunda yetkili bir kurumdur. Topluluk bütçesinin ve yasalarının hazırlanmasında yönlendirici etkiye sahiptir.

Avrupa Parlamentosu’nun günümüzdeki sorumlulukları kuruluş antlaşmalarında ve özellikle Maastricht Antlaşması ile Amsterdam Antlaşması’nda ardı ardına yapılan değişikliklerin sonucunda olgunlaşmıştır. Kurulduğunda salt danışma meclisi olarak göreve başlayan AP günümüzdeki şekline evrimleşerek bir yasama parlamentosu haline gelmiştir. AB üyesi devletler zaman içinde Parlamento’nun sorumluluklarını genişleterek ve güçlendirerek AB’nin demokratik temellerini pekiştirme iradelerini sergilemişlerdir. 1979’dan bu yana tek dereceli

²⁸ Tekeli, İlkin, **op.cit.**, s.36.

²⁹ Erol Manisalı, **Avrupa Birliği Çıkmaz Sokak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005, s.58.

genel seçimle iş başına gelen Avrupa Parlamentosunun genel kurulu Strasbourg’da toplanır. Her ayın bir haftası genel kurul oturumlarına ayrılmıştır. Bazı kısmi oturumlar ile komisyon toplantıları, Konsey ve Komisyon’la ilişkileri kolaylaştırmak amacıyla Brüksel’de yapılır. Sekreteryaya ise Lüksemburg’da bulunur³⁰.

1.1.3.2. Avrupa Doruğu

1974’te kurulan Avrupa Doruğu, Devlet ve Hükümet Bakanları ile Komisyon Başkanından oluşur. Dışişleri Bakanları ile Komisyonun bir üyesi onlara yardımcı olur. Yılda iki kez toplanan doruk gelecekte girişilecek eylemler için gerekli ivmeyi sağlar ve faaliyetlerin ana hatlarını çizer.

AB Doruğu, üye ülke yönetimlerini bağlayıcı kararlar alabilmekte ve alınan kararların uygulanmasını sağlayabilmektedir³¹. Konsey, toplantıda bulunanların kimliğine göre Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi) veya Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ismini almaktadır³².

1.1.3.3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi (The European Union), AB üyesi 25 devletin devlet ve hükümet başkanlarından oluşur ve AB’ye yol gösterici genel siyasi kurallar sağlamayı amaçlar. Yılda en az iki kez toplanır. Konsey, bakanlar düzeyindeki toplantılarının yanı sıra bazen devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanır. Bu toplantılar Zirve ya da Doruk adını alır. Bazen de hükümetlerarası konferans niteliğinde toplanır. Konsey, AB doruğunun 6 ayda bir düzenlenen toplantılarına ön hazırlık yapar. Bu çalışmalarda konseye Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) ve bir sekreteryaya yardımcı olur. COREPER, bakanların kendi ülkelerindeki sorumlulukları nedeniyle Konsey çalışmalarını aksatmaması için ülkelerin AB nezdinde gönderdikleri elçilerinden oluşur. Konsey başkanlığı 6 ayda bir değişir.

³⁰ İbrahim Canbolat, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ed. İ. Bal, Ankara, Nobel Yayınevi, İkinci Baskı, 2004, s.199.

³¹ Rıza Arslan, “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçleri”, **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, Ed. Muhsin Kar ve Harun Arıkan, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003, s.77.

³² Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2005, s.51.

Merkezi Brüksel’de olan Konsey, Birliğin karar ve yasama organıdır. Üyelerin ekonomi politikalarını koordine eder. Üye devletlerin ilgili bakanlarından oluşur ve Komisyon’un bir temsilcisi de Konsey toplantılarına katılır. Katılan bakanlar görüşme konusuna göre değişir.³³

Komisyon’un önerileri ışığında kararlar alır ancak Konsey’in onayını almayan kararlar uygulanamaz. Komisyon’un görüştüğü anlaşmaları karara bağlar, Parlamento ile birlikte bütçeyi hazırlar. Yasama faaliyetini nihai olarak gerçekleştirdiğinden kurum olarak birlik kurumsal yapısı içinde en güçlü kurum olarak kabul edilmektedir. Farklı karar yöntemleri bulunmakla beraber, günümüzde gittikçe yaygınlaşan bir biçimde “nitelikli oy çokluğu” ile karar almaktadır. Ve fakat komisyon önerisini değiştirerek karara bağlarsa, “oybirliği” usulünü kullanmak zorundadır.³⁴ Bakanlar Konseyi olarak da anılan Konseyin ana görevi yasa yapmaktır.³⁵

1.1.3.4. Avrupa Birliği Komisyonu

Birlik antlaşmalarının koruyuculuğunu üstlenen Komisyon, öteki AB organlarının veya kurumlarının hedef ve ereklerine ulaşmalarını sağlar. Üye devletlerin uygulamalarını denetlemekte, yeni yasa önerileri yapmakta, ortak politikaların oluşturulması ve yürütülmesi üzerinden AB’yi dış dünyada temsil etmektedir. Komisyon, bununla birlikte birlik politikalarını ve uluslararası ticareti de yürütür. “Komisyonu, kısaca Avrupa Birliği’nin hükümeti olarak tanımlamak mümkündür”³⁶.

Komisyon üyeleri görevlerini yerine getirirken, kendi ulusal hükümetlerinden tamamen bağımsız olarak davranmak ve sadece Avrupa Birliği’nin çıkarlarını gözetmekle yükümlüdürler. Komisyon’u görevden alabilecek tek organ Avrupa Parlamentosudur. Komisyon’un her üyesinin bir veya birkaç politika alanında özel sorumluluğu vardır. Ancak kararlar kolektif sorumluluk ilkesi temelinde alınır.

³³ Bazı durumlarda üst düzey bürokratlar da bakanı temsilen Konsey toplantısına katılır ve ancak, oy kullanamazlar.

³⁴ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Kurumları Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s.64-72.

³⁵ Diğer görevleri için bk. Manisalı, *op.cit.*, s.59.

³⁶ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği’nin ABC’si*, Ankara, Sinemis Yayınları, 2003, s.24.

1.1.3.5. Diğer Kurumlar

Yukarıda Avrupa Birliği'nin asli kurumları incelenmiştir. Aşağıdaki kısımda ise bu kurumlarla birlikte Avrupa Birliği'nin işleyişini sağlayan diğer kurumlara yer verilmektedir.

1.1.3.5.1. Adalet Divanı

Lüksemburg' da bulunan AB yüksek mahkemesidir. Avrupa Adalet Divanı, üye devletlerin antlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini inceler ve topluluk kurumları tarafından düzenlenen belgelerin antlaşmalara uygunluğunu denetler. Kısacası, kurucu antlaşmaların ve ikincil hukuk normlarından tüzük ve yönergelerle alınan kararların uygulanması ve yorumlanmasından sorumlu organdır. Bazı tartışmalı metinlerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda da karar verir. Üye devletler ile topluluk arasındaki ve topluluk kurumlarının kendi aralarındaki uyuşmazlıklara hakem olur. Genel anlamdaki en temel görevi, topluluk hukukunun üye devletlerde uygulanmasını sağlamak ve topluluk hukukunun ulusal hukuktan üstün tutulmasına ön ayak olmaktır. Avrupa Adalet Divanı'nın kararları nihaidir ve kararların temyiz olanağı yoktur.³⁷ Avrupa Adalet Divanı'nda üye devletler tarafından ortak uzlaşma ile yenilenebilir 6 yıllık bir süre için atanan 25 yargıç ve 9 avukat çalışır. Yargıçlar, ulusal hükümetlerden tümüyle bağımsızdırlar, topluluğu temsil ederler. Avukatlar ise ne topluluğu ne de üye devletleri temsil ederler. Onlar yalnızca kamu menfaati ile hareket ederler. Adalet Divanı başkanı her 3 yılda bir yargıçlar arasından seçilir.

1989 yılında bireylerin yararlanabileceği korunma mekanizmalarını güçlendirmek ve Adalet Divanı'nın iş yükünü hafifletebilmek amacı ile kurulmuş; bir ilk derece mahkemesidir.³⁸ Adalet Divanı kararları; uyulması zorunlu, tüm Topluluk açısından bağlayıcı özelliği olan kaynaklar arasında yer almaktadır³⁹.

³⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, *Avrupa Birliği Kronolojisi*, Ankara, 2002, s.24.

³⁸ Arslan, *op.cit.*, s.90.

³⁹ Bilici, *op.cit.*, s.57.

1.1.3.5.2. Sayıştay

Sayıştay, AB'nin mali yönetiminin hukuka uygunluğunu denetlemek amacı ile 1975 yılında Brüksel Antlaşması ile kurulan bir hesap mahkemesidir. Maastricht Antlaşması ile birlik organı sayılmıştır. Sayıştay, antlaşmalarla belirlenen mali yükümlülükleri yerine getirmemek sureti ile birliği zarara uğrattığına inanırsa, Komisyon aleyhine Adalet Divanı'na dava açma hakkına sahiptir. Amsterdam Antlaşması ile Sayıştay'a, Konsey'e ve Parlamento'ya rapor sunma yetkisi verilmiştir. Sayıştay'ın denetleme yetkisi kapsamına AB'nin üçüncü ülkelerdeki temsilcilikleri ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından yönetilen fonları da dahil edilmiştir. Tüm bunların dışında Sayıştay, aktüel konular hakkında re'sen (kendiliğinden) görüş açıklama hakkına da sahiptir.⁴⁰

1.1.3.5.3. Ekonomik ve Sosyal Komite

Ekonomik ve Sosyal Komite, Konsey ve Komisyon'a yardımcı olmak amacıyla bir danışma organı niteliğinde kurulmuş olup, Brüksel'de toplanır. Roma Antlaşmasına uygun bir şekilde topluluk vatandaşlarının çeşitli kesimlerdeki temsilcilerinden oluşur. İşçi, işveren ve serbest meslek mensuplarından meydana gelen ve 222 üyeye sahip olan Komite, topluluk içerisindeki bazı önemli kararların alınmasından önce kamuoyu desteğini sağlayarak politikaların uygulanmasında, AB yönetimine önemli destek vermektedir. Söz konusu komitenin üyeleri, gerektiğinde topluluk kurumlarına danışmanlık yaparlar. Komite üyeleri 4 yıllık bir süre için atanırlar. Konsey, Komisyon ve Parlamento'nun çalışmalarına katkıda bulunur. Bir danışma organı olduğundan, çalışma düzeni görüş bildirme şeklindedir. Antlaşmaların belirttiği durumlarda zorunlu olarak Komite'ye danışılmaktadır. Komite'nin hazırladığı görüşler ayrıca AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanmaktadır. Komite, AB üyesi olmayan ülkelerin sivil toplum kuruluşları ile yakın ilişki ve diyalog kurmaktadır.⁴¹

⁴⁰ Manisalı, **op.cit.**, s.66.

⁴¹ **Ibid.**

1.1.3.5.4. Bölgeler Komitesi

Maastricht Antlaşması ile kurulan Bölgeler Komitesi, yerel bazda meslek ve çıkar gruplarının AB karar alma sürecine katılımlarını sağlayan bir kurumdur. AB'nin en genç organıdır. 222 üyeden oluşur. Bakanlar Konseyince oybirliği ile seçilen 15 üye tarafından yönetilmektedir.

Bölgeler komitesi üyelerinin ülkelere göre dağılımı şöyledir: Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'ya 24'er üyelik; İspanya'ya 21 üyelik; Avusturya, Belçika, Hollanda, Yunanistan, Portekiz ve İsveç'e 12'şer üyelik; Danimarka, Finlandiya ve İrlanda'ya 9'ar üyelik; Lüksemburg'a da 6 üyelik.⁴²

Bölgeler Komitesi, AB'nin en genç oluşturulmuş kurumlarından birisidir. Bu komitenin kurulmasında, AB ülkelerinin yerel ve ulusal kimliklerini yansıtmaya ve bu yerel motiflerin birlik politikalarının uygulanmasını benimsemelerine yönelik amaçlar güdülmüştür. AB politikalarının oluşturulmasında beş konuda Komite'nin görüşünün alınması zorunludur: Bunlar, Toplum sağlığı, eğitim ve kültür, Avrupa çapında ulaştırma ve haberleşme, elektrik şebekeleri ile ekonomik ve toplumsal bütünleşmedir.

Avrupa sınır ötesi ağlar, halk sağlığı, eğitim, gençlik, kültür, ekonomik ve toplumsal bağlılık gibi konularda Bölgeler Komitesi'ne danışılır. Komite çalışmalarını, değişik komisyonlara dayalı olarak yürütür. Merkezi Brüksel'dedir. Komite yönetimi 2 yıllık bir süre için seçilir. Komitenin 222 üyesi bölge başkanları, şehir belediye başkanları gibi halka yakın görevlilerden oluşur. Bölgeler Komitesi, ikincilik ilkesinin güçlü bir uygulayıcısı olmuştur.

1.1.3.5.5. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşmasınının 129. ve 130.

⁴² Canbolat, *op.cit.*, s.160.

maddelerinde yer alan hükümler çerçevesinde kurulmuştur.⁴³ Roma Antlaşması'nın 130. maddesinde ise AYB'nin görevlerine ilişkin hükümlere yer verilmiş olup Banka'nın çalışma ilkeleri, örgüt yapısı ve sermayesi konularındaki düzenlemeler ek protokolde belirtilmiştir. 130. maddeye göre AYB'nin görevleri aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:⁴⁴

“AYB'nin görevi, sermaye piyasalarına ve özkaynaklarına başvurarak, Topluluğun yararına Ortak Pazar'ın dengeli bir biçimde ve aksaksız kalkınmasına yardım etmektir. Bu amaçla, kazanç gayesi gütmeksizin, borçlar vererek ve garantiler sağlayarak, ekonominin bütün kesimlerinde aşağıdaki tasarıların finansmanını kolaylaştırır”.

Merkezi Lüksemburg'da bulunan AYB, temel olarak Topluluğun dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projelerini finanse etmek amacıyla kredi sağlamaktadır. AYB ayrıca, AB ülkelerinin yanı sıra başta Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri (MDAÜ), Akdeniz ülkeleri ile Lomé Konvansiyonu ülkelerindeki yatırım projelerinin finansmanını da desteklemektedir. Roma Antlaşması çerçevesinde kar amacı gütmeyen bir kurum olan AYB'nin sermayesi üye ülkeler tarafından karşılanır ve üye ülkelerin maliye bakanları AYB Yönetim Kurulunu oluşturur.⁴⁵ Bunların dışında 800 personeli bulunmaktadır.⁴⁶

Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin finans kurumudur; görevi üye devletlerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına, dengeli gelişimine ve entegrasyonuna katkıda bulunmaktır. Bu amaçla piyasalardan çok büyük miktarlarda fon toplar ve Birliğin hedefleri ile uyumlu projeleri en iyi koşullarda finanse eder. Birlik dışında ise Avrupa Gelişim Yardımı ve işbirliği politikalarının mali boyutunu uygular.⁴⁷ Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin mali kurumu olarak hukuki tüzel kişiliğe

⁴³ Anonim, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müdürlüğü AB Genel Müdürlüğü Yayınları, Dördüncü Baskı, 1999, s.30.

⁴⁴ **Ibid.**, s.16.

⁴⁵ <http://www.ikv.org.tr/print.php?ID=939>, (26.08.2009).

⁴⁶ Robert Jones, **The Politics and Economics of the European Union**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd., Second Edition, 2001, s.165.

⁴⁷ <http://www.ab.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=8391>, (11.11.2009).

ve mali bağımsızlığa sahiptir. AYB, AB'nin uzun vadeli krediler veren mali kuruluşu niteliğini taşımaktadır.⁴⁸

1.1.3.5.6. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB)

Parasal birliğin sağlanmasında en önemli sorun, ortak bir para politikasının izlenmesi ve bu politikalardan sorumlu tutulacak bir kurumun kurulmasıdır. Bu kurum Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (The European System of Central Banks)'dir. Yeni sistem federatif bir yapıda da olabilir veya ulusal kurumlar ile ulusal merkez bankalarını kapsayabilir. Fakat ulusal hükümetlerden ve birlikten bağımsız bir nitelik taşımalıdır. "Ekonomik ve Parasal Birlik", tam entegrasyona giden yolda olmazsa olmaz bir ögedir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile birliğin resmi ve ortak para birimi olan Euro'nun temelleri atılmıştır, denebilir. Bu sürece eşlik eden belkemiği değerindeki en önemli unsur ise, AMB ve AMBS' dir.⁴⁹

AMB'nin asli görevi, tüm dünyadaki diğer merkez bankalarında olduğu gibi fiyat istikrarını sağlamak ve topluluğun para politikasını uygulamaktır. AMB, üye ülke paralarının döviz kurlarının geri dönülemez bir biçimde Euro'ya sabitlenmesi ile 1 Ocak 1999 tarihinde faaliyete başlamıştır. AMB, birliği tek para birimine hazırlamak için 1994 yılında kurulan Avrupa Para Kurumu'nun yerini almıştır. Ancak tüm bu politikaların gerçekleştirilmesi ve görevlerin yapılabilmesi için tek başına para politikaları yeterli olamaz. Bu politikalar diğer sosyo-ekonomik araçlarla ve piyasa dengelerine göre desteklenmelidir.⁵⁰ AMB, birlik içi ulusal hükümetlere karşı önemli ölçüde bağımsızdır. Başkanı ve üyeleri, AP tarafından Avrupa Konseyi'ne danışıldıktan sonra atanır. AMB, Konsey'e ve Parlamento'ya faaliyetleri konusunda düzenli olarak rapor verir. AMB'nin faaliyete başlaması ile birlikte ulusal merkez bankaları varlıklarını yitirmemişler tam tersine sistem içerisinde AMB'nin işlerliğinin de vazgeçilmez birer parçası olmuşlardır. Ulusal merkez bankalarının guvernörleri aynı zamanda AMB Yönetim Konseyi üyesidirler. Ulusal

⁴⁸ <http://www.gaziantepeic.org/index.php?st=15>, (07.11.2009).

⁴⁹ Canbolat, **op.cit.**, s.201.

⁵⁰ **Ibid.**

merkez bankaları AMB' nin şemsiyesi altında kendi görev sorumluluklarına belirli sınırlar çerçevesinde hala devam etmektedirler. Ayrıca ulusal merkez bankaları AMB ile birlikte AMBS'yi oluştururlar. AMBS, AMB' nin karar organları tarafından idare edilir: Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulu ve Genel Konsey. Yönetim Kurulu, AMB' nin günlük yönetiminden ve para politikasının uygulanmasından sorumludur. Yönetim Konseyi ise para politikasını tanımlar ve oyunun kurallarını belirler. Genel Konsey geçici olarak ekonomik ve parasal birlik dışında bulunan ülkelerle ilişkilerden sorumludur.

1.2. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri günümüzde Türk dış politikasında önemli bir yer tutmakla beraber, sadece Türk dış politikasının bir alanı olmaktan çıkmış; ekonomik, kültürel ve toplumsal düzeylerde de önemli hale gelmiştir. Bu kısımda Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri tarihsel gelişim ile açıklanacaktır.

1.2.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve resmi adı Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma olan Ankara Anlaşmasının temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır.

1.2.1.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu

Ankara Anlaşması ile Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık kurulmuştur.⁵¹ Madde 2'ye göre Anlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak,

⁵¹ 1963 Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma'nın (Ankara Anlaşması) tam metni için bk. http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Tarihcesi.html (21.12.2009).

Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için ortaklık üç döneme bölünmüştür: Hazırlık, Geçiş ve Nihai (Son) Dönem.

Hazırlık dönemi Anlaşmanın 3.Maddesi'nde düzenlenmiştir. Buna göre Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirecektir. Hazırlık döneminin süresi, Geçici Protokol'de öngörülen usullere uygun uzatma dışında, beş yıl olarak belirlenmiştir.

Madde 4'e göre Geçiş döneminde Türkiye ile AET, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası üzerinden, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini, Ortaklığın iyi işlemlerini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu dönemin süresinin, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçemeyeceğinin altı çizilmiştir. Bu istisnaların, gümrük birliğinin makul bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olamayacağını altı çizilmiştir.

Madde 5'te düzenlenen Son dönem, gümrük birliğinin dayanak ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Ankara Anlaşması Madde 6, ortaklığın rejiminin uygulanmasını ve kurumsallaşmasını sağlamak çerçevesinde Akit Tarafların bir Ortaklık Konseyi kurmalarını; Madde 24 ise Ortaklık Konseyi'nin görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her türlü komiteyi kurabileceğini belirtmektedir. Buna göre kurulmuş olan Türkiye-AET ortaklık organları Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Gümrük İşbirliği Komitesi ve Gümrük Birliği Ortak Komitesi'dir.⁵²

⁵² Ortaklık Organları hakkında ayrıntılı bilgi ve bu organların aldığı kararlar için bk. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1> (18.12.2009).

Hazırlık döneminde Türkiye ile AET arasında müzakereler yapılmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Üye ülkelerin Parlamentoları tarafından onaylanması gereken Katma Protokol'ün ticari hükümleri, onay işlemlerinin zaman alabileceği fikriyle, ayrıca imzalanan Geçici Anlaşma ile 1 Eylül 1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Anlaşma ile Hazırlık dönemi son ermiş ve Geçiş dönemi fiilen başlamıştır.

Ancak, Geçiş döneminin hukuken başlayabilmesi, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmesi ile olmuştur. Başka bir anlatımla, gümrük indirimlerinin gerçekleştirilme amacına yönelik Topluluk kendi üzerine düşen yükümlülükleri 1971'de, Türkiye'nin ise bu çerçevedeki yükümlülükleri 1973'te başlamıştır. 1 Ocak 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AET üyesi olmasıyla birlikte, Katma Protokol Rejimi bir Tamamlayıcı Protokol ile 30 Haziran 1973'te bu üç ülkeye de uyumu adına güncellenmiş ve genişletilmiştir. Tamamlayıcı Protokol 01 Ocak 1974'te yürürlüğe girmiştir.⁵³

Son dönem Türkiye ile AET arasındaki Gümrük Birliğine dayanmaktadır. Ankara Anlaşması, Son dönem için bir süre belirlememiş, bunun kararını Madde 28 ile taraflara bırakmıştır. Madde 28'e bakıldığında, Türkiye'nin üyeliğinin tüm şartları yerine getirdiği takdirde bile engelleneceği anlaşılabilir:

“Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılma olanağını inceleyeceklerdir”.

1.2.2. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi

Katma Protokol, Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin tamamlanmasına ilişkin koşulları belirlemektedir.⁵⁴ Ankara Anlaşması'nın 4., Geçici Protokol'ün 1. maddesine dayanılarak hazırlanan Katma Protokol, bir “Uygulama Anlaşması”dır. Zira Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, Katma Protokol ile

⁵³Tamamlayıcı Protokolün tam metni için bk:

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Gumruk_Birligi.html (21.12.2009).

⁵⁴Bilici, *op.cit.*, s.94.

doldurulmuş ve uygulamaya geçilmiştir. Katma Protokol, doktrinde “Geçici Anlaşma” olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede, söz konusu Protokol’ün tam üyelik öncesi dönemi düzenleyen bir anlaşma olduğu kabul edilmektedir.⁵⁵

Katma Protokol’ün temel ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- Akit taraflar arasındaki karşılıklı ve dengeli yükümlülükler ilişkilerde esas olacaktır.
- Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği gitgide yerleşecektir.
- Ortaklığın iyi işlemesi amacıyla tarafların, ekonomik politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Tablo 1-2: Katma Protokolün Kapsamı

Katma Protokolün Kapsamı
<p>A. Malların Serbest Dolaşımı Gümrük Birliği Türkiye ve Topluluk Arasında Gümrük Vergilerinin Kaldırılması Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye Tarafından Kabulü Akit Taraflar Arasında Miktar Kısıtlamalarının Kaldırılması Ortak Tarım Politikasının Uygulama Alanına Konulması</p> <p>B. Kişilerin Ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı İşçiler Yerleşme Hakkı, Hizmetler Ve Ulaştırma</p> <p>C. Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması Rekabet, Vergileme Ve Mevzuat Yaklaştırılması Ekonomi Politikası</p>

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinid=252&icerikid=355> (18.12.2009).

Hazırlık döneminden farklı olarak geçiş döneminde, Türkiye de, Topluluk ile olan ilişkilerinde yükümlülükler üstlenmiştir. Türkiye bu dönemde, Topluluğun sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri aşamalı olarak kaldırmayı taahhüt etmiştir.

Türkiye’nin gümrük indirimini sağlayacağı mallar iki liste halinde gruplara ayrılmıştır. Buna göre Türkiye’nin geçiş döneminde, dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen sanayi ürünleri ile Türkiye’de kurulması mümkün olmayan sanayi ürünleri

⁵⁵<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinid=252&icerikid=355> (18.12.2009).

12 yıllık listede yer almış, rekabet gücü az olan, Türkiye bakımından hassas olarak kabul edilen ürünler ile gelişmesi beklenen sanayi ürünleri 22 yıllık liste içerisine alınmıştır.

Türkiye geçiş dönemine “hazırlıksız geçen” bir hazırlık dönemi sonunda ve siyasi buhranlar arasında girmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası Demirel hükümetinin istifası ve Nihat Erim Başbakanlığı’nda oluşturulan hükümetin işbaşında olduğu bir dönemde Katma Protokol onaylanmıştır.⁵⁶ Türkiye siyasi çalkantılar içinde iken, Yunanistan, 12 Haziran 1975 günü AET’ye tam üyelik başvurusu yapmıştır. Türkiye, AET ile olan ilişkilerinde Yunanistan’ı izleme politikasını bu defa uygulamamıştır. Türkiye’nin böyle bir politika izlemesinde; ülkede yaşanan siyasi buhranlar ve kargaşa ortamı etkili olmuştur.

Türkiye, 25 Aralık 1976 tarihinde, Katma Protokol’ün 60. maddesine dayanarak 1977 ve 1978 yılları boyunca ilişkilerin dondurulmasına karar vermiştir. Ocak 1980’e gelindiğinde, Demirel azınlık hükümeti tarafından ekonomide köklü değişiklikleri içeren bir dizi kararlar alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihine 24 Ocak Kararları olarak geçen ve yaklaşık 40 kararname ile 50 tebliğden oluşan “Ekonomik İstikrar Programı” Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktasıdır. Bu kararlarla ilk yılın sonunda çapraz kur uygulamasına geçilmiş, dışsatım ve dışalım vergilerinde indirimler getirilmiş, birçok Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nde (KİT) uygulanan devlet desteklemesi kaldırılmış, banka faizleri serbest bırakılmış, dışalım kotaları kaldırılmıştır. Feroz Ahmad’a göre bu kararlarla Türkiye kapitalist dünyanın içine “açıkça” ve “hızla” atılmıştır.⁵⁷

Yunanistan’ın 1 Ocak 1981’de Avrupa Topluluğu’na (AT) onuncu üye olarak katılması Türkiye-AT ilişkilerinde bir kırılma noktası yaratmıştır.⁵⁸

⁵⁶ Katma Protokol’ün TBMM’de 69 olumsuz karşı 149 olumlu oyla kabul edilmesi ile bu konuda Parlamentoda ve Türk kamuoyunda bir isteksizlik olduğu sonucu çıkmaktadır. Oylama sırasında AP ve MGP üyeleri olumlu, CHP ve DP üyeleri ise olumsuz oy kullanmışlardır. Bu dönemde TİP ve MSP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

⁵⁷ Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, 2007, s.181.

⁵⁸ Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstantin Karamanlis ülkesinin onuncu üye olarak Ortak Pazar’a resmen katılmasına ilişkin olarak şunları söylemiştir: “Yunanistan bugün hem tarih ve medeniyet, hem de müşterek ekonomik ve politik menfaatlerle bağlı bulunduğu Avrupa ülkeleri ailesi

Topluluğun karar organizasyonlarında yer alan Yunanistan, sahip olduğu veto yetkisini de kullanarak hemen her konuda Türkiye'nin aleyhinde olacak tutum ve davranışlar içerisine girmiştir. Ayrıca Yunanistan, Türkiye ile olan ikili sorunlarını da Topluluk içerisine taşımaya başlamıştır. Tüm bunların üzerine Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üye olmasını desteklemiştir. 6 Kasım 1983 seçimleri ile Türkiye'de demokrasiye geçiş süreci başlamış ve parlamenter sisteme dönmüştür. Seçimlerde Turgut Özal'ın Genel Başkanı olduğu Anavatan Partisi (ANAP), oyların % 45,14'ünü alarak hükümeti kurmuştur.⁵⁹ Türkiye'de demokrasi ortamının tekrar doğmasını takip eden dönemde Ortaklık Konseyi, 16 Eylül 1986 tarihinde toplanmıştır.⁶⁰ Bununla beraber 1980 sonrasında fiilen durmuş olan Türkiye-AT ilişkileri yeniden başlamıştır.

1.2.3. Tam Üyelik Başvuru Süreci ve Gümrük Birliği

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde; Roma Antlaşması'nın 237., Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması'nın 98. ve Avrupa Atom Enerjisi Komisyonu Anlaşması'nın 205. maddelerine göre tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu maddelerdeki ortak hüküm, "Her Avrupa devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir." olarak ifade edilmektedir. Türkiye, Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde yer alan haklarına dayanarak başvuruyu yapmıştır.⁶¹

Türkiye tam üyelik başvurusundan sonra uzun bir süredir dondurmuş olduğu Katma Protokoldeki indirimleri gerçekleştirmeye yeniden başlamıştır. Konsey tarafından Komisyona gönderilen Türkiye'nin tam üyelik başvuru talebine karşılık Topluluğun cevabı 18 Aralık 1989 tarihinde açıklanmıştır.⁶² Topluluk, açıklamasında Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu reddetmiştir. Komisyon'un ret kararına gerekçe

çinde yerini yeniden almış bulunuyor".
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1981/ocak1981.htm> (20.12.2009).

⁵⁹ 1983 seçim sonuçları için bk. http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=9 (20.12.2009).

⁶⁰ Belçika'nın başkenti Brüksel'de bakanlar düzeyinde toplanan AET Ortaklık Konseyi'ne katılan dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, toplantıyla ilgili yaptığı değerlendirmede, "Ortaklık Konseyi'nin iki taraf arasında normalleşme sürecinin başlangıcı olduğunu" belirttikten sonra, "Bu sürecin Yunanistan engeline rağmen ve çeşitli zorluklarla mücadele edilerek sürdürüleceğini" söylemiştir. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1986/eylul1986.htm> (19.12.2009).

⁶¹ Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s.111.

⁶² Görüşün tam metni için bk. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-20-aralik-1989_tr.mfa (17.12.2009).

olarak, Topluluğun yürürlüğe girmiş olan Tek Senet ile birlikte Tek Pazar oluşumuna gidileceği ve bu dönemde genişlemesinin mümkün olmayacağıdır. Öncelikle gümrük birliğinin tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır.⁶³ Diğer bir gerekçe ise, Türkiye'nin ekonomik olarak gelişmişlik düzeyine ulaşamaması ve Türkiye'nin iç ve dış politik sorunlarının bulunmasıdır.

6 Haziran 1990 tarihinde Komisyon, Matutes Programı⁶⁴ olarak bilinen, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini içeren işbirliği paketini açıklamıştır. Matutes Programı şu alanlarda işbirliği önermiştir: Gümrük Birliği'nin 1995 yılı sonuna kadar gerçekleşmesi, Gümrük Birliği ile doğrudan ve dolaylı ilgili bazı alanlarda işbirliğinin artırılması, mali işbirliğinin yeniden başlatılması ve siyasi işbirliğinin geliştirilmesi.⁶⁵

Matutes işbirliği programının Konsey'e sunulmasından sonra Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkiler Gümrük Birliği'ni oluşturmaya yönelik olarak gelişmeye başlamıştır.

9 Kasım 1992 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirileceğine ilişkin ilk resmi açıklama yapılmıştır.⁶⁶ Ortak bildiri, "Giderek güçlenen bir ilişki kurulması ve bu çerçevede Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması" konusundaki ortak görüş ifade edilmiştir.

⁶³ Bilici, *op.cit.*, s.96.

⁶⁴ Matutes Paketi için bk. [www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc) (21.12.2009).

⁶⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Ankara, Ümit Yayıncılık, Cilt III, 2000, s.208.

⁶⁶ Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantıları Belçika'nın başkenti Brüksel'de yapılmıştır. Ortaklık Konseyi toplantılarından sonra yapılan basın toplantısına, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile birlikte AT Dönem Başkanı ve İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurt ve AT Komisyonu yetkilisi Abel Matutes katılmıştır. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batının demokratik değerlerini benimsediğini, AT'ye tam üyeliğe yöneldiğini vurgulayarak, "Bugün, Türkiye ile AT arasında, başbakanlar düzeyinde bir siyasi diyalog oluşturma kararı alınmıştır. Türkiye'nin bölgesindeki rolü, soğuk savaş sonrası daha da artmıştır. Avrupa Türkiyesiz, Türkiye Avrupasız yapamaz" demiştir.

Douglas Hurt da, AT adına yaptığı açıklamada, "Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi topluluk menfaatleri icabıdır ve son derece önemlidir. Türkiye'nin Avrupa'nın yapılaşmasına katılması sağlanmalıdır. Siyasi diyalogun en üst düzeyde sürdürülmesi kararlaştırılmıştır" diye konuşmuştur. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/kasim1992.htm> (17.12.2009).

Nisan 1993 tarihinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümü ve Başbakan Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Tansu Çiller'in başkanlığında yeni bir Doğru Yol Partisi (DYP)-Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Yeni kurulan koalisyon hükümeti, gümrük birliğinin gerçekleşmesini sağlayacak, üç dönemden oluşan bir takvim hazırlamıştır. Birinci dönem; 1 Temmuz 1993-31 Aralık 1993 tarihlerini kapsamakta gümrük birliğinin amaçları doğrultusunda Ortaklık Komitesi ve diğer komitelerde yürütülecek siyasi ve teknik temaların yapılması. İkinci dönem; Yunanistan'ın dönem başkanlığı süresi olan 1 Ocak-30 Haziran 1994 tarihleri arasında, üzerinde anlaşılan konulardaki çalışmaların Türkiye tarafından tamamlanması. Üçüncü dönem 1 Temmuz-31 Aralık tarihleri arasında, hassas ürünler konusunda ne gibi bir koruma sağlanacağına saptanarak, son dönem koşulları için, yeni bir protokol veya yeni ortak bildiri üzerinde anlaşılmasına ayrılmıştır.⁶⁷

1993 yılı Haziran ayında gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde de AB ile Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) arasındaki ilişkiler yoğunlaşma sürecine girmiştir. MDAÜ'nün AB'ne katılabilecekleri belirtilerek, tam üyelik için gerekli kriterleri belirlemiştir. Kopenhag kriterleri olarak bilinen kriterler şunlardır:⁶⁸ İlk demokratik, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleşmesi şartı getirilmiştir. İkinci olarak işleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması öngörülmüştür. Son olarak da siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması istenmiştir.

⁶⁷ Tekeli, İlkin, **op.cit.**, s.299.

⁶⁸ Geniş bilgi için bk. http://www.abgs.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/co_en_1993.pdf (22.12.2009).

1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiştir.⁶⁹ Antlaşmanın yürürlüğe girmesi Türkiye'nin AB'ye katılımını zorlaştıran bir unsur olmuştur. 8 Kasım 1993 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi toplantısında, gümrük birliğinin, ortaklık anlaşmalarında belirtilen takvime uygun olarak 1995 yılında tamamlanması yönünde tarafların siyasi iradelerini doğrulayan bir karar alınmıştır. Toplantıda, gümrük birliğine geçiş için bir çalışma programı hazırlanmıştır. Dokuz bölümden oluşan çalışma programı; gümrük birliğine geçişi sağlayacak gerekli teknik ve hukuki düzenlemeleri içermiştir.⁷⁰

AB ile Türkiye arasında iki yıl süren görüşmeler sonunda 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile AB-Türkiye Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye, Gümrük Birliği konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmiştir.⁷¹ Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişi Türk kamuoyunda büyük bir sevinç yaratmıştır.⁷²

Gümrük Birliği basit anlamda gümrük duvarlarının kaldırılmasının çok ötesine geçmiş ve yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla beraber ülkemizde başta Patent Enstitüsü ve Rekabet Kurulu'nun tesisi olmak üzere, iç pazarı korumaya yönelik birçok düzenleme yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Bunun yanı sıra, teknik mevzuat ve standartlar konusunda da dünya ve AB normlarına uyum sağlanması amacıyla çalışmalar başlatılmış, iç pazarımız ve tüketicimizin kalitesiz, standart dışı ürünlerden Dış Ticarete Standardizasyon rejimi aracılığıyla korunmuş ve bu yolla kaliteli üretim de teşvik edilmiştir.

Türkiye'nin AB ile kurduğu ortaklık ilişkisi, tam üyeliği gerçekleştirme esasına uygun olarak, gümrük birliğinin tesisi ile öngörülen bir aşamaya

⁶⁹ Maastricht Antlaşması için <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (22.12.2009).

⁷⁰ 8 Kasım 1993 Tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında hazırlanan çalışma programı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tekeli, İlkin, **op.cit.**, s.312-313.

⁷¹ Karar için bk. <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (18.12.2009).

⁷² Dönemin Türk basınından ilginç başlıklar için bk. **Sabah**, "Artık Avrupalıyız" 15 Aralık 1995; **Milliyet**, "Nihayet Avrupa", 14 Aralık 1995.

ulaştırılmıştır. Bu çerçevede, Gümrük Birliği 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile kabul edilip 1 Ocak 1996 tarihinde tesis olunmuştur.⁷³ Gümrük birliği uluslararası anlamda, ekonomik entegrasyon sürecinin üçüncü aşamasıdır. Yani birden fazla ulusal ekonominin tam entegrasyonuna giden yolda km taşı. En genel tanımıyla taraflar arasında ticarete, gümrük vergisi, eş etkili vergiler, miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca Birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşididir.⁷⁴

Tablo 1-3. Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Aşamaları

Birinci Aşama Tercihli Ticaret Anlaşmaları	<ul style="list-style-type: none"> • Üretim faktörlerinden sadece malların serbest dolaşımına imkan sağlayan ekonomik bütünleşme aşaması
İkinci Aşama Serbest Ticaret Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Üye ülkelerde ticaretin serbest olduğu alanlarda gümrük vergisi, miktar kısıtlaması gibi kısıtlamaların kaldırıldığı bütünleşme aşaması. • Üye ülkeler üçüncü ülkelere kendi menfaatlerine göre hareket eder.
Üçüncü Aşama GÜMRÜK BİRLİĞİ	<ul style="list-style-type: none"> • Serbest Ticaret Bölgesi koşullarına ilave olarak üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulandığı ekonomik bütünleşme aşaması
Dördüncü Aşama Ortak Pazar	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm üretim faktörlerinin (emek, sermaye, hizmet ve mal) serbestçe dolaştığı ekonomik bütünleşme aşaması
Beşinci Bölüm Ekonomik Parasal Birlik	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi ve para politikalarının birleştirildiği ekonomik bütünleşme aşaması
Altıncı Aşama Tam Ekonomik Bütünleşme	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm ekonomik konuların ulusüstü mekanizmaya devredildiği ekonomik bütünleşmenin son aşaması

Kaynak : Keskin,M.Hakan, **Doğru Sanılan Tanışlarla Avrupa Birliği**, Ankara, Nobel Yayınevi,2008, s.124.

AB-Türkiye ilişkiler kapsamında Gümrük Birliği'nin ülkemiz açısından olumlu ya da olumsuz yönlerini ortaya koymakta yarar bulunmaktadır.

⁷³ Yüksel Yalova, **Türkiye-Avrupa İlişkileri Işığında Özelleştirme**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2005, s.223.

⁷⁴ M. Hakan Keskin, **Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2008, s.123.

Gümrük Birliği'ni tesis eden 95/1 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı gereğince dış ticaret rejimimiz büyük ölçüde AB ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede, malların serbest dolaşımı ile ortak ticaret politikasına ilişkin düzenlemelerin yanı sıra mevzuat, fikri ve sınai mülkiyetin korunması, devlet yardımları, ticari nitelikli devlet tekelleri ve rekabet hukuku alanlarındaki AB mevzuatı, ülkemiz ihtiyaçları da dikkate alınarak dış ticaret rejimimize yansıtılmaktadır. Gümrük Birliği Türkiye'nin dış ticaret rejimini yeniden yapılandırmakla kalmamış; AB ile geleneksel olarak sürdürülen ticari ilişkilerin geliştirilmesinde de rol oynamış ve üçüncü ülkelerle ticaret bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Gümrük Birliği sonrasında gerek AB pazarına gerekse diğer ülkelere olan ihracatımızda düzenli bir artış dikkati çekmiş, özellikle ihracatımızın AB pazarında istikrarlı bir paya sahip olması sağlanmıştır. AB, ihracat ve ithalatımızda sahip olduğu yaklaşık %50'lik pay ile ülkemizin en önemli ticari ortağıdır. Gümrük Birliği, Türkiye'nin dünyanın önemli bir kısmına karşı ticari anlamda açılma sürecini hızlandırmış ve gelecekteki dış ticaret ilişkilerini şekillendirecek yeni bölgesel yapılanmaların kapısını aralamıştır.⁷⁵

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine doğrudan etkilerinin belirlenmesi çok tartışılan zor bir konudur. Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle salt etkilerin belirlenmesi zordur. Sanayi sektörü Gümrük Birliği ile ticaret hacmini artırarak kapasitesini genişletmiştir. Fakat, ne yazık ki Türkiye'nin Gümrük Birliği ile beklenen refah artışını sağlayamadığı görülmektedir. Özellikle yabancı yatırımlar konusunda AB çok zayıf kalmış Gümrük Birliği kapsamında öngörülen krediler Türkiye'ye verilmemiştir.⁷⁶

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girdikten sonra Avrupa Birliği ile olan ticaretinde gümrük ve fonların kalkmasından dolayı gelir kaybına uğramaktadır. Türkiye'nin gelir kaybı olmakla beraber, dünya pazarlarında diğer ülke ekonomileri ile serbest rekabet ortamına girmesi, Türk sanayinin yapısal değişimi sayesinde geleneksel ihraç ürünleri dışındaki sektörlerde gerçekleştirilen ihracatta oransal

⁷⁵<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1130&icerikid=1236&form=home> (16.02.2009)

⁷⁶ İdil Uz, Özlem Özdemir, "Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'de Sanayi Sektöründe Eğilimler" **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi – Politik Tezler**, Ed. İrfan Kalaycı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006, s. 378.

olarak önemli artışların ortaya çıkması, aynı zamanda ülkemizin yeni dünya düzeni ile entegre olmasını sağlayacak zorlayıcı bir süreci başlatması açısından, Avrupa Birliği ile gidilen Gümrük Birliği Türkiye'nin uzun vadede kazancı olarak değerlendirilmelidir.⁷⁷

Tablo 1-4: Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye Etkileri

Yabancı Sermaye Girişi OLUMSUZ	<ul style="list-style-type: none"> • GB ile Türkiye'ye daha geniş miktarda yabancı sermaye gireceği öngörülüyordu. Gerçekleşmedi. • Bunun ekonomik ve siyasi birlik sağlanamaması, siyasi istikrarsızlık ve ani politika değişimleri, makro-ekonomik dengesizlikler, kronik enflasyon, yüksek faiz oranları, yüksek vergiler, Türk vergi sistemindeki aksamalar, enerji maliyetleri gibi farklı nedenleri vardı.
İthalat OLUMSUZ	<ul style="list-style-type: none"> • GB ile ithalatta artış oldu. • İthalat artışının asıl nedeni Türkiye'nin hazır giyim ve tekstil gibi ihracatta lokomotif sektörlerde makine ve teçhizatın ömrünü doldurması ve yenileme gereği. • Yatırım mallarının yenilenmesinin 5 yıl sürdüğünü, ardından ihracat artış hızının ithalat artış hızını yakaladığını belirtmek de fayda var.
Dış Ticaret OLUMLU	<ul style="list-style-type: none"> • GB ile Türkiye'nin AB dışında diğer ülkelerle yaptığı dış ticaret incelendiğinde belirgin bir değişiklik olmadığı istikrarlı bir artış olduğu gözlemlenir. • AB'nin üçüncü ülkelere gümrük tarifeleri oldukça düşük olduğundan Türkiye'nin üçüncü ülkelere karşı korunması oldukça azaldı.
Kamu Sektörü OLUMSUZ	<ul style="list-style-type: none"> • GB ile kamu olumsuz yönde etkilendi. Toplu Konut Fonu kesintilerinin kalkması, üçüncü ülkelere OGT (Ortak Gümrük Tarifesi) uygulanması ile azalan gelirler, sanayinin uyumu için sağlanan teşvikler kamuya yük olarak geldi.
Fiyatlar OLUMLU	<ul style="list-style-type: none"> • GB ile gümrük tarifelerinin kaldırılması veya azaltılması ile tüketici fiyatları azaldı. Ayrıca ara malların girdi maliyeti azaldığından yerli üretim maliyetleri de düştü.
İşsizlik AYNI	<ul style="list-style-type: none"> • GB'nin Türkiye'de işsizlik üzerine olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmamıştır. • Sadece AB'de daha çok nitelikli işgücüne talep olması nedeni ile GB, Türkiye'nin işsizlik sorununa çözüm getiremedi.

Kaynak : Keskin,M.Hakan, **Doğru Sanılan Tanışlarla Avrupa Birliği**, Ankara, Nobel Yayınevi,2008, s.127.

1.2.4. 1997 ve 1999 Zirveleri'nden Müzakere Kararı'na İlişkiler

Aralık 1997'de gerçekleştirilen AB'nin genişleme sürecinde yer alan aday ülke temsilcilerinin de katıldığı Lüksemburg Zirvesi sonunda alınan kararlar kapsamında, Türkiye'nin Topluluğa katılma konusunda yeterli olduğu onaylanmakta

⁷⁷ Yalova, **op.cit.**, s.224-225.

ve diğer başvuran ülkelerle aynı kriterlere tabi olduğu belirtilmektedir. Bunlara karşılık, katılma müzakerelerinin başlatılması için gerekli politik ve ekonomik koşullar sağlanmamış olduğu için Nisan 1998’de katılma müzakerelerinin başlatılacağı ülkeler arasında Türkiye’ye yer verilmemiştir.

Ancak, 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ise Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. AB, Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye aday olduğunu teyid etmiştir. Helsinki Zirvesi sonrasında, diğer aday ülkeler gibi Türkiye de, reformları teşvik etme ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejisinden yararlanmaya başlamıştır.

AB Konseyi tarafından resmen 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi, aday ülkenin adaylıktan üyeliğe geçiş sürecinde atması gereken somut adımları, gerçekleştirmesi gereken yasal reformları bir takvim çerçevesinde belirtmesi nedeniyle önemli bir yol haritasıdır. Bu adımları ne hızda gerçekleştireceği aday ülkenin hükümetinin yetkisindedir. Uyum hızı, aday ülkenin üyeliğe geçiş hızını da belirlemektedir. Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 2000 yılı İlerleme Raporu’nda belirtilen öneriler esas alınarak hazırlanmıştır ve kısa vadede 11 politik, 42 yapısal veya mevzuat değişikliği yapılması, orta vadede ise 8 politik, 52 ekonomik ve sosyal politika değişikliği yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye bu Katılım Ortaklığı Belgesi doğrultusunda 19 Mart 2001’de Müktesebat’ın üstlenilmesi için Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir. Türkiye’nin, Ulusal Program’da, kısa vadeli (2003) ve orta vadeli (2004 yılı sonuna kadar) hedefleri net bir şekilde belirtilmiştir.

Program geniş çaplı bir siyasi ve ekonomik reform gündemi ortaya koymaktadır. Siyasi reform alanında 37 maddelik bir Anayasa Değişiklik Paketi oluşturulmuş ve bu Anayasa Değişiklik Paketinin 34 maddesi Meclis tarafından onaylanarak kabul edilmiştir. Söz konusu değişiklik önerilerinin 22 tanesi Ulusal Programda yer alan önceliklerle örtüşmektedir. Ekonomik alanda ise ekonomik krizlerle mücadele etmek amacıyla birçok reform gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar Ulusal Programın bu alandaki öncelileriyle de birebir örtüşmektedir. Aynı zamanda,

müktesebat uyumu için AB Genel Sekreterliği eşgüdümünde ilgili kuruluşların kapsamlı çalışmaları halen devam etmektedir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde ise, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum açısından 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu olduğu, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın daha önemli olduğu ifade edilmiştir. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri doğrultusunda, Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi durumunda müzakerelerin hemen başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiş, bu doğrultuda, Komisyon tarafından hazırlanan yeni Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ve AB arasında yapılan görüşmelerin ardından üyelik müzakerelerinin koşulları hakkında bir anlaşmaya varılmıştır. Brüksel'de 16-17 Aralık 2004 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi sonrasında 17 Aralık Sonuç Bildirgesi yayımlanmış ve Türkiye ile müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanmasına oybirliğiyle karar verilmiştir.⁷⁸

1.2.5. Müzakere Kararından Günümüze Türkiye – AB İlişkileri

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde AB Türkiye'ye 3 Ekim 2005'de tam üyelik için müzakerelere başlama tarihi vermiştir. Müzakerelere başlamanın ilk ayağı tarama sürecidir. Tarama süreci aday ülke ile AB Komisyonunun ortaklaşa yürüttükleri, Topluluğa katılacak olan ülkenin ulusal mevzuatının AB müktesebatı ile karşılaştırıldığı ayrıntılı bir inceleme sürecidir. Bu süreçte aynı zamanda, müktesebat ile uyumlu olan, uyumlaştırılması gereken ya da paralel mevzuat çıkarılması gereken alanlar tespit edilmektedir. Bunlara ek olarak tarama süreci, geçiş dönemleri ya da istisnaların uygulanacağı alanların belirlenmesinde de yardımcı olmaktadır. Bu

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi ve yorumlar için bk. Milliyet, “Biz de Varız”, 18 Aralık 2004.

özellikleri itibariyle tarama süreci, katılım müzakerelerin ilk aşaması olarak kabul edilmekte, aday ülkenin ulusal hukukunun AB müktesebatı ile uyumunu veya uyumluluğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Katılım müzakerelerinin açılması, ilke olarak, mevzuat anlamında farklılıkların tespiti ertesinde mümkün olmaktadır.⁷⁹

Müzakerelerin resmen başlaması gerçekten de söz verildiği tarihte yani 3 Ekim 2005 Pazartesi günü 25 üye ülkenin dışişleri bakanlarının katıldığı Brüksel'deki Zirvede gerçekleşmiştir. 1959'dan bu yana Avrupa macerasını sürdüren Türkiye tam 46 sene sonra AB ile müzakerelere başlamak için vize almıştır. En az on sene sürmesi beklenen müzakere yolunda tarama sürecinden geçecek olan Türkiye'nin bu dönemde AB müktesebatına uyum düzenlemelerinde geldiği aşama tespit edilecektir. Müzakerelerin 35 başlıkta yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁰

20 Ekim 2005 tarihinde üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci, bilim ve araştırma alanında düzenlenen "tanıtıcı tarama" toplantısı ile başlamıştır. Toplantıya Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinden oluşan 30 kişilik Türk ekibinin yanı sıra Hırvatistan heyeti de katılmıştır.

9 Kasım 2005 tarihinde AB Komisyonu, Türkiye'ye yönelik 2005 yılı İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesini açıkladı. 2005 yılı İlerleme Raporu, bir önceki İlerleme Raporundan bu yana Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu alanlarında kaydettiği ilerlemeleri ve eksiklikleri ortaya koymuştur.

⁷⁹ www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=3411 (16.03.2009).

⁸⁰ 1.Malların Serbest Dolaşımı, 2.İşgücünün Serbest Dolaşımı, 3.Yerleşme Hakkı ve Hizmet Sağlama Özgürlüğü, 4.Sermayenin Serbest Dolaşımı, 5.Kamu İhaleleri, 6.Şirketler Hukuku, 7.Fikri Haklar Hukuku, 8.Rekabet Politikası, 9.Mali Hizmetler, 10.Bilgi Toplumu ve Medya, 11.Tarım ve Kırsal Kesim Kalkınması, 12.Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikası, 13.Balıkçılık, 14.Ulaştırma, 15.Enerji, 16.Vergilendirme, 17.Ekonomi ve Para Politikası, 18.İstatistik, 19.Sosyal Politika ve İstihdam, 20.Şirketler ve Sanayi Politikası, 21.Avrupa Üzerinden Giden Ulaştırma Ağları, 22.Bölgesel Politika, 23.Hukuki Temel Haklar, 24.Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, 25.Bilim ve Araştırma, 26.Eğitim ve Kültür, 27.Çevre, 28.Tüketim ve Sağlık Korunması, 29.Gümrük, 30.Dış İlişkiler, 31.Dış Güvenlik ve Savunma, 32.Mali Kontrol, 33.Mali ve Bütçe Koşulları, 34.Kurumlar, 35.Diğer Konular.

AB ile katılım müzakerelerinin ilk adımı niteliği taşıyan tanıtıcı tarama toplantılarının sekizincisi 16 Ocak 2006'da "Malların Serbest Dolaşımı" faslında başlamıştır. Türkiye 20 Ocak 2006'da Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni planı dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'un Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Kıbrıs ve Türkiye ziyareti öncesinde, dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunmuştur. Annan'ın inisiyatif alması istenen bu planda, Türk limanlarının Rumlara açılması karşılığında KKTC'ye izolasyonların kaldırılması istenmiştir.

12 Nisan'da Reform İzleme Grubunun 14 Mart 2006 tarihli toplantısında alınan kararlara dayanan 9. Reform Paketi, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından açıklanmıştır. Reform Paketinde, Kamu Denetçiliği Kurumu Tasarısı, Sayıştay Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, Özel Öğretimler Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, Vakıflar Kanunu, İskan Kanunu tasarısı, İdari Usul Kanun tasarısı, İdari Yargı Usulü tasarısı, siyasi etik komisyon kurulmasına dair tasarı, siyasi partilerin finansmanına dair kanun tasarısı, askeri mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usulü kanununda değişiklik ve yapılması öngörülen idari düzenlemeler başlıklarına yer verilmiştir.

3 Ekim 2005'te başlayan müzakere görüşmeleri Türkiye'nin kendisinden beklenenleri yerine getirmemesi dolayısıyla Aralık 2006 zirvesinde 8 başlıkta askıya alınmıştır. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye konusuna genişleme başlığı altında değinilmiş, Bildirgede, "Avrupa Birliği Konseyi, dışişleri bakanları tarafından 11 Aralık Pazartesi günü alınan kararı onaylar" denilmiştir. Bu tarihte Dışişleri bakanları, Avrupa Birliği Konseyi'nin "Türkiye limanlarını Rumlara açmadıkça müzakerelerin 8 başlıkta askıya alınması, diğer başlıkların ise kapatılmaması" yönündeki tavsiye kararına destek vermişti. AB Zirvesi kararlarında "Genişlemenin hızı belirlenirken, AB'nin yeni üyeleri hazmetme kapasitesi dikkate alınmalıdır" denilmiştir. Genişleme politikasında, AB'nin yeni üyeleri bünyesine entegre etme kapasitesiyle AB'nin kurumsal ve karar alma süreci açısından güçlendirilmesi, aday ülkelerin gerekli kriterleri tam olarak yerine getirdiğinin denetlenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi gibi ilkelerin temel alınacağı vurgulanan kararlarda,

AB'nin genişleme konusunda taahhütte bulunduğu ülkelere karşı sözünü tutacağı belirtilmiştir.⁸¹

Türkiye'nin AB üyelik süreci çerçevesinde siyasi reformların uygulanmasına devam edilmektedir. Bu çerçevede, 12 Nisan 2006 tarihinde 9. Reform Paketi açıklanmıştır. Ayrıca 17 Nisan 2007 tarihinde "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı"nı kamuoyuna açıklanmıştır.⁸²

Günümüzde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik 14 Ekim 2009'da açıklanan 2009 yılı İlerleme Raporu'nda da görülmektedir.⁸³

⁸¹ www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm (20.12.2008)

⁸² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> (17.12.2009).

⁸³ 2009 yılı İlerleme Raporu'nun gayri resmi Türkçe metni ve orijinal metni için bk. http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Gayriresmi_Turkce_Tercume.pdf (17.12.2009) ve https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf (17.12.2009).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK ve ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİ) ve ÖZELLİKLERİ

Küçük ve orta ölçekli işletme kavramı, bağımsız bir iş kurmanın ve genelde insanın emeğini satması yerine bizzat girişimciliğe soyunması olayının son yıllarda tüm dünyada büyük önem kazanması, esas itibariyle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş olayının fiilen başlamış olmasından kaynaklanmaktadır.¹

Çalışmanın bu bölümünde KOBİ kavramı ele alınarak, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2.1. KOBİ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Her şeyin sürekli bir değişim içinde bulunduğu dünyamızda bu değişim sürecini son yıllarda önemli ölçüde hızlandığı görülmektedir. Değişimin hızı sadece teknoloji de değil, ekonomik ve sosyal alanlarda da kabaca bir gözlemlerle fark edilebilmektedir. Kısaca değişim günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Bu hızlı değişim olgusu küçük ve orta ölçekli işletmelerin değerlendirilmesinde de kendisini göstermekte, bu işletmelere bakış açısı hızla değişmektedir. Kaynağını bilim ve teknolojideki değişikliklerden alan bu hızlı değişim süreci içinde küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından önemli olanları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.²

- Mekanik olmayan teknolojilerin, bilhassa elektronik teknolojilerin, geliştirilmesi birçok sektörde büyük ölçekli makinelerin üstünlüğüne son verilmiştir veya **ölçek ekonomilerinin (economies of scale)** önemi azalmıştır.
- Ulaşım, iletişim ve bilgi işlem konularındaki köklü değişiklikler pazarlama, muhasebe, finansman, planlama ve yönetim alanlarına yepyeni boyutlar getirmiştir.

¹ Tamer Müftüoğlu, **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler KOBİ’ler**, Ankara, Turhan Basım-Yayın, Beşinci Baskı, 2002, s. 3.

² **Ibid.**, s. 31.

- Bilginin bizzat kendisi bir üretim faktörü durumuna geçmiş, araştırmaların uygulamaya dönük olması önem kazanmış, yani buluşların uygulamaya dönüştürülmesi süreyi kısaltılmıştır.
- Bilimin ve teknolojinin oynadığı rol '**Bilim Parkları**'nı ve **teknoparkları** yaratmıştır, **üniversite/sanayi işbirliği** işlerlik kazanmış, bilimle teknolojinin bütünleşmesi üretim sisteminde büyük sıçramalara yol açmıştır.
- Dar ve geniş anlamda otomasyon uygulamaları yanında robot kullanımı hızla yaygınlaşmış, insanın fiziksel gücü yerine zihinsel gücü ön plana çıkmış, insanın karar verme yaratıcılık gibi özellikleri önem kazanmıştır.
- Ulusal pazarların yerini dünya pazarları almakta, talep çeşitlenmesi hızla artmakta, küçük işletmelerin hitap edebilecekleri talep borçları ortaya çıkmaktadır.
- Toplumlarda hızla yaygınlaşan demokratikleşme bilinci ve bireysellik akımı girişimcilik potansiyeline sahip kişilerin kendi işlerini kurmasında teşvik edici bir faktör olmaktadır.
- Eğitim yaygınlaşması, niteliğinin gelişmesi ve bilginin kolaylaşması bağımsız iş yapma ve girişimciliği daha cazip hale getirmiştir.
- Son yıllarda tüm dünyada hızla yaygınlaşan özelleştirme politikalarının bir sonucu olarak, birçok mal ve hizmet üretimi küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından devralınmıştır.
- Toplumlarda girişimciliğe bakış açısı değişmiş, bu meslek toplumların değer skalasında hızla yukarı doğru tırmanmıştır.

Artık günümüzde küçük işletmeler denince başarısız olduğu için büyümemiş, küçük ölçeklerde kalmaya mahkum, ekonominin kamburu olan sürekli yardıma muhtaç işletmeler anlaşılmamalıdır. Tam tersine günümüz küçük işletmeler sahip oldukları esneklikleriyle dinamik, değişen koşullara süratle uyabilen, bürokratik olmayan yapıları ile yaratıcı, yenilikçi, talep boşluklarını süratle yakalayıp fırsatları zamanında değerlendirebilen işletmeler olarak algılanmalıdır.³

³ Nusret Ekin, **Küreselleşme Ve Gümrük Birliği (Çalışma Yaşamında Dönüşüm: Çelişkiler ve Fırsatlar)**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1999, s.142.

Tüm Dünyada KOBİ'ler ekonominin çekirdek gücü olarak kabul edilmekte ve gelişmişlik derecesi ne olursa olsun hemen tüm ülkelerin kendi ulusal ekonomileri içerisinde payı %60-%90 arasında değişmektedir. İşte bu somut gerçek dünya ekonomisinin gelişimine sürekli olarak tüm resmi otoritelerin odak noktası olmakta herhangi bir ülkenin gelişmesi amacıyla teşvikler verilmekte, hukuksal, finansal ve teknolojik açılardan desteklenmesi için çaba harcanmaktadır. Bu konuda özellikle ABD, AB ve Avustralya önemli adımlar atmıştır. Söz konusu ülkeler KOBİ'lerin gelişimi için girişimcilik, yaratıcılık ve yenilikçiliğin geliştirilmesini temel amaç olarak benimsemişlerdir.⁴

Özellikle küreselleşme sürecinde küçük ve orta ölçekli işyerlerinin öneminin hızla arttığı ve bunların bazı özelliklerinden dolayı gözde kuruluşlar haline geldiğini görüyoruz. Gelişmiş Batı toplumlarında endüstrinin yeniden yapılanmasında bu nitelikteki işyerlerinin stratejik öneme sahip olduğu gözlenmiştir.

Gerçekten, Batı Avrupa'da küçük işyerlerinin gerek sayısal, gerek üretimdeki payları itibariyle ekonomi içindeki önemlerinin hızla arttığı belirlenmiştir. Özellikle küçük işyerlerinin teknik yeniliklere daha yatkın, tüketici tercihlerine daha esnek karakterleri, konjonktürel dalgalanmalara uymadaki üstünlükleri, üretimdeki boşlukları daha hızla doldurmadaki katkıları, büyük firmalara yönelik olumlu etkileri, bölgelerarası dengeli büyümeye tesirleri, rekabetin teşvikinde oynadığı roller, daha az bürokratik yapıları, istihdam artışına yaptıkları katkılar, nihayet küçük işyerlerinde daha yakın personel ilişkileri gibi özellikleri, çoğu kez olumlu faktörler olarak vurgulanmıştır.⁵

Küreselleşme olgusu küçük-büyük, özel-kamu, birey ya da işletme demeden az ya da çok herkesi etkiler olmuştur. Bunun sonucunda dünya genelinde yaşananları kısaca özetlersek; artık işletmeler için tek tek pazarlar veya ülkeler yerine, tek bir büyük pazardan veya bölgeden söz edilebilir.

⁴ Cemalettin Kalaycı, **Elektronik Ticaret ve KOBİ'lere Etkileri**, Trabzon, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, 2008, s. 145.

⁵ Ekin, **op.cit.**, s.142.

İşletmeler de yeni boyut ve farklı yapı kazanıyor. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarda gözde olmaları ve bu derecede önem kazanmaları son yıllarda bu işletmeler hakkında meydana gelen nitelik değişiminin yanı sıra, bu işletmelere dair düşüncenin hem ülkemizde hem de tüm dünyada değişmiş olmasıdır. Artık KOBİ'lere çarpık ekonominin bir sonucu olarak değil, ekonominin dinamikliğinin ve esnekliğinin bir garantisi olarak bakılmaktadır.⁶

İşsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasında oynadıkları rolleri, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesine yaptıkları olumlu katkıları ve piyasa koşullarında meydana gelen değişimlere hızlı uyum sağlayabilen esnek bir üretim yapısına sahip olmaları, KOBİ'leri günümüz dünyasında daha önemli bir konuma getirmektedir. Taşıdıkları önem dolayısıyla başta gelişmiş ülkeler olmak üzere hemen hemen bütün ülkeler KOBİ'lerin doğması, büyümesi gelişmesi ve korunması için uygun ortamı hazırlayacak politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar.⁷

2.2. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KOBİ TANIMI

KOBİ'lerin tüm ülke ekonomileri içinde geleneksel ve sürükleyici bir güce ve etkiye sahip oldukları uluslararası alanda onaylanmış somut bir gerçektir. KOBİ'lerin sahip oldukları potansiyelin, ülke içi üretimde kullanımı yanında, ihracata ve uluslararası pazarlara sürekli olarak yönlendirilmesi ve özendirilmesi ile çeşitli kalıcı yararlar sağlanabilir. Ülke ekonomisi ve özellikle dış ticaret yönünden döviz girdilerinin sağlanması ve istihdam imkanlarının yaratılması gibi geleneksel ve makro düzeyde yararların yanında; firmalar yönünden, firmaların kendi çabaları ve bu çabalarından daha kapsamlı şekilde hükümetler ve diğer ilgili kuruluşlar tarafından ihracata yönlendirilmeleri ve bu yönlendirme politikaları ile maliyetlerin,

⁶ İdil Özlem Koç, **Türk KOBİ'leri Bugünü ve Geleceği**, İstanbul, Arıcan Basım Yayın Dağıtım, 2008, s.16-17.

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı, **KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2007-2009**, 2007, s.22.

etkenlik ve verimlilik amaçları ile uyumlu şekilde indirilmesi ve karlılığın artırılması gibi mikro düzeyde yararları gerçekleştirilebilir.⁸

Küçük ve orta ölçekli işletme için yapılan tanımlara bakıldığında, hemen hemen her ülkenin ve de kuruluşun ayrı tanımlamada buldukları görülmektedir. Tanımlamadaki sınırların, genelde ülke ekonomilerinin büyüklüğüne bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletme deyimi, hukuki olmaktan çok ekonomik bir anlam taşımaktadır. Bu anlam ülkelerin ekonomik yapılarına göre değişiklik gösterdiği gibi, aynı ülke içinde bölgeden bölgeye, sektörden sektöre de değişiklik gösterebilmektedir.⁹

KOBİ'lerin her ülkede, sektörde, bölgede ayrı ayrı tanımları bulunmaktadır. Farklı kriterler alınmasına karşın tek ölçütle "çalışan sayısı" şeklinde genel bir KOBİ tanımı getirilebilmektedir. Ancak bunda bir nitelik bulunmamaktadır.¹⁰ Gelişmiş ülkeler, KOBİ tanımlamalarında personel sayısı, toplam aktif büyüklük, toplam satışlar, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyi ve pazar payı gibi kriterlerin birini veya bir kaçını birlikte kullanmaktadırlar.¹¹

2.2.1. Türkiye'de KOBİ Tanımlaması

Türkiye'de, KOBİ'ler tüm işletmelerin %99.9'unu, istihdamın %81.48'ini oluşturmakta iken, KOBİ'lerin yatırımlardaki payı %26.5, ihracattaki payı ise %16.6'da kalmaktadır.¹² Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler) toplam işletme sayıları içindeki payı ve toplam istihdamdaki payı ile Türk ekonomisinde büyük bir rol oynamaktadır. Türkiye'deki KOBİ'lerin profilleri Avrupa Birliği KOBİ'lerinden

⁸ Mete Oktav, v.d., **Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, Yayın No: 176,1990, s.108.

⁹ İlhan Uludağ, Vildan Serin, **Dünyada ve Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Genel Nitelikleri, Yeri ve Önemi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1991-25, 1991, s. 14.

¹⁰ M. Cevdet Baykal, **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ'ler**, İstanbul, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, Yayın No: 6, 2009, s. 7.

¹¹ Alövsat Müslimov, **21. Yüzyılda Türkiye'de KOBİ'lerin Sorunları, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, Literatür Yayınları, 2002, s.5..

¹² Bekir Polat, "KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi",2008, www.gapgundemi.com, (24.02.2010).

ve OECD ülkelerinden farklıdır.¹³ Aslında KOBİ tanımlarında bir birliktelik yoktur. Bu nedenle farklı kuruluşlar belli özellikler kullanılarak KOBİ'leri tanımlamaya çalışırlar. Bu özelliklerden en dikkat çeken, çalışan sayısı, çalışılan iş kolu, satış hasılatı veya cirodur.¹⁴ Türkiye'de KOBİ'lere yönelik faaliyetleri olan bazı kurumların KOBİ üzerine yapmış oldukları tanımlamalar çalışmamızda aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

KOSGEB'in (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) yapmış olduğu tanıma göre; "imalat sanayi sektöründe 1-50 arası işçi çalıştıran işletmeleri küçük sanayi işletmelerini; 51-150 arası işçi çalıştıran sanayi işletmeleri orta ölçekli sanayi işletmelerini ifade eder."¹⁵

EXİMBANK'ın KOBİ tanımına göre; yasal statüsü ne olursa olsun, bir veya birden çok gerçek veya tüzel kişiye ait olup 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden, yıllık net satış hasılatı ve /veya mali bilançosu 25 Milyon TL'nı aşmayan, bağımsız işletme tanımına giren imalatçı, imalatçı-ihracatçı özelliğe sahip mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler kısaca "KOBİ" olarak adlandırılır.¹⁶

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tanımına göre; imalat sanayinde faaliyette bulunan ve 1-200 işçi çalıştıran, gerçek usulde defter tutan, arsa ve bina hariç sabit sermaye tutarı bilanço net değeri itibariyle 2 Milyon \$ karşılığı TL'yi aşmayan işletmeler KOBİ olarak adlandırılır.¹⁷

Hazine Müsteşarlığı tanım ölçütü olarak işçi sayısını, yatırım tutarını (KOBİ Teşvik Belgesi'ne konu yatırım tutarı) ve bağımsızlığı kullanmaktadır.¹⁸

¹³ OECD, Small and Medium Sized Enterprises In Turkey Issues and Policies,2004, <http://www.oecd.org/dataoecd/5/11/31932173.pdf> (09.12.2009)

¹⁴ Koç, **op.cit.**, s.3.

¹⁵ www.kosgeb.gov.tr (25.08.2009)

¹⁶ www.eximbank.gov.tr (02.09.2009)

¹⁷ www.dtm.gov.tr (02.09.2009).

¹⁸ Mustafa Durman, Hüseyin Önder, **Ekonominin Minik Devi KOBİ'ler ve KOSGEB Teşvikleri**, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınları, 2007, s.8.

Tablo 2-1: Hazine Müsteşarlığı Tanımlamasına Göre KOBİ'ler

KOBİ	ELEMAN SAYISI
Orta	100'den Az
Küçük	50'den Az
Çok Küçük	İşçi İstihdam Etmeyen

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan KOBİ tanımında da Türkiye'de yapılan tüm tanımlarda olduğu gibi temel kriter olarak çalışan sayısı kullanılmaktadır.¹⁹

Tablo 2-2: TÜİK'e Göre KOBİ Tanımı

ÖLÇEK	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI
Çok Küçük İşletmeler	1 ila 9 Kişi
Küçük İşletmeler	10 ila 49 Kişi
Orta Ölçekli İşletmeler	50 ila 250 Kişi
Büyük Sanayi İşletmesi	250'den Fazla

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu

2.2.2. Çeşitli Ülke Ve Uluslararası Kuruluşların KOBİ Tanımları

Türkiye'nin küreselleşen dünyadaki yeri ve Avrupa Birliği sürecinde, KOBİ'lerin diğer devletlerden ve uluslararası kurumlardan destek alması hem dış pazarlara açılması hem de dış finansman kaynağı sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle Türkiye'deki KOBİ'lerin ilgili ülkelerin ve kurumların yapmış olduğu KOBİ tanımına uygun olmaları gerekmektedir. Ayrıca diğer ülkelerdeki KOBİ tanımlamalarının bilinmesi farklı ülkeler ile Türkiye'deki KOBİ'lerin kıyaslanması ve değerlendirilmesi açısından faydalı olabilecektir.²⁰

2.2.2.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) KOBİ Tanımlaması

OECD'nin yapmış olduğu tanımlama Tablo 7'de gösterilmiştir.

¹⁹ **Ibid.**, s.8

²⁰ **Ibid.**, s.3.

Tablo 2-3: OECD'nin KOBİ Tanımı

ÖLÇEK	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI
Çok Küçük İşletmeler	1 ila 9 Kişi
Küçük İşletmeler	10 ila 99 Kişi
Orta Ölçekli İşletmeler	100 ila 499 Kişi
Büyük Sanayi İşletmesi	500'den Fazla

Kaynak : Mustafa Durman, Hüseyin Önder, **Ekonominin Minik Devi KOBİ'ler ve KOSGEB Teşvikleri**, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınları, 2007, s.11.

2.2.2.2. Dünya Bankası'nın KOBİ Tanımı

Dünya Bankası'nın gelişmekte olan ülkelerin kullanımına sunduğu proje kredilerinde, KOBİ'ler ile ilgili resmi bir tanımı olmamasına rağmen, program kredilerinin kullanılmasına ilişkin bir tanımda, kredi kullanacak işletmelerde çalışan kişi sayısının 100'ün altında olmasına dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Dünya Bankası ve Türk Hükümeti tarafından hazırlanan Küçük ve Orta Boy Sanayi Projesi'nde bu sektör için belirtilen kriterlere göre, yeni yatırımlarda bina ve arsa hariç yatırım tutarının küçük işletmelerde 800 bin Dolara eşdeğer TL veya daha az olması, orta boy işletmelerde ise 4 milyon Doları aşmaması gerekmektedir.²¹

2.2.2.3. Çeşitli Ülkelerde KOBİ Tanımları

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin tanımlanmasında ülkeler arasında geçerli olan standart bir tanım bulunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Malezya, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ait KOBİ tanımları aşağıda verilmiştir.

2.2.2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika'da KOBİ tanımı devletin bir kurumu olan, 1920'li yıllardan beri faaliyette bulunan "Küçük İşletme Teşkilatı" (SBA, Small Business Administration) Size Standards Office tarafından yapılmaktadır. İngiltere ve Avrupa Birliği'nin bütün sektörlerde uygulanan basit tanımları vardır. Amerika'nın ise bunlardan farklı olarak "Kuzey Amerika Sanayi Sınıflandırma Sistemi (NAICS)" ne göre her sektör tipi için

²¹ Rıfat İraz, **Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2005, s.223.

farklı ölçü standartları vardır. Bu çeşitlilikle sektör farklılıklarını daha iyi yansıtmak amaçlanmıştır. Ortak ölçü standartları şöyledir:

- Üretim ve madencilik sektörlerinin çoğunda 500 işçi
- Toptan ticaret sektörlerinde 100 işçi
- Perakende ve hizmet sektörlerinin çoğunda 6,5 milyon USD yıllık gelir
- Genel ve ağır inşa sektörlerinin çoğunda 31 milyon USD yıllık gelir

Görüldüğü gibi ABD de KOBİ'ler için geçerli resmi bir tanımlama bulunmamaktadır. 1953 tarihli Küçük İşletme Kanunu; küçük işletmeyi, sahipliği ve yönetimi bağımsız, faaliyet gösterdiği alanda hâkimiyet gücü bulunmayan işletme olarak tanımlamaktadır.

Bu temel kritere bağlı olarak ABD'de çalışan kişi sayısına göre işletme sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre 1 ila 499 arasında işçi çalıştıran firmalar küçük ölçekli, 500 ila 1499 arasında işçi çalıştıran firmalar büyük ölçekli olarak tanımlanmıştır.²²

2.2.2.3.2. Japonya

Japonya'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütler sektörlere göre farklılık göstermektedir. Tablo 8'de sektörlere göre KOBİ sınıflandırması verilmektedir.

²² Durman, Önder, **op.cit.**, s.13.

Tablo 2-4: Japonya’da KOBİ Sınıflandırması

Sektörler	Çalışan Kişi Sayısı	Sermaye Miktarı (Milyon Yen)
Üretim, İnşaat, Ulaşım	300 kişiye kadar	300 milyon Yen’e kadar
Toptancılık	100 kişiye kadar	100 milyon Yen’e kadar
Hizmet	100 kişiye kadar	50 milyon Yen’e kadar
Perakende	50 kişiye kadar	50 milyon Yen’e kadar

Kaynak : http://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/outline/08/01_01.html (10.04.09).

2.2.2.3.3. Avustralya

Avustralya ile ilgili KOBİ tanımlaması Tablo 9’da belirtildiği gibidir.

Tablo 2-5: Avustralya’da KOBİ Sınıflandırması

Sektör	Küçük Ölçekli İşletmeler		Orta Ölçekli İşletmeler	
	Çalışan Sayısı	Yatırılan Sermaye	Çalışan Sayısı	Yatırılan Sermaye
Üretim	50	50-1.7 Milyon Avustralya Doları	51-200	50-200 Milyondan 1.7 Milyon-7 Milyon Avustralya Doları
Hizmet	50	50-1.7 Milyon Avustralya Doları	51-200	50-200 Milyondan 1.7 Milyon-7 Milyon Avustralya Doları
Toptancılık	25	50 Milyon Avustralya Dolarına kadar	26-50	50-100 Milyon Avustralya Doları

Kaynak: Daowieng, Petmanee, “Beter Business Practices For Micro And SME s”, **12th APEC Women Leaders’ Network Meeting**, Australia, 2007, s.3.

2.2.2.3.4. Yeni Zelanda

Yeni Zelanda’da 350.000’e yakın KOBİ vardır. Küçük firmalar ekonomide büyük firmalardan ayrı ve önemli bir rol oynarlar. Ekonomiyle bağlı oldukları yerel topluluklar arasında bağ kurarlar.

KOBİ’ler için yapılmış resmi bir tanım yoktur. Büyük ve küçük firmaları birbirinden ayırmak için en çok kullanılan kriter çalışan insan sayısıdır. Yeni

Zelanda'da mikro işletmeler 5'ten az çalışanı olan, küçük firma 6 ile 49 arası çalışanı olan, orta ölçekli firma 50 ile 99 arası çalışanı olan firmalardır.²³

2.3. KOBİ'LERİN ÖZELLİKLERİ

KOBİ'leri tanımlarken onları tanımlamada kullanılan özellikler bulunmaktadır. KOBİ'leri tanımada hem nitel hem de nicel özellikler önemlidir. Özellikle AB tanımlamalarında nicel özellikler kullanılmaktadır. Aşağıda KOBİ'ler nitel ve nicel özelliklerine göre ayrılıp tanıtılacaktır.²⁴

2.3.1. KOBİ'lerin Nitel Özellikleri

- ***KOBİ'lerin ayrı bir finansman bölümünün olmaması:*** Finansmana ilişkin konular, mali işler ve idari işler muhasebe bölümü tarafından yürütülür. Finansman konusunda eleman yetersizliği bulunması finansal koşulların iyi değerlendirilmesini engeller.
- ***Kredi temininde zorluk yaşanması:*** Büyük işletmelere nazaran KOBİ'ler daha yüksek maliyetli kredi bulabilmektedir.
- ***KOBİ'ler işletme sahipleri ile özdeşdir:*** Kredi temininde işletmenin performansından çok, işletme sahibinin kişi olarak gösterebileceği teminatlar dikkate alınmaktadır.
- ***İşletmenin iflası durumunda aile işletmesi olan KOBİ'lerde işletme sahibi tüm mal varlığı ile sorumlu olmaktadır:*** Bu durum işletmelerin kredi kullanımında çekinceli davranmalarına, yatırım planlaması yapamamalarına ve gelecek planlamasında tereddütlere düşmelerine neden olmaktadır.
- ***Otofinansman açısından zor durumda olmaları:*** Genellikle KOBİ'ler sermaye-yoğun teknolojiler yerine emek- yoğun teknolojiler kullanmaktadırlar. Bunun sonucu olarak ise otofinansman unsuru olan amortisman miktarı KOBİ'lerde yetersiz seviyede kalmaktadır. Böylece KOBİ'ler amortisman

²³ Ministry Of Economic Development, *SMEs In New Zealand Structures And Dynamics*, 2007. http://sme-centre.massey.ac.nz/files/SMEs_Structure_&_Dynamics_07.pdf (10.12.2009).

²⁴ Koç, *op.cit.*, s. 4.

daha az fon ayıracaklarından dolayı amortisman yoluyla oluşan finansman kaynağını etkin kullanamayacaklardır.

- ***Sıradan teknoloji kullanmalar, emek- yoğun üretim şeklinde çalışmaları, rekabet edebilmelerini engellemektedir:*** Teknolojik ilerlemelerden yeterince yararlanamamaları KOBİ'lerin büyüme ve rekabet problemleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

- ***Pazarlama ile ilgili problemler:*** Genellikle KOBİ'lerde ayrı bir pazarlama bölümü de bulunmamaktadır. Reklam, satış sonrası hizmetler gibi pazarlama araçlarından ekonomik yetersizliklerden dolayı yeterince yararlanamamaktadırlar. Düzenli bir Pazar araştırması yapılamamakta, Pazar için ürün talepleri tahminler ile oluşturulmaktadır.

- ***Koşullara kolay adaptasyon:*** KOBİ'ler bu özellikleri ve esneklikleri nedeniyle gerek siparişleri teminde, gerekse de kaliteli eleman yetiştirmede göstermekte, bazen iyi bir okul yerine geçmektedir.²⁵

2.3.2. KOBİ'lerin Nicel Özellikleri

KOBİ'ler genellikle çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kabul edilmiş, nicel özelliklerine göre değerlendirilirler. Yine de KOBİ'leri tanımlamakta kullanılan nicel ölçütlerde bir birliktelikten söz etmek zordur. Genellikle literatürde kullanılan veya önerilen nicel özellikler şunlardır:²⁶

- Çalışan sayısı, çalışma süresi
- Ücret toplamı / işgücü maliyet toplamı
- Sabit varlıkların miktarı ve değeri
- Makine sayısı / makine parkı değeri / makinelerin çalışma süresi
- Yıllık amortisman tutarı
- Kullanılan alan / kullanılan hacim
- Kullanılan malzeme miktarı / maliyeti
- Kullanılan enerji miktarı / maliyeti

²⁵ **Ibid.**, s.5-6.

²⁶ Müftüoğlu, **op.cit.**, s.76-77.

- Toplam işletme sermayesi / toplam sermaye / öz sermaye
- Sipariş ve iş istasyonu sayısı
- İşletme kapasitesi ve kapasite kullanım derecesi
- Vardiya sayısı
- Üretim derinliği (üretim aşamalarının sayısı)
- Satış tutarı, kar hacmi
- Katma değer, piyasa payı
- Ödenen vergi tutarı
- İhracat / satış tutarı oranı.

2.4. KOBİ'LERİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI ve KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Ülke ekonomileri içinde önemli bir paya sahip olan KOBİ'ler yapıları sebebiyle pek çok avantaj ve dezavantajlara sahiptirler. Burada söz konusu avantaj ve dezavantajlar ayrı ayrı ele alınmıştır.

2.4.1. KOBİ'lerin Avantajları

Ekonomilerde önemli bir yer işgal eden KOBİ'lerin büyük ölçekli rakipleri karşısında önemli avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- KOBİ'lerde işletme sahibi aynı zamanda işletmenin yöneticisi konumundadır ve işletmesi ile bütünleşmiş durumdadır. İşi ile özdeşleşmiş işletme sahibi başarılı olabilmek için tüm gayretini gösterecek ve bu da işletmeye dinamizm getirecektir.
- KOBİ'lerde hiyerarşik yapı yerine işletme sahipleri ile çalışanlar arasında, iletişim problemlerini en az düzeye indiren, direkt ve sıcak ilişkiler mevcuttur.
- İşletme sahiplerinin müşteriler ile birebir ilişki kurma imkanları vardır.

- KOBİ'lerde işletme sahibi girişimci genellikle işletmeyi etkileyecek kararları tek başına almak durumundadır. Zamanın çok önemli olduğu durumlarda hızlı karar alabilme esnekliği işletmenin fırsatları kaçırmamasını sağlamaktadır.
- Büyük işletmelerde çalışan kişiler genelde yapılan işin sadece bir bölümünde uzmanlaşarak işin bütününe yabancı kalırken, KOBİ'lerde çalışan işçiler yapılan işin bütün safhalarına hakimdir. Bu sebeple KOBİ'ler daha nitelikli eleman yetiştirmekte ve istihdam etmektedir.
- Bu işletmelerin kurulması daha az işlem ve daha az sermaye gerektirdiği için ülkenin birçok bölgesine yayılabilirler. Böylece sanayi nispeten geri kalmış bölgelere de kayabilmekte, oralarda iş ve istihdam imkanları yaratmaktadır.
- Söz konusu işletmeler teknolojik yeniliklere ve konjonktür değişikliklerine daha çabuk ayak uydurabilirler. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan daha az etkilenirler.
- Tüketicilerle teması daha yakın olan küçük işletmeler, tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki değişiklikleri daha çabuk saptayabilirler. Bunlara uyarlamayı sağlayacak teknik değişiklikleri de daha çabuk gerçekleştirebilirler.²⁷

2.4.2. KOBİ'lerin Dezavantajları

KOBİ'lerin rakipleri olan büyük ölçekli işletmelere göre sahip oldukları dezavantajlar, sektörel farklılıklar hariç olmak üzere aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- İşletme sahibinin aynı zamanda işletme yöneticisi olması bir açıdan avantaj olurken diğer taraftan dezavantaj teşkil etmektedir. Genellikle eleman yetersizliğinden işletme sahibi hemen hemen her türlü iş ile kendisi ilgilenmek zorunda kalacağından büyüme ile birlikte yetersiz duruma gelmeye başlayacaktır.
- KOBİ'lerde işletme sahipleri genellikle teknik kökenli olup, özellikle pazarlama, finansman ve yönetim alanlarında yeterli bilgiye sahip değillerdir. Finansal sıkıntılar sebebi ile bu alanlarda eleman istihdam edilememesi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

²⁷ Esin Akbulut, **KOBİ'lerin Sermaye Piyasasına Katılımı**, İstanbul, İMKB Yayınları, 2000, s.40.

- İşletme sahipleri, kendi işlerinde kendilerinin patronu oldukları için her zaman bağımsız olarak ayakta kalmayı istemektedirler. Bu nedenle ortaklık veya birleşme gibi konulara çok sıcak bakmamaktadırlar.
- Sermaye piyasalarına girme şansları fazla olmayan KOBİ'lerin para piyasasında kredilerden faydalanma imkanlarının az olduğu, kredi görüşmelerinde pazarlık gücü olmadığı, teminat gösterme gibi problemler ile karşılaştıkları gözlemlenmektedir.
- Pazarlama işlevinde KOBİ'ler genelde konunun uzmanı kişileri istihdam etmekten yoksundur. Bu sebeple pazar koşullarını takip etmekte ve buna göre stratejiler geliştirmekte zayıf kalmaktadırlar. Hem bilgi yetersizliği hem de dış ticareti bilen eleman eksikliğinden dolayı ihracat için uluslararası pazarlara açılmaktan çekinmektedirler.
- KOBİ'ler büyük işletmeler gibi çok fazla miktarda mal alımı yapmadıklarından alımlarda iskonto avantajından fazla yararlanamamaktadırlar. Bu da maliyetler üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır.²⁸

2.4.3. KOBİ'lerin Karşılaştıkları Sorunlar

Ekonomik sistemde önemli yeri bulunan ve sanayileşme çabalarında çok önemli katkıları olan KOBİ'lerin, içinde bulunduğu birçok sorun mevcuttur. Bu sorunlar incelendiğinde, bu kesimin öncelikle sosyal, siyasal ve yasal koşullar ile rekabet, teknolojik gelişme, bölgesel farklılıklar gibi faktörlere bağlı olarak kendi kontrolleri dışında oluşan şartlardan önemli ölçüde etkilendiklerini görmek mümkündür. Diğer yandan sorunların bir kısmı ise, işletmelerin kendi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle bu işletmelerde, geleneksel kuralların ve babadan oğula geçen yönetim anlayışının hakim olduğu gözlenmekte olup, böyle bir anlayışın örgütlemeye önemli sorunlara yol açtığı görülmektedir.

Ekonomik sistemin sağlıklı işleyişinin teminatı olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin sorunlarına çözüm aranması ve onların desteklenmesi ekonomik ve

²⁸ Tahir Akgemici, **KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler**, Ankara, KOSGEB Yayınları, 2001, s.12.

sosyal açıdan büyük önem taşımaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler, finansmandan pazarlamaya kadar bütün üretim safhalarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır.²⁹

Dünya’da ve AB genelindeki KOBİ’lerin karşılaştıkları zorlukların başında altyapı eksikliği, mali kaynaklara ve yeniliklere kısıtlı erişim, vasıflı işgücü eksikliği, pazar araştırmaya ilişkin maliyetler, pazarlık gücü, mevzuat engelleri (fikri mülkiyet haklarına, işgücüne, vergilendirmeye, vs. ilişkin ulusal mevzuat ve AB mevzuatı) gelmektedir. KOBİ’leri büyümenin ve bölgesel gelişmenin itici gücü olarak gören Avrupa Birliği, bu amaçla belirli programlar geliştirmiş durumdadır.

Türkiye’de KOBİ’lerin dağılımı büyük bir coğrafi dengesizlik göstermektedir. KOBİ’lerin yüzde 65 gibi büyük bir oranı Marmara bölgesi ve İzmir’de yer alırken, sadece yüzde 20’si Doğu bölgelerinde faaliyet gösteriyor. Gıda işleme, tekstil ve perakendecilik gibi sektörlerde Türk KOBİ’lerinin verimliliği benzer gelir düzeyindeki ülkelerden daha düşük görünürken, Türk KOBİ’lerin bir diğer sorunu da ihracat ve yatırım konusunda yeterince etkin olamamalarıdır.³⁰

2.4.3.1. Tanımlamadan Kaynaklanan Sorunlar

Küçük ve orta ölçekli işletme için yapılan tanımlara bakıldığında, hemen hemen her ülkenin ve de kuruluşun ayrı tanımlamada buldukları görülmektedir. Tanımlamadaki sınırların, genelde ülke ekonomilerinin büyüklüğüne bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletme deyimi, hukuki olmaktan çok ekonomik bir anlam taşımaktadır. Bu anlam ülkelerin ekonomik yapılarına göre değişiklik gösterdiği gibi, aynı ülke içinde bölgeden bölgeye, sektörden sektöre de değişiklik gösterebilmektedir³¹

²⁹ İraz, **op.cit.**, s.247-248.

³⁰ www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/ekonomik-buyumenin-motoru-olarak-kobiler-ab-ve-turkiyede-durum-000076 (02.09.2009).

³¹ Uludağ, Serin, **op.cit.**, s.14.

2.4.3.2. KOBİ'lerde Pazarlama ve Markalaşmadan Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye'de KOBİ'lerin büyük ölçüde fason üretime yöneldikleri, kendi markalarını yaratmakta ve kendi ürünlerini pazarlamakta güçlük çektikleri görülmektedir. Ülke imajının ve marka gücünün zayıflığı bu işletmelerin rekabet gücünü büyük ölçüde zayıflatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, küreselleşme sürecinde Türkiye'ye biçilen rol büyük ölçüde ucuz, fason üretim yapılan ülke konumundadır. Firmalar kendi markasını yaratmadığı ve kaliteli üretime önem vermediği sürece bu gelişmeler karşısında rekabet avantajı yakalaması olanaksızdır.

Türkiye'nin toplam ihracatı ve ithalatının dağılımına bakıldığında büyük ölçüde teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek mallar ithal ettiği ve emek yoğun mallar ihraç ettiği görülmektedir. Özellikle sanayileşme ve teknoloji seviyeleri yüksek Avrupa ülkeleri ile rekabet KOBİ'lerin maliyetleri düşürmeleri ve ileri teknoloji ile kaliteli üretim yapmalarını zorunlu hale getirmiştir.³²

Ulusal pazarlar her geçen gün artan biçimde küreselleşmenin getirdiği fırsat ve zorunluluklar nedeni ile uluslararası pazar niteliği kazanmaktadır. Bu bakımdan KOBİ'lerin de kuruluş ve üretim aşamalarında rekabet sağlayıcı faktörleri gözetmenin yanı sıra, yeni pazarlara açılma ve özellikle ihracat açısından da uluslararası düzeyde rekabet unsurlarını ön planda tutmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu bakımdan, KOBİ'lerin uluslararası düzeyde yeni pazarlarda tutunabilmeleri ile mevcut alanlarda pazar paylarını artırarak ve varlıklarını güçlendirerek sürdürülebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu ise ancak, gerekli bilgilere kısa sürede ulaşılabilmesi ve bunların sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesi sonucu, kalite / fiyat dengesi ön planda tutularak oluşturulacak ihracat yönelimli imalat anlayışıyla uluslararası pazarlara açılmaları ile mümkün olacaktır. Ülkemizin her geçen yıl toplam ihracatı içerisinde sanayi mallarının artışına paralel biçimde gelişen ancak, belli ülke ve ürün grupları ile sınırlı şekilde devam eden ihracat eğiliminin, potansiyel yeni ülke pazarlarına ileri üretim teknolojileri ve katma değeri

³² Müslimov, **op.cit.**, s.10-12.

yüksek yeni ürün grupları ile açılım yapılabilecek şekilde geliştirilmesi, ülkemiz açısından vazgeçilmez bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.³³

Tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de uzun bir süre pazarlama işlevine gereken önem verilmemiş ve işletmeler pazarlamadan çok üretim ile ilgilenmişlerdir. Ancak son yıllarda özellikle rekabetin iyice arttığı endüstriyel alanlarda, modern pazarlama tekniklerinin öneminin gittikçe anlaşılmaya başlandığı görülmektedir.³⁴ Modern pazarlama kavramı, her şeyin pazar ile başladığını kabul etmektedir. Bu nedenle, küçük ve orta boy işletmelerin başarılarında pazar üzerinde yoğunlaşmak önem kazanmaktadır.³⁵ Özellikle dışa açılmaya çalışan küçük ve orta ölçekli işletmeler, dış pazarlarda büyük işletmelerle rekabet edebilmek için modern pazarlama tekniklerini kullanmanın gerekliliğini daha iyi anlamaya başlamışlardır.³⁶

Müftüoğlu'na göre KOBİ'lerin pazarlama konusunda büyük işletmelere göre üstünlükleri ve zayıf yönleri şunlardır:³⁷

- Küçük ve orta ölçekli işletmelerde pazarlama konusunda uzman kişilerin istihdam edildiği ayrı bir pazarlama bölümü yoktur.
- Pazarlama araçlarından yeterince yararlanamamaktadır. Bunun nedeni parasal imkânların yetersizliğidir.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerde düzenli bir piyasa araştırması yapılamaz. Dolayısıyla piyasa araştırmasına dayanan geleceğe yönelik talep projeksiyonları hazırlanamaz.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelere ihracat pazarları genellikle kapalıdır veya bu işletmelerin ihracat pazarlarına gitmeleri çok zordur. Bunun en önemli nedeni bir dış pazara girme maliyetinin çok yüksek olmasıdır.

³³ www.dpt.gov.tr/DocObjectsDownload30772007 (28.01.2010).

³⁴ İraz, **op.cit.**, s.251.

³⁵ Canan Çetin, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, İstanbul, Der Yayınları, 1996, s.157.

³⁶ İraz, **op.cit.**, s.251.

³⁷ Müftüoğlu, **op.cit.**, s.61-65.

- Küçük ve orta ölçekli işletmeler genellikle ürünlerinin pazarlanmasında pahalı ve karmaşık satış kanalları ve satış örgütleri kullanamazlar. Bunun yerine müşteriyle doğrudan ilişki kurarlar.

Standart kavramı üretimde birlikteliği sağlamak, ürünlerin kalite sınıfını belirlemek ve niteliklerini tespit etmek için oluşturulmuş bir ürün tanımlama listesi olarak tarif edilebilir. Standart kavramı özellikle dış ticaret alanında faaliyet gösteren firmalar için çok önemlidir. Ülkemizde özellikle yan sanayi olarak çalışan firmaların büyük bir çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu işletmelerin üretimlerinde de belli bir standart yoktur. Bu nedenle sadece yurtiçi firmalara yönelik üretim yapılmaktadır. Ancak AB'ye giriş sürecinde bulunduğumuz bu dönemde standardizasyon firmalar için bir tercih değil zorunluluk haline gelmektedir. CE belgesi, İSO 9000 ve İSO 14000 gibi kalite ve standart belgelerinin önemi uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren firmalar için her geçen gün daha da fazla artmaktadır. Ancak bu türlü belgeler uzun zaman alan, yüksek maliyetli test ve uygulamaların ardından alınabildiğinden dolayı zöz konusu belgelerin alınması KOBİ'ler için çok önemli bir sorun olabilmektedir.³⁸

Genel olarak, KOBİ'lerin pazarlama sorunları şöyle sıralanabilir.³⁹

- Pazar ve çevre analizi ve erken uyarı sistemlerinden yoksunluk,
- Yeni Pazar kanallarının hazırlanamaması,
- Dağıtım sorunları,
- Potansiyel iç pazarların bulunması, araştırılması ve değerlendirilmesindeki güçlükler,
- Pazar bilgisi eksikliği,
- İhracat pazarlama sorunları,
- Dış pazardaki yoğun rekabet,

³⁸ Özlem İpekçil Doğan, Mehmet Marangoz, "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Ve Bir Uygulama", 2002, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/kobi.doc>. (25.01.2010).

³⁹ Nevin Yörük, Ünsal Ban, **KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Finansman Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2003, s. 35.

- Dış pazarda potansiyel belirleme güçlükleri,
- Dış pazarlama giderlerinin yüksekliği,
- İstenilen standartlara uyamama.

2.4.3.3. KOBİ'lerde Eğitimden Kaynaklanan Sorunlar

KOBİ'lerde kalifiye eleman yetersizliği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte çalışanlara yeterli eğitimin verilememesi problemi de buna eklendiğinde, KOBİ'lerin personelden kaynaklanan sorunlarının önemli düzeyde olduğu sonucuna varılabilir. Diğer taraftan profesyonel yönetici istihdamına yeterli önemin verilmemesinin bir sonucu olarak da değerlendirilebilecek olan örgüt ve örgütlenme sorunu, KOBİ'lerde ciddi düzeyde yaşanmaktadır. Yine profesyonel yönetim eksikliğine bağlı olarak, işletmelerde gelenekselden kopamama, geleneksel anlayışın ötesine geçememe sorunu da önemli derecede hissedilebilmektedir.⁴⁰

Bu sorunların aşılabilmesi için, öncelikle girişimcilere ve üst düzey yöneticilere daha sonra ise daha alt kadrolara yoğun bir eğitim desteğinin verilmesi, vizyonlarının geliştirilmesi, bazı gerçekleri görmeleri sağlanarak ikna edilmeleri, eğitilmiş, bilgili ve deneyimli kişilerin kadrolara dahil edilerek profesyonel bir ekibin kurulması (muhtemelen yeniden yapılanmaya gidilmesi) ve etkin bir araştırma ile açılımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar gerçekleştirilirken KOBİ'lere destek veren kuruluşlardan da destek almak ve bu kanalları kullanarak KOBİ'lerin eğitilmesini ve bilgilendirilmesini sağlamak uygun olacaktır.⁴¹

İhracat performansı düzeyi ile insan sermayesi, örgütsel sermaye ve dışsal sermaye arasında paralellikler bulunmaktadır. Günümüzün yoğun ve dinamik rekabet ortamında faaliyetini sürdüren ihracatçı KOBİ'lerin performanslarını artırabilmek için sahip oldukları soyut varlıklarına önem göstermeleri gerekmektedir. Bir başka deyişle, çalışanlarına, organizasyon yapısına ve firmanın sahip olduğu imajı, markası

⁴⁰ Adnan Çelik, Erkan Ozan, "KOBİ'lerde Yeniden Yapılanma Stratejileri Araştırması: Kahramanmaraş Örneği", www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/.pdf (28.01.2010).

⁴¹ M. Mesut Demirel, Selime Sezgin, "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılma Problemleri", **İTÜ Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, 2006, www.itudergi.itu.edu.tr, ss.112-113.

gibi dışsal sermayeyi teşkile den unsurlar ihracat performans düzeyi konusunda belirleyici konumdadır.⁴²

2.4.3.4. KOBİ'lerin Örgütlenme ve Yönetim Sorunları

Örgütlerde canlı organizmalar gibi zamanla gelişir ve değişim yaşarlar.⁴³ Müftüoğlu KOBİ'lerin büyüme sürecini beş evrede incelemektedir:⁴⁴

- **Başlangıç Evresi:** Küçük işletmelerin faaliyete geçtiği ilk yılları kapsayan bu evre, işletmenin büyüme tutkusunun en fazla, dolayısıyla büyüme tuzağının da en etkili olduğu dönemi kapsar. Bu evrede mümkün olduğunca işletmenin kuvvetli olduğu uzmanlık alanında kalınmalıdır.
- **Tutunma Evresi:** Bu devre büyüme evresine geçiş için hazırlık aşamasıdır
- **Büyüme Evresi:** Bu aşamada işletmenin finansman ihtiyacı çok artar. İşletmenin yönetim, pazarlama, üretim ve finansman işlevlerinde, büyümenin getirdiği nitel değişim ve yapısal farklılaşma ihtiyacı artar. Bu evre işletmeye eski elbisesinin, gömleğinin ayakkabısının hatta çorabının dar gelmeye başladığı dönemdir.
- **Genişleme Evresi:** Bu aşamada işletmede profesyonel yönetici ihtiyacı kendini göstermeye başlar. Küçük işletmelerin bu gelişme evresinde bütçe hazırlama ve bütçe kontrolü, yönetim raporları, ademi merkeziyetçi yönetim biçimleri ve uygun muhasebe sistemleri oluşturma gibi ihtiyaçlar gündeme gelmektedir.
- **Olgunluk Evresi:** İşletme kabuk değiştirme, orta ve büyük işletme olma yolundadır. Yönetimin bu dönemde karşılaştığı başlıca sorunlar, harcamaların kontrol altına alınması, verimlilik ve büyüme imkânlarının yaratılmasıdır. Bu

⁴² İlhami Yücel, Harun Yeniçeri, "İhracat Yapan KOBİ'lerin İnsan Sermayesi, Örgütsel Sermaye, Dışsal Sermaye İle İhracat Performansı İtibarıyla Gruplandırılması" www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/Dergi/, (20.02.2009).

⁴³ Kenan Ören, **Gümrük Birliği'nin Türk KOBİ'leri Üzerine Etkisi**, Konya, Konya Ticaret Odası, 1998, s.87.

⁴⁴ Müftüoğlu, **op.cit.**, s.220-223.

evredeki bir başka sorun işletmenin geleceğine ilişkindir. İkinci kuşak yönetim kadrosunun kimlerden ve nasıl oluşacağına çözüm aranır.

KOBİ'lerde yönetim faaliyetleri genellikle girişimci-yönetici konumunda olan bir kişi tarafından yerine getirilmesi, uygulamada yönetim ve organizasyon açısından çeşitli sıkıntılara ve sorunlara neden olabilmektedir. KOBİ'lerde bütün yetki ve sorumlulukların tek kişide toplanmasının bazı üstün yanları olduğu gibi, sakıncaları da vardır. Bunların en önemlisi, işletme işlevleri çeşitlenip karmaşık duruma geldiğinde, kurucu yöneticinin yetersiz kalmasıdır. Böylece yönetici, aynı zamanda muhasebeci, satış elemanı, insan kaynakları yöneticisi, finansal uzman, üretim teknisyeni vb. rolleri oynamak durumundadır. Pek çok kurucu veya yönetici bu rollerin gerektirdiği bilgi ve yeteneğe her zaman sahip olamamaktadır. Bu nedenle, pek çok işletme başarısız olmaktadır. KOBİ'lerin büyük çoğunluğu işletme işlevlerinin çeşitlenmesine karşılık, yöneticinin yetersizleşmesi ve yetki devretmemesi nedeniyle kapanma veya bağımsızlığını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. KOBİ kurucuları çoğu zaman yöneticilik özelliklerine sahip değildirler. İş görenlerini yönlendireceklerine, işleri kendileri görmeye çalışırlar. Bir işletmenin kurucusu olmak, yönetici sayılmak için tek ölçüt olamaz. İşletme faaliyetlerinin uyum içinde yürütülebilmesi için yöneticilerin liderlik yeteneğine sahip olması gereklidir.⁴⁵

KOBİ niteliğindeki işletmelerde yönetim biçimi; amaçlar, varsayımlar ve değerler kurucu yönetici tarafından ortaya konmakta ve biçimlenmektedir. Dolayısıyla işletme içerisinde yöneticinin kararlılığı ve hırsı, niyet ve amaçları, varsayımları, ahlâki değerleri ve kişilik yapısı işletme üzerinde önemli rol oynamaktadır. Kısacası, yöneticinin kişiliği, yönetime yansımaktadır.⁴⁶

⁴⁵ Celalettin Serinkan, Hasan Cabar, "KOBİ'lerin Yönetim Ve Organizasyon Sorunları: Denizli'deki Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2008, s.11.

⁴⁶ **Ibid.**, s.12.

2.4.3.5. KOBİ'lerin Üretim ve Tedarik Sorunları

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin en önemli sorunlarından biri üretimdir. KOBİ'leri büyük işletmelerden ayıran üretim işlevine ilişkin özellikler şöyle sıralanabilir:⁴⁷

- Küçük ve orta ölçekli işletmelerde emek-yoğun üretim teknikleri daha yaygındır. Bu özellik bilhassa küçük işletmeler için geçerlidir. Günümüzde büyük işletmelerin ise mekanizasyon ve otomasyon derecesi daha yüksektir.
- Büyük işletmelerde daha çok kitle üretim tarzı geçerliken, küçük ve orta ölçekli işletmelerde atölye tipi üretim tarzı yaygındır. Bu durum işletme ölçeği küçüldükçe daha çok belirginlik kazanır.
- Büyük işletmeler genellikle piyasaya üretim yaparlar. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde ise sipariş üzerine üretim daha yaygındır. Sipariş üzerine üretim işletme ölçeği küçüldükçe daha büyük önem kazanır. Bu özelliğin bir sonucu olarak küçük işletmelerde ürün stoku sorunu önemini kaybeder.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerde münferit üretim veya küçük serilerde üretim yapmanın bir sonucu olarak işbölümü derecesi nispeten düşüktür. Standart ürünlerin kitle üretimi veya büyük seriler halinde üretildiği büyük işletmelerde ise işbölümünün en ileri seviyelere kadar götürülmesine çalışılır.
- Büyük işletmelerin üstünlüğü daha çok fiyat ve kalite konusundadır. Büyüklüğün sağladığı maliyet tasarrufları (ölçek ekonomileri) sayesinde birim maliyeti önemli ölçüde düşürebilen bu işletmeler, piyasalarda düşük fiyat politikası uygulayabilmektedirler. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet gücü ise daha ziyade teslim tarihinin çabuklaştırılması, sipariş verenin özel şartlarının dikkate alınabilmesi ve isteklerine uyum sağlayabilme gibi nitel konulardadır.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bir başka önemli özelliği de esnekliğini artırma çabasıdır. Bu çabanın bir sonucu olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler kaliteli personel istihdamına önem vermek zorundadırlar. Zira işletmenin esnekliğini belirleyen faktörlerin başında istihdam edilen personelin kalitesi gelmektedir.

⁴⁷ Müftüoğlu, **op.cit.**, s.66-70.

KOBİ'ler teknoloji yenileme faaliyetlerinde ciddi finansman yetersizlikleriyle de mücadele etmek durumundadırlar. İşletmelerini bilgisayar teknolojileriyle donatmak isteyen KOBİ'lerin çoğu yüksek maliyetlerinden dolayı bunu gerçekleştirememektedirler. Ayrıca bu işletmeler teknolojiye ayak uyduracak nitelikli işgücü temin etme olanaklarından da yoksundurlar. Yüksek teknolojiyi işletmelerinde uygulayan firmalar yer yer ciddi işgücü sorunuyla karşılaşmaktadırlar.

KOBİ'lerin günümüz rekabet koşullarında bilgisayar bütünlük teknoloji sistemlerinin gerekliliğini anlayan ve uygulayan işletmelerin ayakta kalabileceği gerçeğinden hareketle, üretim süreçlerindeki stratejilerini belirlemeleri zor olmayacaktır. Bu strateji muhakkak ki, teknolojiye adaptasyondan başka bir şey olmayacaktır.⁴⁸

2.4.3.6. KOBİ'lerin İnsan Kaynakları Sorunları

Küreselleşme günümüzde serbest rekabetin giderek artmasına yol açmıştır. Yeni strateji arayışına giden işletmeler, teknoloji, sistem ve süreçler gibi başarı kriterlerinin yanı sıra insan kaynakları yönetimi, yetkinlikler, organizasyon yapıları, kurum kültürü gibi belirgin olmayan, kolay algılanamayan, taklidi güç faktörlerin önemini farkına varmaya başlamışlardır. Bu anlamda en önemli farkı insan kaynakları yönetimi oluşturmaktadır. Rekabet yarışındaki fark “insan”dan kaynaklanmaktadır.

KOBİ'lerde emekyoğun teknolojilerin daha ağırlıklı olmasının doğal bir sonucu olarak, insan faktörü büyük işletmelere göre daha fazla önem taşımaktadır. Ancak ne yazık ki insan kaynakları yönetimi aynı öneme sahip değildir. Yapılan bazı araştırmalara göre, yönetim ve organizasyon, eğitim ve planlama gibi konular KOBİ'lerin istihdam, üretim ve rekabet güçleri üzerinde etkilidir. Genellikle KOBİ

⁴⁸ Mutlu Uygun, Halim Kazan, “KOBİ'lerin Üretim Sorunlarının Tespiti ve Rekabet Güçlerinin Artırılmasında Teknoloji Faktörü”, www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf%5Cbildiri_46.pdf (05.02.2010).

çalışanlarının en önemli sorunlarının çoğunluğunun insan kaynakları yönetimi eksikliği ile ilgili olduğu bulunmuştur.⁴⁹

İnsan kaynaklarına yatırım yapılması işletmeler için öncelikli işler arasında olmasına rağmen ülkemizde halen personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçiş tam olarak sağlanamadı. İşletmelerin çoğunda insan kaynakları birimleri muhasebe birimi içersinde personel özlük işleri yapan bir birim olarak algılanıyor. Bu bakış açısı, yeterli deneyim ve bilgiye sahip olmayan personel ve yöneticilerin insan kaynağını yönetmeye çalışması sonucunda da firmaların kurumsallaşamadıkları ve kendilerini geliştiremedikleri görülüyor.

İnsan kaynakları, AB süreci ile önem kazanmaya başlamıştır. Fakat KOBİ'lere yönelik yapılan araştırmalarda hala insan kaynakları yönetiminin kendilerine sağlayacağı faydalardan çok az haberdar oldukları gözlenmektedir. Gerekli bilgi birikimine sahip olmama, mevzuat ve insan kaynakları uygulamaları konusunda tecrübeli personel ve yöneticilerin az olması sektörün gelişimine engel teşkil etmektedir. Bu konudaki yenileşmenin insan kaynakları yönetim danışmanlığı şirketlerinden destek alarak çözümlenmesi en doğru yöntemdir.⁵⁰

2.4.3.7. Kalite ve Standart İle İlgili Belge Sorunları

Standart kavramı üretimde birlikteliği sağlamak, ürünlerin kalite sınıfını belirlemek ve niteliklerini tespit etmek için oluşturulmuş bir ürün tanımlama listesi olarak tarif edilebilir. Standart kavramı özellikle dış ticaret alanında faaliyet gösteren firmalar için çok önemlidir. Ülkemizde özellikle yan sanayi olarak çalışan firmaların büyük bir çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu işletmelerin üretimlerinde de belli bir standart yoktur. Bu nedenle sadece yurtiçi firmalara yönelik üretim yapılmaktadır. Ancak AB'ye giriş sürecinde bulunduğumuz bu dönemde standardizasyon firmalar için bir tercih değil zorunluluk haline gelmektedir. CE

⁴⁹ Belma, Keklik, KOBİ'lerde İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışının Değerlendirilmesi, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim40.pdf>, (30.07.2010).

⁵⁰ Selda, Odabaş, KOBİ'lerde İnsan Kaynaklarının Önemi, <http://kobi.milliyet.com.tr/yazi/kobi-kobi-lerde-insan-kaynaklarinin-onemi,398,1>, 30.07.2010.

(Conformité Européenne) belgesi, İSO 9000 ve İSO 14000 gibi kalite ve standart belgelerinin önemi uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren firmalar için her geçen gün daha da fazla artmaktadır. Ancak bu türlü belgeler uzun zaman alan, yüksek maliyetli test ve uygulamaların ardından alınabildiğinden dolayı zöz konusu belgelerin alınması KOBİ'ler için çok önemli bir sorun olabilmektedir.⁵¹

2.4.3.8. KOBİ'lerin Finansman Sorunları

Ülkemizde KOBİ'lerin sorunları konusunda yapılan uygulamalı çalışmalarda, finansman sorunu genel olarak sorunlar listesinin başında yer almıştır. KOBİ'ler diğer ülkelerdekilere göre kredi hacminden daha az yararlanmaktadırlar. KOBİ'lerin bankacılık sisteminden kullandıkları kredilerin, toplam kredi içindeki payı çok fazla değildir. Uzmanlar, KOBİ'lere esnek garanti anlaşmaları adı altında uygun oranlarla orta ve uzun vadeli kredilerin verilmesi amacıyla özel, kamu ve yarı kamu finans kurumlarının oluşturulmasını önermektedirler. Sanayi alanında KOBİ'lere az maliyetli kredi imkânlarının sağlanması son derece önem taşımaktadır. Türk KOBİ'lerinin gerekli kredi olanaklarına yeterince düşük maliyetle sahip olabilmeleri sağlanabilmelidir.⁵²

Bu durum Türkiye'de dağıtılan toplam kredilerin sadece % 3'ünün KOBİ'lere tahsis edildiği; bu oranın Amerika Birleşik Devletleri'nde %42,7, Almanya'da %35, Japonya'da %50, İngiltere'de %27,2 ve Güney Kore'de %46,8 olduğu gibi istatistiki bilgilerle tamamlandığında, yukarıda varılan sonuç tartışılmasına gerek duyulmadan kabul edilmesi gereken bir gerçek olarak algılanabilir.⁵³

KOBİ'lerin finansman problemi sadece ülkemizde değil tüm dünyada geçmişten günümüze kadar sürekli güncelliğini, önemini koruyan ve gündemden

⁵¹ Özlem İpekgil Doğan, Mehmet Marangoz, "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Ve Bir Uygulama", 2002, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/kobi.doc>. (25.01.2010).

⁵² Tahir Akgemici, "KOBİ'lerin Temel Sorunları Ve Sağlanan Destekler", 2001, KOSGEB, www.samsuntso.org.tr/Bilgi_Bankasi/kobi_sorunlar_destekler.pdf (09.03.2009), s.27.

⁵³ Müftüoğlu, **op.cit.**, s.267-268.

düşmeyen bir konudur. KOBİ'ler ile ilgili yapılan çalışmaların hemen hepsinde Finansman problemleri üzerinde durulmuştur. OECD tarafından yapılan "KOBİ'lerin Globalizasyonu" konulu araştırmada, finansmanın KOBİ'lerin globalleşmesinde, ülkeden ülkeye, işletmeden işletmeye değişik oranlarda olmak üzere en büyük engel olduğu ortaya konmuştur. İleride başarılı olabilecek pek çok işletmenin başarısızlık nedeni olarak sermaye yetersizliği, ihtiyaç duyulan fonların süratli bir biçimde temin edilememesi ve buna bağlı olarak işletmenin ağır bir borç yükü altına girerek bunları ödeyememesi olduğu karsımıza çıkmaktadır. Ayrıca elde edilen fonların ve mevcut sermayenin etkin yönetimi de oldukça önemlidir. Özellikle kısa vadeli yabancı kaynağa sık başvuran KOBİ'lerde nakit akımları ve nakit yönetimi firmadaki finans yönetiminin önemli bir bölümünü oluşturur.⁵⁴

KOBİ'lerin finans kaynaklarına ulaşmadaki sorunları, aslında tüm sınai ve ticari kuruluşlarımızın ortak ve büyük önem taşıyan sorunlarından biridir. Bu sorunları şöyle sıralamak mümkündür. .⁵⁵

- Öz sermaye yetersizliği,
- İşletme sermayesinin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar,
- Kredi temininde karşılaşılan güçlükler,
- Likidite sorunları,
- Finansal planlama bilgilerinin yetersizliği,
- Sermaye piyasalarından yeterince yararlanamama

KOBİ'ler kuruluş aşamasında başlangıç sermayelerinin ne olacağı, bunun hangi yöntemle belirleneceği konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu bilgilerin hangi kişi veya kuruluşlardan sağlanacağı konusunda da yetersiz kalmaktadırlar. Özellikle finansman konusunda uzman kişi ya da kuruluşlara başvurma konusunda da isteksiz davranmaktadırlar. KOBİ'lerde öz sermaye artışı, sınırlı boyutlar içinde kalarak işletmeleri faaliyetlerini sürdürebilmek için

⁵⁴ Hasan Olalı, Muammer Doğan, Üzeyme Doğan, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Uygulanan Mali ve Sosyal Politikaların Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi", 1993, www.kamu-is.org.tr/pdf/turkiyeabrebii.pdf (10.02.2010).

⁵⁵ İlhan Uludağ, **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ'ler ve Risk Sermayesi Şirketleri Modeli**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1996, s.93.

borçlanmaya yönelmektedir. Bu da işletmelerin borç-öz kaynak dengesini bozmakta ve giderek öz kaynak payı azalmaktadır. Ayrıca KOBİ'lerde, işletme sahiplerinin bağımsızlık eğiliminde olması nedeniyle yeni ortak alarak sermaye artırımına sıcak bakılmamaktadır. Kaynak temininde bir başka yol olan sermaye piyasası imkanları da KOBİ'lerin, sermaye piyasasına fon sunanlara yeterince güven vermemeleri nedeniyle hemen hemen hiç yoktur.⁵⁶ KOBİ'lerin sermaye piyasalarından yararlanamamaları yalnızca menkul kıymet ihracı hususuyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda risk sermayesi ve finansal kiralama gibi mali enstrümanların da fazla yaygınlaşmamasını doğurabilmektedir.⁵⁷

Sabit yatırımlarını tamamlayan KOBİ'lerin faaliyete geçebilmeleri için işletme sermayesi ihtiyacının da karşılanmış olması gerekir. Ancak sınırlı kaynaklara sahip KOBİ'lerde yatırım, karar ve planlama aşamalarında daha çok sabit yatırımlar dikkate alınmakta, işletme sermayesi tutarı ihmal edilmektedir. KOBİ'ler işletme sermayesine dönük ihtiyaçlarını kendi sınırlı kaynaklarıyla çözemediklerinden genellikle çeşitli kaynaklardan borçlanma yoluyla gidermeye çalışmaktadırlar. Öz kaynakları yetersiz bu işletmelerden, ticari bankalar kredilendirme için büyük oranlarda ipotek ve kefalet istemektedirler. Ayrıca kredi ile kaynak maliyeti de oldukça yüksektir.⁵⁸

Yeterli öz sermayeye sahip olarak çalışan KOBİ'ler, belki işletme sermayesi yönünden bir problemle karşılaşmamakta ise de bu kez sorun, işletme ölçeğinin büyütülmesi, faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, araştırma faaliyetlerinden ve teknolojik gelişmelerden yararlanılabilmesi için gerekli finans kaynağının nasıl temin edileceğine yönelik mevcut finans tekniklerinden haberdar ve bilgili olma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.⁵⁹

KOBİ'lerin tasarrufları yönlendirmede bilinçsiz davranmaları ayrı bir sorun olmaktadır. Girişimcilerin elde ettikleri karları yatırımlar yerine, ölü yatırımlar olarak

⁵⁶ Yörük, Ban, **op.cit.**, s.28.

⁵⁷ Burak Emre Balantekin, "İhracatta KOBİ'lere Sağlanan Devlet Destekleri ve KOBİ'lerin İhracatta Karşılaştıkları Sorunlar ve Kayseri'de Bir Anket Uygulaması, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Kayseri, 2006, s.45.

⁵⁸ Yörük, Ban, **op.cit.**, s.29.

⁵⁹ Uludağ, **op.cit.**, s.86.

değerlendirilen gayrimenkul alımları gibi özel varlıklarını arttırmada kullanmaktadırlar. Bu gibi durumlar dolaylı yollarla işletmelerin büyümelerini engellemektedir. KOBİ'lerin faaliyetleri süresince finansman sorunları ile karşılaşmalarının önemli bir nedeni olarak finans yönetiminin gereği gibi bilinçli yapılmamasından kaynaklandığı görülmektedir.⁶⁰

2.5. AB' DE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LER

KOBİ'ler ekonomik büyüme ve işsizliğe çözüm getirecek çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu yüzden AB, KOBİ'leri istihdam kaynağı ve işsizliğe çare olarak görmekte ve KOBİ'lerin gelişmesini ve finanse edilmesini desteklemektedir.

AB KOBİ Politikası'nın amacı, rekabet gücünün artırılması, şirketler için uygun iş alanlarının yaratılması ve sınai değişimin desteklenmesidir. Birlik düzeyindeki çevre, tüketici, tarım ve rekabet gibi tüm AB politikalarına bir "KOBİ" boyutu eklenerek AB KOBİ Politikası AB'nin diğer politikalarının bir parçası haline gelmiştir.⁶¹

2.5.1. AB' de KOBİ Tanımlaması

Avrupa Ekonomik Alanı ve İsviçre'de 20.5 milyon işletme vardır ve bu işletmelerde 122 milyon kişi istihdam edilmektedir. Avrupa'daki işletmelerin % 93'ünde 10'dan az işçi çalışmaktadır (mikro); % 6'sı küçük işletme niteliğindedir (10-49 çalışan); % 1'inden azı orta ölçekli işletme kapsamındadır.(50-249 çalışan). Bunların sadece % 0.2'si büyük ölçeklidir (250 den fazla çalışan). Avrupa Birliği'ndeki işletmelerin ise %99.8'i KOBİ olarak tanımlanmaktadır ve 75 milyon

⁶⁰ Yörük, Ban, **op.cit.**, s.38.

⁶¹ Ayşe Roy, **Şu AB Neyin Nesi?**, AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, Yayın No: 16, İstanbul, 2006, s. 83-84.

kişi istihdam edilmektedir. İngiltere’de 3.7 milyon işletme bulunmaktadır ve bunların % 99.8’i KOBİ niteliğindedir.OECD ülkelerinde ise bu oran % 95 oranındadır.⁶²

Avrupa Birliği’nin kuruluşundan bu yana temel hedefi, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını engelleyen unsurların tamamen ortadan kaldırıldığı ortak bir “Tek Pazar” yaratılması olmuştur. Tek Pazar’ın yanı sıra AB, 2000 yılında belirlenen Lizbon Stratejisi ile daha büyük bir hedefe doğru yol almaktadır. Ekonominin belkemiğini oluşturan KOBİ’ler bu stratejinin de odak noktasını oluşturmaktadır. AB’de KOBİ’ler, yarattıkları katma değer ve istihdam bakımından ekonomide önemli bir yere sahiptirler.⁶³ AB genelinde KOBİ’ler toplam istihdamın yüzde 67’sini oluşturmaktadır. Bunun yüzde 29’unu mikro işletmeler, yüzde 21’ni küçük işletmeler, yüzde 17’sini ise orta boy işletmeler gerçekleştirmektedir. Yeni iş imkanı yaratmada KOBİ’lerin payı yüzde 80 civarındadır. Özellikle ekonomik kriz döneminde istihdam kaybının en az olduğu alan yine KOBİ’lerdir.⁶⁴

AB, KOBİ tanımları konusunda gerek ulusal gerek Birlik içerisinde karışıklığa neden olmamak için ortak bir tanım geliştirmiştir. Avrupa Komisyonu’nun KOBİ tanımının, Avrupa Ekonomik Alanı’nda KOBİ’lere yönelik tüm Topluluk politikalarına, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Avrupa Yatırım Fonu’na (AYF) yol gösterici olması amaçlanmıştır. Tanım ayrıca, üye devletlerce devlet yardımları konusunda KOBİ teşviklerinin yönlendirilmesinde kullanılmaktadır.⁶⁵

⁶² Edit Lukacs, “The Economic Role Of SME s In World Economy,Especially In Europe” .2005,University Of Miskolc, Institute Of Business Sciences, <http://www.uni-miskolc.hu/uni/res/kozlemenyek/2005/pdf/lukacs.doc> (20.12.2009)

⁶³ **Ibid.**, s.9.

⁶⁴ <http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/ekonomik-buyumenin-motoru-olarak-kobiler-ab-ve-turkiyede-durum-000076> (02.09.2009).

⁶⁵ **Avrupa Birliği’nin KOBİ Politikası**,<http://www.ikv.org.tr/pdfs/efa2a1a2.pdf> (09.05.2009).

Tablo 2-6: AB’de KOBİ Tanımı

KOBİ	Çalışan Sayısı	Yıllık Ciro veya Yıllık Bilanço	Bağımsızlık
Orta	250’den Az	27-40 Milyon €	Bir veya birkaç şirkete %25’ten fazla ait olmaması
Küçük	50’den Az	5-7 Milyon €	
Çok Küçük	10’dan Az	-	

Kaynak : Mustafa Durman, Hüseyin Önder, **Ekonominin Minik Devi KOBİ’ler ve KOSGEB Teşvikleri**, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınları, 2007, s.10

2.5.2. AB’de Devlet Yardımları

Endüstriyel yapıdaki dönüşüm ve ABD ve Japonya’da KOBİ’lere yönelik çalışmaların artması sonucunda, AB’nde KOBİ’lerin önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede topluluğun ilk KOBİ programı Aralık 1983’ te kabul edilmiştir.⁶⁶

AB Komisyonu, üye ülkelerin uyguladığı devlet yardımlarını sıkı bir şekilde üye ülkelerle işbirliği içerisinde takip etmektedir. Yine işbirliği içinde yapılan işlemleri gözden geçirir. Bu denetimler sırasında devlet yardımlarının ilgili yasal kriterlere uyulmadığını tespit ederse, belirli bir sürede uygulanan programın kriterlere uygun hale getirilmesini, uygulamanın askıya alınmasını veya programın tamamen durdurulmasının isteyebilir. Hatta bir devletin bu kriterlere uygun olmayan devlet yardımı yapması sonucu başka bir üye devlet bu uygulamadan zarar görmüş ise Adalet Divanı’na başvurulabilir. Adalet Divanı’na başvuru incelenir ve daha sonra kriterlere uygun olmadan yapılan devlet yardımları için bu devlete para cezası verilebildiği gibi, olaydan zarar gören diğer devletin zararının tazmin edilmesi de istenebilir.

Her tür devlet yardımı kural olarak önceden Komisyon’a bildirilmektedir. Ancak Komisyon, hem iş yükünü azaltmak hem de devlet yardımı politikasına açıklık getirerek sistemin işleyişini kolaylaştırmak için, çeşitli alanlarda yönlendirici ilkeler ya da çerçeve metinler kabul etmiştir. Bu belgeler, ekonomik olarak az gelişmiş bölgeler, araştırma ve geliştirme, istihdam ve eğitim, KOBİ’ler, çevre, zor

⁶⁶ Action Programme for a Community Policy on SMEs, Strasbourg, 1983.

durumda olan şirketlerin yeniden yapılandırılması gibi konularla ilgilidir. Buna göre devlet, vermeyi planladığı yardımın bu çerçevelerden birine girdiğine karar vermesi halinde, bildirim yapmamaktadır. Komisyon, kamu yararı ile uyumlu olmak ve rekabeti bozmamak şartıyla, bu tür yardımlara olumlu yaklaşmaktadır. Ancak, re'sen ya da şikayet üzerine yapılan inceleme, verilen veya planlanan yardımın bu çerçevelerden birinin içine girmediğini ortaya koyduğu takdirde, Komisyon soruşturma başlatmaktadır.⁶⁷

Eşit şartlarda rekabet etme hakkı, üye devletlerin devlet mülkiyetinde işletmelere sahip olmasını yasaklamamaktadır. Bununla birlikte, Ortak Pazar'da rekabetin bozulmamasını sağlayan bir sistem tesis etmiştir. Bu sistem rekabetin bozulmasını üye devletlerce mi yaratıldığına bakmaksızın önlemeye çalışarak, hakimiyete yönelik eylemleri safdışı bırakmaktadır. Böylelikle, Komisyon rekabete aykırı uygulamanın devlete veya girişimciye ilişkin niteliğine göre uygulamalara karşı çeşitli tedbirler alabilmektedir.⁶⁸

2.5.3. AB'de KOBİ'lere Yönelik Yatırım ve Mali Araçlar

Girişimciliğin teşvik edilmesinde KOBİ'lerin Finansmana erişimi önemli bir yere sahiptir. KOBİ'lerin dış kaynaklı finansmandan yararlanmaları genellikle 3 şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar;

- *Mali Araçlar:* AB'de pek çok üye devletin, özellikle kurulma aşamasında KOBİ'lere yönelik destek mekanizmaları bulunmaktadır. Mali araçlar hem üye ülkeler, hem de AB düzeyinde yerel bankalar ve girişim (risk) sermayesi kuruluşları aracılığıyla kullanılabilirlerdir.

- *Banka Kredisi Kullanımı :* AB'nin finansman kuruluşları Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Avrupa Yatırım Fonu (AYF)'dur. KOBİ'lerin finansmandan yararlanmalarında önemli rol oynamaktadır. KOBİ'lerin krediden

⁶⁷ İstanbul Sanayi Odası, **Sanayide Devlet Yardımları ve Teşvikler**, İstanbul, İstanbul Sanayi Odası ve Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Ortak Yayını, 1992, s.111.

⁶⁸ Gert Verhellen, Tuncay Koksal, **Avrupa Birliği'nin Rekabet Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002, s.37.

yararlanabilmek için daha iyi iş planları ve mali analizler hazırlaması, bankaya doğru zamanda doğru bilgiyi ulaştırması gerekmektedir.

- *Öz sermaye Finansmanı:* Risk sermayesi kullanımı büyüme potansiyeline sahip firmaların tercih ettiği ve gittikçe yaygınlaşan bir finansman türüdür. Avrupa’da risk sermayesi piyasasının gelişimine paralel olarak iş yeteneklerinin de yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.

- Önümüzdeki dönemde Avrupa mali hizmetler piyasasında rekabet ve istikrarın yerleşeceği öngörülmektedir. Söz konusu çalışmalar finansmanda yasal çerçevenin iyileştirilmesi, kurulma aşamasındaki firmalara özellikle daha fazla destek sağlanması ve KOBİ’lerin mali varlıklarının artırılması konularına odaklanmaktadır.⁶⁹

2.6.TÜRKİYE’DE AB PAZARINA İHRACAT YAPAN KOBİ’LERİN REKABET AÇISINDAN DURUMLARININ İNCELENMESİ

Rekabet kavramı, zaman içerisinde evrim geçirerek farklı anlamlar kazanmıştır. Klasik düşünceye göre, çok sayıda rakibin olduğu, fakat bunlardan ne üreticilerin ne de tüketicilerin bir araya gelerek fiyatı belirleyemedikleri, giriş ve çıkışın serbest, bilgi akışının tam, ürünün homojen olduğu kısacası fiyatın veri olduğu bir durumdur⁷⁰

Rekabet, olabildiğince adil bir yarışma ortamında, birden çok benzer konumdaki katılımcının, yarışma kurallarına bağlı kalarak, eşanlı olarak kıt bir şeyi veya istenilir bir konumu kazanma amacıyla, yaptıkları çabalar olarak tanımlanabilir. Unutmamak gerekir ki bu tanım rekabeti tam olarak tanımlayan ve herkes tarafından kabul gören bir tanım da değildir. Bu gerekçeyle rekabet tanımını şu şekilde de yapmak mümkündür. Birden çok fiili veya potansiyel katılımcının olduğu, katılımın ve terk etmenin serbest olduğu, adil yarış ve kuralları içerisinde kıt ortamda pay alma

⁶⁹ Arzu Odabaşı Sarı, *Avrupa Birliği’nde KOBİ Destek Mekanizmaları ve Türkiye*, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2005, s.23-24.

⁷⁰ Bülent Altay, “Avrupa Birliği’nde Rekabet Politikaları, Türkiye ve Avrupa Birliği’nin İhracatta Rekabet Gücünün Ölçülmesi”, *Doktora Tezi*, Afyonkarahisar, 2006, s.4.

performansı ile kazanma amacı güden bir ortam şeklinde tanımlanabilir. Rekabet, firmalar için birçok farklı stratejiyi içeren kurallar bütünü içerisindeki yarış olarak da tanımlanmaktadır.⁷¹

Ekonomik kıstaslar çerçevesinde, makroekonomik dengesizliklere rağmen Türkiye’de pazar ekonomisinin işleyişi önemli ölçüde iyileşmiştir. Makroekonomik istikrar ve yapısal reformlar yolunda atılacak kararlı adımlarla Türkiye’nin AB Tek Pazarı’ndan gelen rekabetle baş edebilme gücü artacaktır.

Ekonomik istikrar ve öngörülebilirlik iyileşirken, enflasyonda düşüş süreci, piyasa düzenleyici yönetmelikler ve kurumların modernleşmesi devam etmektedir. Özellikle bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar bu iyiye gidişte önemli rol oynamaktadır.

Piyasaların güvenini güçlendirmek ve sürdürülebilir kamu maliyesi için hâlihazırda uygulanan, denge ve mali disiplin odaklı ekonomik reform sürecine devam edilmelidir. İstikrarlı bir ekonomi için enflasyonun düşüş süreci sürmelidir. Bankacılık sektöründeki yeniden yapılanma yeterli düzeye ulaşmamıştır. Sektördeki ihtiyat ve gözetleme kuralları uluslararası standartlar düzeyine getirilmelidir. Kamu bankaları ve işletmelerinin özelleştirmesi hızlandırılmalı ve piyasaların işleyişindeki devlet denetiminin kaldırılması tamamlanmalıdır. Ekonominin büyüme potansiyelinin ve rekabet gücünün artırılması için özel sektör ve kamu sektörü tarafından verimli yatırımlar yapılmalı ve eğitime daha fazla önem verilmelidir. Yabancı sermaye girişinin önündeki teknik engeller kaldırılmalıdır.⁷²

2.6.1. Türkiye’deki Devlet Yardımları

Türkiye’de devlet teşvikleri veya yardımlarının gerçek anlamda uygulamaya başlamasını planlı dönemle birlikte görmekteyiz. Bilindiği gibi bu kalkınma planları, özel sektör için yol göstericiydi ve aynı zamanda zorunlu değildi. Bu gerekçeyle de bu teşvikler veya devlet yardımları ayrı birer yasal düzenleme ile ortaya konmuştur.

⁷¹ **Ibid.**, s.5.

⁷² TUSİAD, “Türkiye'nin AB Üyeliğine Doğru Düzenli İlerleme Raporu 2003”, TUSİAD Brüksel Temsilciliği, 2003, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor03_1.html (16.02.2009).

1967 yılında çıkartılan 933 sayılı yasa ile tüm devlet yardımları ile ilgili mevzuat bir çatı altında toplanmış, ancak bu yasanın birçok maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve etkisini yitirmiştir. Bundan sonra da mevzuat dağılmıştır.⁷³

Türkiye ekonomisi için dönüm noktası olan 1980 öncesi devlet yardımları veya teşvik politikalarının hedefi; sermaye yoğun mallar ve faaliyetler üzerinde yoğunlaşan yatırımları desteklemek olmuştur. Doğal olarak ithal ikameci sanayileşme politikasının bir parçası olarak karşımıza çıkmıştır. 1980 yılındaki dönüm noktasından sonra ülkenin sanayileşme stratejisi dışa açık sanayileşme stratejisi olarak değişmiştir. Bu değişiklik makro ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisi ilkeleri çerçevesinde, ihracata dönük sanayilerin teşvik edilmesi yoluyla ekonominin dışa açılması ve dolayısıyla dış rekabete açılması yönünde olunca teşvik politikaları da dönüşüme uğramıştır. 1980 kararları ile üretimde boş kapasitelerin ortaya çıkartılması bunların dikkate alınarak ta ihracatın arttırılmasına yönelik teşvik araçlarına öncelik ve ağırlık verilmiştir.⁷⁴

2.6.2. Türkiye’de KOBİ’lere Yönelik Destek Politikaları

Türkiye’de teşvik politikalarının uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu süreçte, öncelikli sektör tanımlamalarında, uygulanan teşvik araçlarında ve bunlara paralel olarak hukuki altyapı ve örgütsel yapıda çok sık değişiklikler olmuştur. Söz konusu değişiklikler esas olarak ekonominin dinamik bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmakla birlikte, gerek zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler, gerek ülkemizdeki ekonomik yapıya ilişkin dönüşümler teşvik politikasının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Uluslararası yükümlülüklerin etkisiyle doğrudan nakdi teşvik araçları uygulamadan kaldırılmış ve seçici teşvik politikası terk edilerek vergisel teşviklerin ağırlıklı olduğu genel destek sistemine geçilmiştir.

⁷³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Yatırım Teşvik Politikalar, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 1986, s. 9-14.

⁷⁴ Ahmet İncekara, **Türkiye’de Teşvik Sistemi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1995-10, 1995, s.53.

Destek politikalarının yürütülmesiyle sorumlu kurum, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olup, aracı kurum olarak Halk Bankası kullanılmaktadır. Bu kapsamdaki teşvikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır.⁷⁵

- Yatırımları Teşvik Fonundan Kredi
- Gümrük Vergisi ve Fon İstisnası
- Yatırım İndirimi
- Makine ve Teçhizat Alımında KDV Desteği
- Vergi, Resim ve Harç İstisnası
- AR- GE Yardımları
- Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi
- Yurtdışında Düzenlenen Fuar ve Sergilere Milli Düzeyde veya

Bireysel Olarak Katılımın Desteklenmesi

- Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi
- Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi
- Pazar Araştırması Desteği
- Eğitim Yardımı
- İstihdam Yardımı
- Yurtdışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım

Faaliyetlerinin Desteklenmesi

- Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Harcamaların

Desteklenmesi

- Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Tanıtım ve

Tutundurulması ile Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi

2.6.3. Türkiye'nin AB Rekabet Politikasına Uyum Durumu

Türkiye'nin Topluluğun Rekabet Politikasına uyum konusundaki en kapsamlı taahhütleri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye ve Avrupa Topluluğu arasında

⁷⁵ Maik Schmahl, Martin Koch, **Avrupa Birliği'nin Girişimcilik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2001, s.57-60.

Gümrük Birliğini oluşturan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında (OKK) yer almıştır. Bu karar ile Türkiye Gümrük Birliği ile amaçlanan ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla rekabet kuralları ile ilgili mevzuatın AB mevzuatına uyumlu hale getirmeyi taahhüt etmiştir. Bu konuya ilişkin yükümlülükler OKK'nın ilgili maddelerinde (Md. 32-43) düzenlenmiştir. Söz konusu maddeler, temelde Antlaşmanın rekabet ve devlet yardımlarına ilişkin hükümleri ile büyük paralellik arz etmektedir.

AB'nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritası niteliğinde olan ve 8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından resmi olarak kabul edilen, daha sonra da Mayıs 2003'de gözden geçirilen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de AB'nin rekabet politikasına uyum, Türkiye için kısa vadeli bir önceliklerdir. Bu konuda Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan öncelikler;

- Devlet yardımlarına ilişkin AB müktesebatına uyum sağlanması ve Topluluk kriterlerine dayanan etkin bir devlet yardımı kontrolünün sağlanması için ulusal devlet yardımları izleme otoritesinin oluşturulması.
- Tekeller ve özel veya inhisari* haklara sahip işletmeler ile ilgili mevzuatın uyumlaştırılması.
- Anti-tröst alanında ikincil mevzuatın uyumunun tamamlanması.⁷⁶

2.6.4. Türkiye ve AB'nin Ticaret Yapısı

AB ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler 1950'li yıllardan beri çok güçlüdür. Buna neden olan en önemli faktörlerden biri coğrafi yakınlıktır. Gümrük Birliği öncesinde olduğu gibi sonrasında da AB, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmiştir. Uzun süreli ortaklık ilişkisi Türkiye için AB'yi önemli bir ihracat pazarı kılmanın yanında, ithalatı için de önemli bir kaynak pazar yapmıştır.

* Tek başına sahip olma.

⁷⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanışının Türk İş Dünyasına Etkileri**, Seminer Bilgi Notları, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 182, 2005, s. 80.

2007 yılı itibariyle bakıldığında Türkiye'nin AB'ye ihracatının toplam ihracat içindeki payı % 56 iken AB'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı %40 olarak gerçekleşmiştir.⁷⁷ Yıllar itibariyle ithalat ve ihracat rakamlarını Tablo 10'da görmek mümkündür.

1980–2007 dönemindeki verilere dayalı olarak bir genelleştirme yapıldığında, Türkiye'nin hammadde ve emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin AB pazarında, sermaye yoğun kolay taklit edilebilir ve zor taklit edilebilir AR-GE yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmamaktadır. Bu dönemde Türkiye ile AB arasında gerçekleşen ticarete, hammadde ve emek yoğun mallarda ticaret değişimi daha çok ihracat ile açıklanırken, sermaye yoğun kolay taklit edilebilir ve zor taklit edilebilir AR-GE yoğun mallarda ticaret değişimi çoğunlukla ithalat yönlü gerçekleşmiştir.⁷⁸

Tablo 2-7: Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler

Yıllar	İHRACAT			İTHALAT		
	Toplam İhracat (Milyar \$)	AB'ye İhracat (Milyar \$)	İhracatta AB'nin Payı (%)	Toplam İthalat (Milyar \$)	AB'den İthalat (Milyar \$)	İthalatta AB'nin Payı (%)
1980	2,9	1,4	47,3	7,9	2,6	32,7
1990	13,0	7,2	55,4	22,3	9,9	44,4
1995	21,6	11,1	51,2	35,7	16,9	47,2
1996	23,2	11,6	49,8	43,6	23,1	53,0
1997	26,3	12,3	46,6	48,6	24,9	51,2
1998	27,0	13,5	50,1	45,9	24,1	52,4
1999	26,6	14,4	54,0	40,7	21,4	52,6
2000	27,8	14,5	52,2	54,5	26,6	48,8
2001	31,3	16,1	51,4	41,4	18,3	44,2
2002	36,1	18,5	51,2	51,6	23,3	45,2
2003	47,3	24,5	51,8	69,3	31,7	45,7
2004	63,2	32,6	51,6	97,5	42,4	43,4
2005	73,5	35,9	48,8	116,8	45,5	38,9
2006	85,5	47,9	56,0	139,6	54,9	42,6
2007	107,2	60,4	56,3	170,1	68,6	40,4

Kaynak: Dilek Seymen, Özgül Bilici, "Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinin Yapısı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Pazarında Rekabet Gücü: Genel Bir Değerlendirme", **Türkiye Avrupa Birliği Sektörel Rekabet Analizleri**, Ed. Selahattin Bekmez, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008 s.28.

⁷⁷ Dilek Seymen, Özgül Bilici, "Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinin Yapısı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Pazarında Rekabet Gücü: Genel Bir Değerlendirme", **Türkiye Avrupa Birliği Sektörel Rekabet Analizleri**, Ed. Selahattin Bekmez, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.27.

⁷⁸ **Ibid.**, s.47.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHRACATA DAYALI KOBİ'LERİN TRAKYA BÖLGESİ'NDEKİ DURUMU

Türkiye ekonomisi için büyük önem taşıyan KOBİ'lerin, Trakya Bölgesi'nde yer alan işletmelerin de büyük bir çoğunluğunu oluşturdukları görülmektedir. Özellikle organize sanayi bölgeleri içinde (Çerkezköy, Çorlu ve Lüleburgaz) faaliyet gösteren işletmelerin yapısal özellikleri incelendiğinde çoğunluğunun KOBİ niteliğinde işletmeler olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümünde Trakya Bölgesi'nde yer alan KOBİ'lerin dış ticaret açısından ihracatla ilgili durumları değerlendirilerek, Bölgenin bu alandaki potansiyeli incelenecektir.

3.1. İHRACATLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Geniş anlamda ihracat, bir ülke sınırları içerisinde üretilen ya da yabancı bir ülkeden satın alınmış mal veya hizmetin, yurt dışında yerleşik ya da yurt içinde serbest bölgede yerleşik kişi ya da kişilere satılması ve satışa ilişkin bedelin, Kanun'da öngörülen süreler içinde bir bankaya götürülüp, yabancı para karşılığında TL olarak tahsil edilmesini izleyen bir süreçtir. Dar anlamıyla ihracat ise, yabancılara ya da Türkiye dışındaki yerleşik kişilere yapılan mal satışlarını ve bu amaçla malların yurt dışına gönderilmesini ifade etmektedir.¹

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunmak, sektörel ve bölgesel bağımlılıktan kurtulmak ve Türkiye'nin dış pazarlarda rekabet edebileceği alanları belirlemek amaçlarıyla 2004 yılında yürürlüğe konulan "İhracat Stratejik Planı" ile tespit edilen "Tanıtım ve Pazarlama", "Bilgi Teknolojileri", "Finansman ve Destek Mekanizmaları", "İkili ve Çok Taraflı İlişkiler" ve "Kamu, Özel Sektör ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Koordinasyon" alanlarında sürdürülen çalışmalar, "Sürdürülebilir İhracat Artışını Sağlayacak İhracat Yapısına Ulaşılması"nı

¹ S. Burak Arzova, **İhracat Hakkında Herşey**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2006, s. 5.

hedeflemektedir. Sürdürülebilir kalkınma için ihracata öncelik verilmesi anlayışı ile, yapısal sorunlarından arınmış bir ihracat yapısına ve dünya ihracat liginde ilk sıralarda yer alan bir ihracat hacmine ulaşmak temel hedeftir.²

Türkiye'nin dış ticaret faaliyetleri bakımından ihracat rakamları sonucu gerçekleşen durumunu 2008-2009 yılları itibariyle incelediğimizde Tablo 11'de gösterilen şekilde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

2009 yılı Temmuz ayında, geçen yılın aynı ayına göre, ihracat yüzde 28,3 oranında azalarak 9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılı Temmuz ayında yüzde 61,3 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009 yılının aynı ayında yüzde 72,7 olarak gerçekleşmiştir. Temmuz ayında, ödemeler dengesinde gösterilen şekliyle, dış ticaret açığı geçen yılın aynı ayına göre yüzde 65,3 oranında azalarak 2,2 milyar dolar olmuştur. 2008 yılının Temmuz ayında 4 milyar dolar açık olan cari işlemler dengesi, dış ticaret açığındaki azalmayla 2009 yılının aynı ayında 286 milyon dolar cari fazla olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesi, 56 aydan sonra, 2004 yılı Eylül ayından beri geçici verilere göre ilk defa fazla vermiştir. 2008 yılı Ocak- Temmuz döneminde 81,3 milyar dolar olan ihracat, 2009 yılının aynı döneminde yüzde 30,2 oranında azalarak 56,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.³

Tablo 3-1: 2008-2010 İhracat verileri (Milyon Dolar)

	İhracat			Yüzde Değişme (%)		
	2008	2009	2010 (1 Ocak- 5 Temmuz)	2008	2009	2010 (Ocak-Mart)
Ocak	10.632	7.884	7.892	62	-25,9	1,0
Şubat	11.078	8.434	8.225	44,7	-23,9	-2,4
Mart	11.429	8.162	9.569	27,6	-28,6	0,1
Nisan	11.364	7.566	9.419	36,7	-33,4	
Mayıs	12.478	7.349	9.124	36,4	-41,1	
Haziran	11.771	8.342	9.232	31,1	-29,1	
Temmuz	12.595	9.034	1.332	40,9	-28,3	

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Aylık Bazda İhracat Rakamları**, Ankara, 2010, s. 8.

²<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1128&icerikid=1234&from=home> (22.10.2009).

³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Ekonomik Gelişmeler**, Ankara, Eylül-2009, s. 8.

2007-2008 yılları ile 2009 yılının ilk 6 aylık dönemi ve 2010 yılı ilk 3 aylık döneminde en çok ihracat yapılan ülkeler ile yine aynı dönemlerde ülke gruplarına göre ihracat rakamlarını Tablo 3-2 ve 27 Avrupa Birliği ülkesine yapılan yıllık ihracat rakamlarını ise Tablo 3-3'de görmek mümkündür.

Tablo 3-2: En Çok İhracat Yapılan Ülkeler 2007-2010 (Milyon Dolar)

	2007	2008	2008*	2009*	2010**
TOPLAM İHRACAT	107 272	132 003	81 347	6 770	16.771
Almanya	11 993	12 959	8 138	5 361	2.632
Fransa	5 974	6 622	4 350	3 390	1.669
İngiltere	8 627	8 169	5 148	3 017	1.491
İtalya	7 480	7 817	5 347	3 204	1.744
Irak	2 845	3 912	1 941	2 954	1.267
ABD	4 171	4 290	2 380	1 789	841
BAE	3 241	7 981	4 765	1 741	512
İspanya	4 580	4 051	2 704	1 449	877
Mısır	903	1 426	800	1 778	643
Rusya Fed.	4 727	6 482	4 022	1 679	943
Suudi Arabistan	1 487	2 197	1 232	1 008	505
Hollanda	3 019	3 143	2 044	1 173	567
Romanya	3 644	3 980	2 577	1 176	604
Çin	040	1 437	871	705	-
İran	441	2 028	1 237	1 109	570
Cezayir	232	1 613	814	1 110	423
Libya	43	1 074	629	956	478
Belçika	736	2 122	1 306	974	492
İsrail	658	1 935	1 185	851	513
Yunanistan	263	2 430	1 522	937	-

* Ocak-Temmuz

** Ocak- Mart

Kaynak: www.igeme.org.tr (21.04.2010).

Tablo 3-3: 2007-2009 Yılları Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat (Milyon Dolar)

	2007	2008	2008*	2009*	Değişim (%)**
Toplam İhracat	107 272	132 003	81 347	56 770	-30,2
AB Ülkeleri (27)	60 399	63 409	40 878	25 166	-38,4

* Ocak-Temmuz

** Yıllık

Kaynak: www.igeme.org.tr (21.04.2010).

2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde 81,3 milyar dolar olan ihracat, 2009 yılının aynı döneminde yüzde 30,2 oranında azalarak 56,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde ihracat birim değerleri yüzde 21,2 azalırken, reel ihracat yüzde 11,5 oranında azalmıştır. 2009 yılı Ocak-Temmuz döneminde imalat sanayi ürünleri ihracatı yüzde 31 oranında, madencilik ürünleri ihracatı ise yüzde 37,7 oranında azalırken, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı yüzde 3,1 oranında artmıştır.⁴ 2008 ve 2009 yılları göz önüne alınarak, Ocak- Temmuz dönemi rakamlarına göre ihracatın sektörlere göre dağılımı ve seçilmiş bazı fasıllara göre ihracat değerleri Tablo 3-4'de gösterilmiştir.

Tablo 3-4: 2008-2009 Yılları Sektörel İhracat Değerleri (Milyon Dolar)

	Ocak- Temmuz		Yüzde Artış
	2008	2009	
Toplam	81.347	56.770	-30,2
Tarım ve Ormancılık	1.995	2.057	3,1
Madencilik	1.238	771	-37,7
İmalat	77.622	53.590	-31,0
Seçilmiş Fasıllara Göre İhracat			
Kara Taşıtları	12.810	6.636	-48,2
Demir Ve Çelik	9.103	4.577	-49,7
Örme Giyim Eşyası	4.911	3.913	-20,3
Mineral Yakıt, Mineral Yağlar	4.691	1.816	-61,3
Elektrikli Makine, Cihazlar	4.551	3.372	-25,9
Demir Veya Çelikten Eşya	3.373	2.533	-24,9
Örülmemiş Giyim Eşyası	3.358	2.426	27,8
Plastik Ve Mamulleri	2.095	1.682	-19,7
İnci Kıymetli Taş Ve Mamulleri	3.320	4.569	37,6

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, **Ekonomik Gelişmeler**, Ankara, Eylül-2009, s. 9.⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, **op.cit.**, s. 9.

3.2. TRAKYA BÖLGESİ EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Küçük ve Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Birliği'nin (KOSGEB) hazırlamış olduğu ortak rapor olan Bölgesel Kalkınma ve Araştırma Raporu'nda Trakya Bölgesi'ne ilişkin göstergeler çalışmanın bu bölümünde ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

3.2.1. İşkolları ve İstihdam Durumuna Göre Mevcut İşletmeler

KOSGEB veri tabanına göre Bölgedeki işletme sayısına bakıldığında, toplam işletme sayısının 486 olduğu görülmektedir. Bölgedeki işletme sayısının % 69,75'i Tekirdağ ilinde bulunmaktadır. Yine aynı veri tabanına göre Bölgedeki toplam istihdam 26.451 kişi olup, Türkiye değeri ile karşılaştırdığımızda toplam istihdam içinde % 2,97'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. İllerdeki personel / işletme oranı Türkiye ortalaması ile kıyaslandığında Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir.⁵

Tablo 3-5: KOSGEB Veri Tabanına Göre İstihdam ve İşletme Oranları

	TRAKYA BÖLGE İLLERİ			BÖLGE TOPLAMI	TÜRKİYE TOPLAMI	BÖLGE %
	Tekirdağ	Edirne	Kırklareli			
İşletme Sayısı	339	85	62	486	46.481	1,05
İstihdam	23.623	1.389	1.439	26.451	890.394	2,97
Personel/İşletme Oranı	70	16	23	36	19	-

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s. 32.

3.2.2. İşkollarına Göre İşletme ve İstihdam Durumu

İşkollarına göre İşletme Sayısı dağılımına bakıldığında; Türkiye genelinde ilk sırada Metal Eşya, Ölçme, Makine Sanayi, ikinci sırada Tekstil, Örne, Konfeksiyon, Deri Sanayi, üçüncü sırada Ahşap İşleme, Mobilya Sanayi ve dördüncü sırada ise Gıda, İçki, İçecek ve Tütün Sanayinin geldiği görülmektedir. Bölge için söz konusu

⁵ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı – KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s. 32.

sıralamada Gıda, İçki, İçecek ve Tütün Sanayinin birinci sırada bulunduğu bu iş kolunu sırası ile; Tekstil, Örne, Konfeksiyon, Deri Sanayi ve Metal Eşya, Ölçme, Makine Sanayinin takip ettiği görülmektedir. Türkiye’de en fazla istihdam 257.091 kişi ile Tekstil, Örne, Konfeksiyon, Deri Sanayinde iken, Bölgede de en fazla istihdamın 14.061 kişi ile Tekstil, Örne, Konfeksiyon, Deri Sanayinde olduğu görülmektedir.⁶

Tablo 3-6: Çeşitli İşkollarına Göre İşletme ve İstihdam Sayıları

FAALİYET KONUSU	BİRİM	TRAKYA BÖLGE İLLERİ			BÖLGE TOPLAMI	TÜRKİYE	BÖLGE %
		Tekirdağ	Edirne	Kırklareli			
Gıda, İçki, İçecek, Tütün Sanayi							
İşletme Sayısı	ADET	81	61	40	182	4.871	3,74
İstihdam	KİŞİ	3.608	828	834	5.270	105.309	5,00
Tekstil, Örne, Konf. Deri Sanayi							
İşletme Sayısı	ADET	116	5	4	125	9.456	1,32
İstihdam	KİŞİ	13.408	310	343	14.061	257.091	5,47
Ahşap İşleme, Mobilya Sanayi							
İşletme Sayısı	ADET	19	5	9	33	7.214	0,46
İstihdam	KİŞİ	600	110	147	857	89.078	0,96
Kimya, Petrol, Lastik, Plastik San.							
İşletme Sayısı	ADET	28	3	1	32	4.148	0,77
İstihdam	KİŞİ	1.016	52	8	1.076	73.049	1,47
Metal Eşya, Ölçme, Makine San.							
İşletme Sayısı	ADET	44	7	3	54	10.162	0,53
İstihdam	KİŞİ	1.786	86	27	1.899	184.385	1,03

Kaynak : Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s.34.

3.2.3. İllere Göre Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve OSB’lerde Tesis ve İstihdam Durumu

Bölgede, Kırklareli ili ve Çerkezköy ilçesinde faal vaziyette olan 2 OSB’de toplam 229 parsel bulunmakta olup, bunların 178’i dolu ve üretime geçmiş durumdadır. İnşaatı devam eden 8 OSB bulunmaktadır. Bölgede faal olan ve inşaatı

⁶ **Ibid.**, s.34.

devam eden OSB'lerde toplam 272 tesis üretime geçmiştir. Bölgedeki OSB'lerde üretime geçen 272 işletmedeki mevcut istihdam 28.889'dur. Ancak, Türkiye genelindeki payına bakıldığında; işletme sayısında % 0,89, istihdamda ise % 4,60 gibi bir oranda olduğu görülmektedir.

Faaliyette olan işletme sayılarında işkollarına göre; Tekirdağ'da Deri, Dokuma, Kimya ve Diğer işkollarındaki yatırımlar, Kırklareli'de ise Dokuma, Gıda ve Diğer işkollarındaki yatırımlar görülmektedir.⁷

Tablo 3-7: Bölgedeki Organize Sanayi Bölgeleri

OSB'nin BULUNDUĞU İL	OSB ADI	PARSEL SAYISI
TEKİRDAĞ	Çerkezköy I	133 (faal)
	Çerkezköy II	286
	Çorlu (Deri)	190
	Hayrabolu	105
	Malkara	69
	Merkez	-
EDİRNE	Merkez	63
	Uzunköprü	-
KIRKLARELİ	Kırklareli	96 (faal)
	Vize (Aslan) Özel	-

Kaynak : Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s.50.

3.2.4. İllere Göre Serbest Bölgeler

Sadece Tekirdağ'da 15 Haziran 1985 tarihli ve 18785 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3218 sayılı Kanuna göre kurulan Serbest Bölge bulunmaktadır. Tekirdağ'da bulunan Avrupa Serbest Bölgesi 1.908.959 m² olup, doluluk oranı % 1,33'dür. Kullanıcı işletme sayısının 164 olduğu serbest bölgede toplam istihdam 1.691'dir. Bölge Sanayi, Maden ve Tarım Sektöründe 455.798.311

⁷ **Ibid.**, ss.50-51.

\$'lık ticaret hacmine sahip olup, Türkiye geneli ile kıyaslandığında ticaret hacmi ve istihdam payı yaklaşık % 5 olarak görülmektedir.⁸

Tablo 3-8: İllere Göre Serbest Bölgeler

	BİRİM	TRAKYA BÖLGE İLLERİ			BÖLGE TOPLAMI
		Tekirdağ	Edirne	Kırklareli	
Faaliyette Olan Serbest Bölge	Adet	1	-	-	1
Toplam Alanı	m2	1.908.959	-	-	1.908.959
Doluluk Oranı	%	1,33	-	-	1
Kullanıcı İşletme Sayısı	Adet	164	-	-	164
Ticaret Hacmi	\$	455.798.311	-	-	455.798.311
Toplam İstihdam	Kişi	1.691	-	-	1.691
TİCARET HACMİNİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI					
TARIM	\$	5.797.119	-	-	5.797.119
MADENCİLİK	\$	2.063	-	-	2.063
SANAYİ	\$	449.999.129	-	-	449.999.129

Kaynak : Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s.52.

3.2.5. Bölgenin İllere Göre İhracatçı İşletme Sayısı ve İhracat Değerleri

Bölgede bulunan ihracatçı işletme sayısında ve ihracat tutarında 2001-2004 yılları arasında her yıl artış olduğu görülmektedir. Ancak, bölgedeki ihracat tutarının Türkiye genelindeki payında ise yıllara göre düşüş görülmektedir.⁹

⁸ **Ibid.**, s.52.

⁹ **Ibid.**, s.56.

Tablo 3-9: Trakya Bölgesi İhracatçı İşletme Sayıları

	YIL	BÖLGE İLLERİ		
		TEKİRDAĞ	EDİRNE	KIRKLARELİ
İHRACATÇI FİRMA SAYISI	2001	160	62	40
	2002	172	88	45
	2003	171	116	39
	2004	183	97	38
	2005	218	87	35
	2006	236	84	43
	2007	286	90	50
	2008	292	84	57
	2009	283	82	65
	2010*	210	56	46

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr, (27.07.2010)

* : Ocak-Mayıs Dönemi

Tablo 3-10: Trakya Bölgesi İhracat Değerleri

	YIL	BÖLGE İLLERİ		
		TEKİRDAĞ	EDİRNE	KIRKLARELİ
YILLIK İHRACAT DEĞERİ (1000 \$)	2001	239.074	9.303	24.136
	2002	298.731	15.643	32.344
	2003	347.296	13.079	38.368
	2004	365.354	21.555	43.819
	2005	369.256	27.549	39.005
	2006	441.775	41.595	30.856
	2007	525.206	93.564	35.784
	2008	526.384	101.266	40.997
	2009	483.255	93.267	68.639
	2010*	200.320	35.385	43.792

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr, (27.07.2010)

* : Ocak-Mayıs Dönemi

3.2.6. Bölgenin İllere ve Sektörlere Göre İhracatı

Bölgedeki başlıca ihracatın balıkçılık ve imalat sanayinde olduğu, Türkiye geneli ile kıyasladığımızda balıkçılığın %2,58, imalat sanayinin ise % 1,85 gibi bir orana sahip olduğu görülmektedir.¹⁰

¹⁰ Ibid., s.57.

Tablo 3-11: Bölge ve İllerdeki İhracat Miktarlarının Sektörlere Göre Dağılımı

İHRACAT (ABD DOLARI)	TRAKYA BÖLGE İLLERİ			BÖLGE TOPLAMI
	Tekirdağ	Edirne	Kırklareli	
Tarım ve Ormancılık	6.022.286	10.042.445	0	16.064.731
Balıkçılık	1.010.310	1.501.601	0	2.511.911
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1.879.562	114.473	0	1.994.035
İmalat Sanayi	993.882.173	90.101.739	0	1.083.983.912
Diğer	1.732.952	3.943	0	1.736.895
TOPLAM	1.004.527.283	101.764.201	0	1.106.291.484

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006, s.57.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAYLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN İHRACATA DAYALI KOBİ'LERİN REKABET GÜCÜ VE TRAKYA BÖLGESİ'NDE YAPILAN UYGULAMA VE SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.3.1. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Türkiye'de faaliyet gösteren ve AB'ye ihracat yapan KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bu bağlamda ele alınacak olan işletme sayısı çok olduğundan ve araştırma süresinin kısıtlı olması ve maliyetinin de bir yüksek lisans tezi için yüksek olması nedeni ile araştırma kapsamı Trakya Bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Bölgede faaliyet gösteren KOBİ'ler arasından örnekleme yapılarak yirmi işletme üzerinde araştırma yapılmıştır.

3.3.2. Araştırmanın Amacı

Çalışma amacına, araştırma kapsamında ulaşılması öngörülen sonuçlar açısından yaklaşmak gerekirse;

- Literatür çalışması ile genel olarak ihracatçı KOBİ'lerin AB pazarında rekabet gücünün incelenmesi,
- Ülkemizde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ihracat açısından durumlarının tespiti ve AB ile olan ihracat potansiyelinin incelenmesi,
- Trakya bölgesinde yer alan KOBİ'lerin İhracatı ve sektöre sağladığı katkının ortaya konulması,
- Trakya bölgesinde ihracat yapan KOBİ'lerin rekabet açısından değerlendirilmesi ve uygulanan yöntemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

3.3.3. Araştırma Modeli

KOBİ'lerin ihracatla ilgili mevcut durumlarını ve sorunlarını ortaya koymak adına bir kısmı çoktan seçmeli ve kapalı uçlu bir kısmı ise açık uçlu olmak üzere 20 soru oluşturulmuştur. Bu sorular daha önceden yapılmış olan araştırmalarda ortaya konulmuş olan sonuçlar değerlendirilerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla araştırmada derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren ve araştırma kapsamına giren yirmi işletme üzerinde üst düzey yöneticilerle birebir görüşmeler yapılmıştır.

3.3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma, Haziran 2010 tarihinde bir aylık sürede gerçekleştirilmiş olup birebir anket sorularının sorulması ve bunların kaydedilmesi şeklinde toplanmıştır.

3.3.5. Sonuçların Değerlendirilmesi

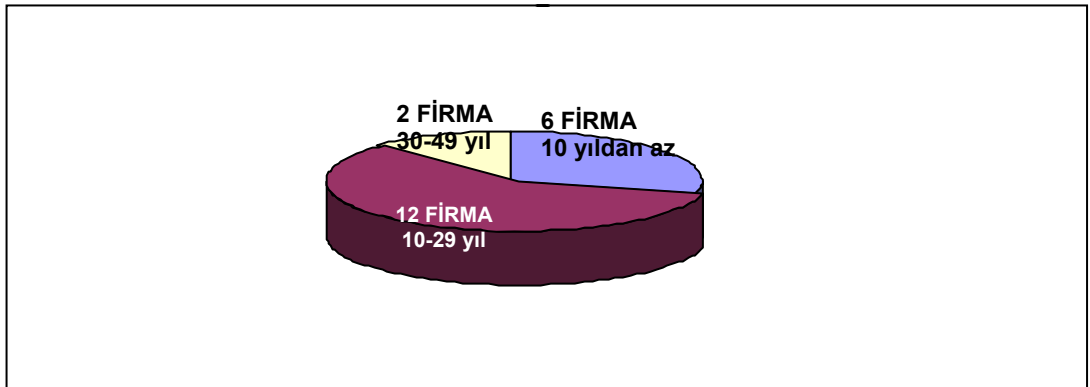
Bazı soruların değerlendirmesinde frekans tablolar kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat yönteminin özelliğinden dolayı bazı soruların açık uçlu

olması, verilen cevapların da uzun olmasını ortaya çıkarmış ve bu cevaplar daha önceden yapılan araştırma sonuçlarına da atıfta bulunularak değerlendirilmeye alınmıştır.

Tablo 3-12: Firmaların Sektörel Dağılımı

Dağılım	Firma Sayısı
Plastik ve kauçuk ürün imalatı	9
Tekstil, kumaş ve hazır giyim imalatı	4
Metal ve maden ürünleri imalatı	3
Elektrikli teçhizat, cihaz ve parça imalatı	1
Diğer ürünler imalatı	3

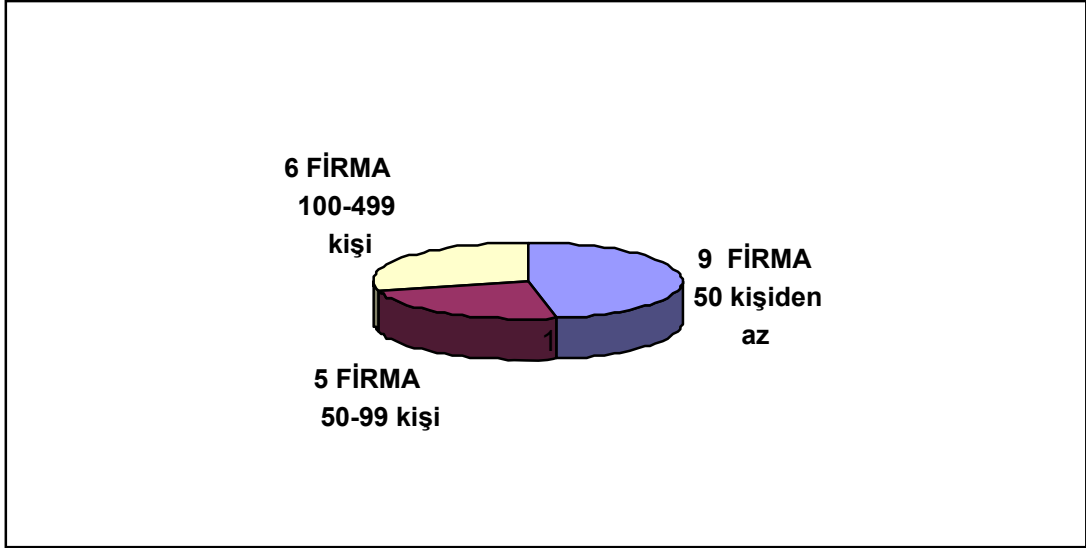
Çalışma, 20 firma üzerinde yapılmış olup, söz konusu firmalardan 9'u plastik ve kauçuk ürün imalatı, 4'ü tekstil, kumaş ve hazır giyim imalatı, 3'ü metal ve maden ürünleri imalatı, 3'ü Diğer ürünler ve 1 tanesi ise elektrikli teçhizat, cihaz ve parça imalatı üzerine faaliyet göstermektedirler. Yukarıdaki veriler bize bölgedeki sektörel dağılımın durumunu da göstermektedir.

Şekil 3-1: Firmaların Faaliyet Süreleri

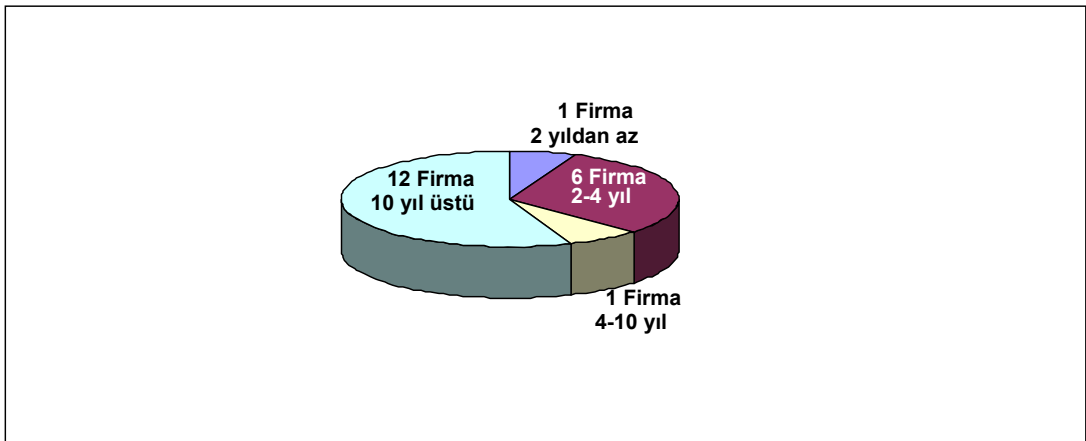
Şekil 3-1'de görüldüğü gibi, çalışmaya katılan firmaların 12'si 10 ila 29 yıl süreden beri, 6 firma 10 yıldan az bir süredir, 2 firma ise 30 ila 49 yıldan beri bağlı

buldukları sektörler içinde faaliyet göstermektedirler. Firmaların faaliyet gösterdikleri sürele bakıldığında sektörel tecrübelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu firmaların, Türk ekonomisinin geçirmiş olduğu kriz dönemlerini yaşamış ve atlatmış olmaları nedeniyle sağlıklı bir organizasyon yapılarının olduğu söylenebilir.

Şekil 3-2: Firmaların İstihdam Değerleri

Söz konusu firmaların 9'u 50 kişiden az, 5'i 50-99 kişi, 6'sı ise 100-499 kişi istihdam etmektedir (Şekil 3-2). Dolayısıyla bu veriler ışığında bölgedeki firmaların birer KOBİ niteliği taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacına uygun olarak, incelenen firmaların doğru belirlediği söylenebilir.

Şekil 3-3: Firmaların Uluslararası Alanda Faaliyet Gösterme Süreleri

Firmaların uluslararası alanda faaliyet gösterme süreleri Şekil 3-3'de gösterilmektedir. Bölgedeki 1 firma, 2 yıldan az bir süredir, 6 firma, 2-4 yıl süreden beri, 1 firma, 4-10 yıl süreden beri ve 12 firma ise 10 yılın üzerinde bir süredir faaliyet gösterirken 1 firma henüz uluslararası alanda faaliyet göstermemektedir. Bu verilerin Türkiye geneli için bile önem ifade ettiği söylenebilir. Çünkü ülke genelinde uluslararası pazarlara hitap eden firmaların az olmasına karşılık bölgede bu çerçevede çalışan firmaların olması, çalışma adına doyurucu bilgilere ulaşmada önemli bir gösterge teşkil etmiştir. Veriler incelendiğinde çalışma konusu olan firmaların uluslararası alanda deneyimli oldukları söylenebilir.

Tablo 3-13: Uluslararası Faaliyetlerin Niteliği

Dağılım	Firma Sayısı
Uluslararası faaliyetlerin ortak girişim ve yatırımlardan oluşma oranı %50'nin altında	12
Uluslararası faaliyetlerin ortak girişim ve yatırımlardan oluşma oranı %50'den fazla	5
Uluslararası faaliyetlerin ihracattan oluşma oranı %50'nin altında	11
Uluslararası faaliyetlerin ihracattan oluşma oranı %50'den fazla	9

Çalışmaya katılan firmaların 12'si uluslararası faaliyetlerinin ortak girişim veya yatırımlardan oluşma oranının % 50'nin altında kaldığını, 5 firma ise % 50'den fazla olduğunu belirtmiştir. Söz konusu faaliyetin % 50'den fazlasının ihracattan kaynaklandığını belirten firma sayısı 9 iken, 11 firma ihracatın bu faaliyet içinde % 50'den az bir yer tuttuğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3-13'deki veriler incelendiğinde, firmaların yarısından biraz fazlasının ortak girişimleri uluslararası faaliyetlerinde fazla kullanmadıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan firmaların yarıya yakın oranının, ihracatı, uluslararası faaliyetleri arasında ön plana aldıkları görülmektedir.

Tablo 3-14: KOBİ'lerin İhracata Yönelmelerini Motive Eden Unsurlar

Dağılım	Firma Sayısı
Yöneticilerin dış pazarlara ulaşmayı aktif olarak hedeflemeleri	4
Yönetimin ihracatı firmanın gerçek büyüme amaçlarının bir parçası olarak görmesi	10
İhracatın önemli bir pazar geliştirme stratejisi olması	6
Yurtiçi pazarda kâr'ın azalması	10
Fazla üretim kapasitesinin yabancı pazarlara kaydırılması	4
Elverişli kur oranları	11
Mevsimsel satışları dengelemek ve finansal riskleri azaltmak	5

KOBİ'lerin ihracata yönelmelerini motive eden unsurlara ilişkin çoktan seçmeli soruya cevap veren firmaların 4'ü yöneticilerin dış pazarlara ulaşmayı aktif olarak hedeflemeleri gerektiğini, 5 firma, yönetimin ihracatı firmanın gerçek büyüme amaçlarının bir parçası olarak görmesi gerektiğini, 6 firma ihracatın önemli bir pazar geliştirme stratejisi olması gereğini, 4 firma, fazla üretim kapasitesinin yabancı pazarlara kaydırılması gerektiğini, 10 firma yurtiçi pazarda kâr'ın azalmasını, 11 firma elverişli kur oranlarını ve 5 firma ise mevsimsel satışları dengelemek ve finansal riskleri azaltmak cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 3-14'de belirtilen veriler ışığında tepe yönetimin ve yöneticilerin firmaları ihracata yönlendirmedeki önemi görülmüştür. Firmalar iç pazardaki risklerin çok, karların ise az olması doğrultusunda ihracata yöneldikleri anlaşılmaktadır. Firmaların ayrıca ihracatı, elverişli kur oranlarından dolayı da gerçekleştirmek istedikleri anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmeler çerçevesinde ihracata yönelirken firmaların sadece bir motive edici unsurunun olmadığı görülmüştür. Bu çerçevede birden çok ve ağırlığı ulusal/uluslararası konjoktüre göre değişebilen motive edici unsurlar doğrultusunda ihracata yöneldikleri söylenebilir.

Tablo 3-15: AB Pazarında Faaliyet Göstermeme Nedenleri

Dağılım	Firma Sayısı
AB pazarı hakkında bilgi eksikliği	5
Diğer nedenler	9
AB pazarında faaliyet gösterip cevap vermeyenler	6

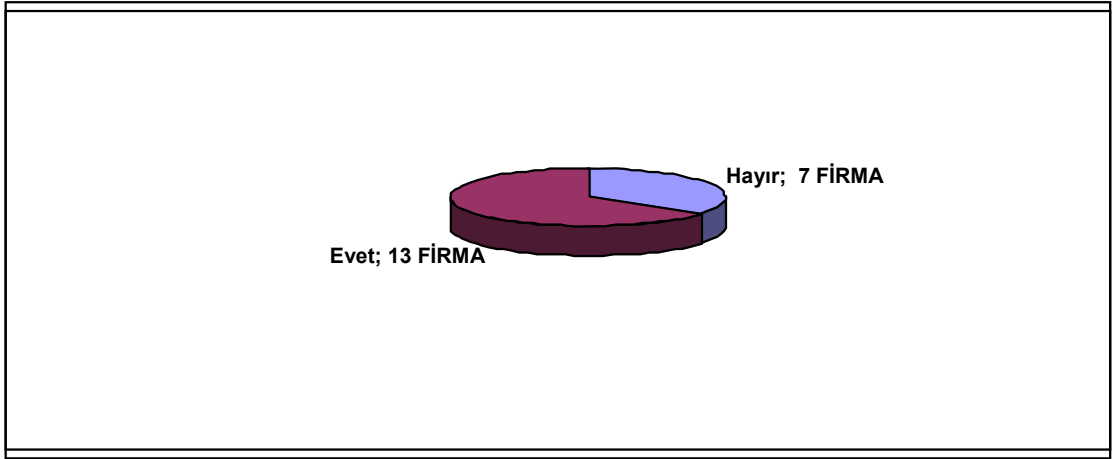
Firmaların, Avrupa Birliği'nde ticari faaliyette bulunmama nedenlerine ilişkin soruya verdikleri cevaplar içinde, 5 firma, AB pazarı hakkındaki bilgi eksikliği olduğunu ifade etmiştir. 9 firma diğer başlığı altında çeşitli sorunlar olduğu cevabını verirken, AB pazarında faaliyet gösterip bu soruyu cevapsız bırakan firma sayısı ise 6 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki veriler ışığında bölgedeki firmaların dörtte birinin AB pazarları hakkında bilgi sahibi olmadıkları düşündürücüdür. Bu konuda AB Bilgi Bürolarının nokta bazlı yapacakları eğitimlerin yararlı olabileceği düşünülebilir.

Tablo 3-16: AB'de Ticari Faaliyette Bulunmaya Yönelik Bilgi İhtiyacı

Dağılım	Firma Sayısı
Pazara erişim	15
Pazarlama / Marka	13
Sevkiyat Lojistiği / Gümrük / Yük gönderme	6
Standartlara uyma	6
Finansman	5
Hukuki destek	3

Şekil 3-16'da da gösterildiği gibi, AB'de ticari faaliyette bulunmaya yönelik hangi konularda daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğuna ilişkin yöneltile soruya verilen çoklu cevaplar arasında 15 firma pazara erişim, 13 firma pazarlama/marka, 6 firma sevkiyat lojistiği/gümrük/yük gönderme, 6 firma standartlara uyma, 5 firma finansman ve 3 firma ise hukuki destek/belgeler cevaplarını vermiştir. Verilen cevaplardan yola çıkarak bölgedeki firmaların AB'de ticari faaliyette bulunmaya yönelik çeşitli bilgi eksiklikleri olduğu ifade edilebilir.

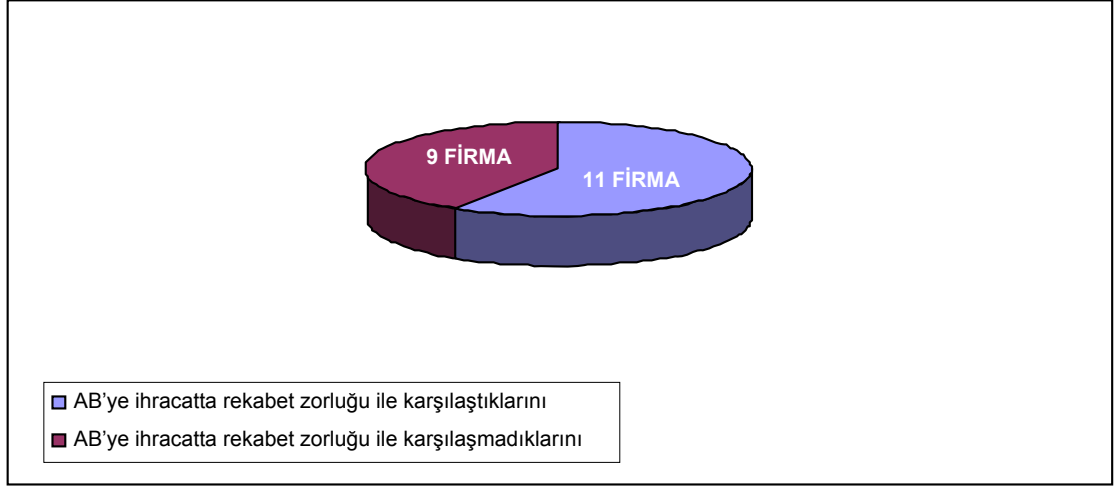
Bu çerçevede en sıkıntılı durum pazara erişim konusundaki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Firmalar ürettikleri malları yurt içinde pazarlayabilirken, yurt dışında pazarı bilmemelerinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Bu yüzden İhracatı Geliştirme Merkezleri'nin pazar araştırma destekleri bu firmalara tanıtılabilir. AB ülkeleri ile ticaret yapma adına bir diğer önemli sorun bölgedeki firmaların marka olarak tanınmamaları ya da bu ülkelerde pazarlama ağlarını kuramamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bazı firmaların AB'nin istediği standartlarda üretim yapamamaları veya bu üretimin maliyetli olması nedeniyle de ticari faaliyetler engellenmektedir. Finansman ve hukuksal sorunlar da bölge firmalarının AB pazarlarına girememesinde etkili olmaktadır.

Şekil 3-4: AB'ye İhracatta Uygulanan Devlet Desteklerine İlişkin Bilgi Sahibi Olmak

AB'ye ihracatta uygulanan devlet desteklerine ilişkin bilgi sahibi olunup olunmadığı konusundaki soruya, Şekil 3-4'de gösterildiği gibi, 13 firmanın “evet” cevabı vermesine karşın, 7 firmadan ise “hayır” cevabı alınmıştır. Bu oranlara bakıldığında bölge firmalarının bilgili olduğu düşünülebilir fakat bu bilginin yüzeysel olduğu ve öğrenilen bilgilerin tecrübe edilmesinden çekinildiği söylenebilir. Zaten, bu tezi destekler bir biçimde, çalışmaya katılan firmaların tümü Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve/veya bağlı kuruluşları tarafından verilen desteklerden faydalanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden AB'ye ihracat konusunda uygulanan

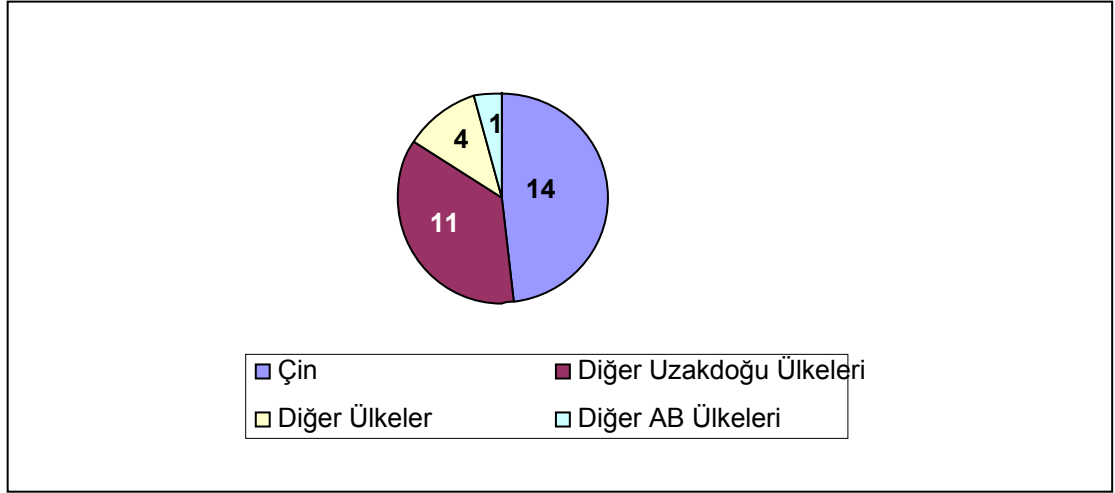
devlet destekleri konusunda firmaların bir takım teşviklerle ve kolaylıklarla desteklenmesi gerekmektedir.

Şekil 3-5: AB'ye İhracatta Rekabet Zorluğu

Yapılan çalışmada firmalardan 11'i AB'ye ihracatta rekabet zorluğu ile karşılaştıklarını belirtirken, 9 firma rekabet zorluğu ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum bazı ürünlerde ve bölgelerde Türkiye'nin ihracatçıları desteklemesini beraberinde getirmelidir denilebilir.

Ayrıca AB'ye ihracatta kendilerine rakip olan ülke veya bölgeleri hangileridir sorusuna vermiş oldukları cevaplarda ise, 14 firma Çin, 11 firma diğer Uzakdoğu ülkeleri, 4 firma diğer başlığı altındaki ülkeler ile 1 firma diğer AB ülkelerini belirtmişlerdir.

Şekil 3-6: AB'ye İhracatta Rakip Ülkeler

Bu sonuç, bazı ürünlerde ve bölgelerde Türkiye'nin ihracatçıları desteklemesi gerektiği söylenebilir. Bu yüzden Çin ve diğer ülkelerin kalitesiz ve ucuz mallarına karşılık Türk ürünlerinin ihracatı için bölgedeki firmaların iyi yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3-17: İhracatta Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar

	Önemli Değil	Ne Önemli Ne Önemli Değil	Önemli	Çok Önemli
Güvenlik (CE) İşareti		2	2	14
Çevre (ISO 14000)		2		16
Kalite (ISO 9000 Kalite Standartları)		1	3	15
Karar Alma			9	11
Yetişmiş Eleman ve Dil Sorunu			6	14
Hükümet Uygulamaları ve İthalat Kotaları			10	11
Teknoloji ve Arge			7	12
Ekonomik ve Finansal Sorunlar			6	14
Standartlaşma			7	10
Kültür	1	2	2	10
Pazarlama Araştırması			7	11
Üretim Maliyetleri			6	13
Taşıma Depolama ve Dağıtım			10	9
Ülke ve Firma İmajı			7	11
Rakipler ve Rekabetin Şiddeti			6	12

Çalışmaya katılan firmaların ihracatta karşılaştıkları belli başlı sorunlara yönelik önemlilik derecesine göre cevap vermeleri istendiğinde ortaya çıkan oransal değerler aşağıdaki Tablo 3-17’de belirtilmiştir.

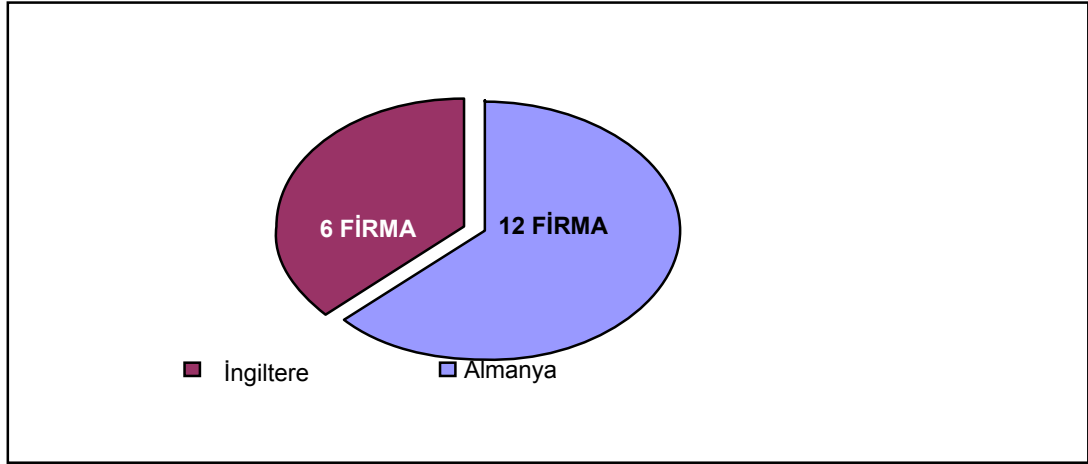
Tablo 3-17’nin genelinden de anlaşılacağı üzere bölgedeki firmalar yukarıdaki öğelerin ihracatta önemini kavramaya başlamışlardır. Bu öğelerin tamamlanmasıyla rekabet gücü elde edeceklerini bilmektedirler. Bu çerçevede CE işareti, Çevre Yönetim Sistemi, Kalite Yönetim Sistemi gibi öğeler önemli görülürken, yetişmiş eleman ve dil sorunu ile ekonomik ve finansal sorunlar da ihracatta karşılaşılan önemli sorunlar olarak kaydedilmiştir.

Tablo 3-18: KOSGEB Desteklerinden Yararlanma

Dağılım	Firma Sayısı
Nitelikli eleman istihdamından faydalanma	2
Yurtiçi uluslararası fuarlara katılım desteği	2
Danışmanlık desteği	1
KOSGEB desteğinden faydalanmayanlar	15

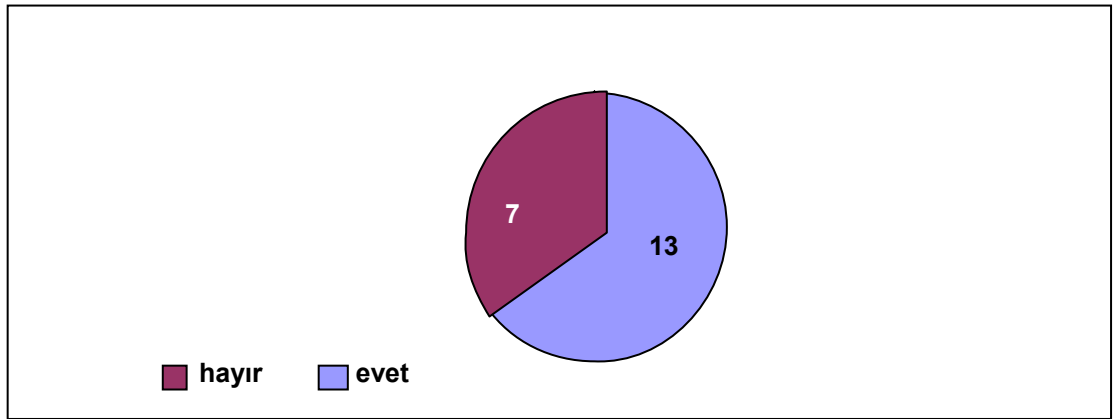
Tablo 3-18’de de görüldüğü gibi, firmaların tamamı Eximbank kredilerinden yararlanmadıklarını belirtirken, KOSGEB desteklerinden yararlanma ile ilgili soruya 2 firma KOSGEB’in nitelikli eleman istihdamı desteğinden faydalandığını belirtmiş, 2 firma yurtiçi uluslararası sanayi ve ihtisas fuarlarına katılım desteği aldığını, 1 firma danışmanlık desteği aldığını belirtirken, geri kalan 15 firma ise KOSGEB desteklerinden faydalanmadığını belirtmiştir.

Bu yüzden Türk Eximbank’ın bölgede tanıtıcı faaliyetlere girişmesi hem bölge hem de ülke ihracatı için önemli olacaktır. Ayrıca firmaların ihracata teşviki için KOSGEB de bölgede etkin olmalıdır.

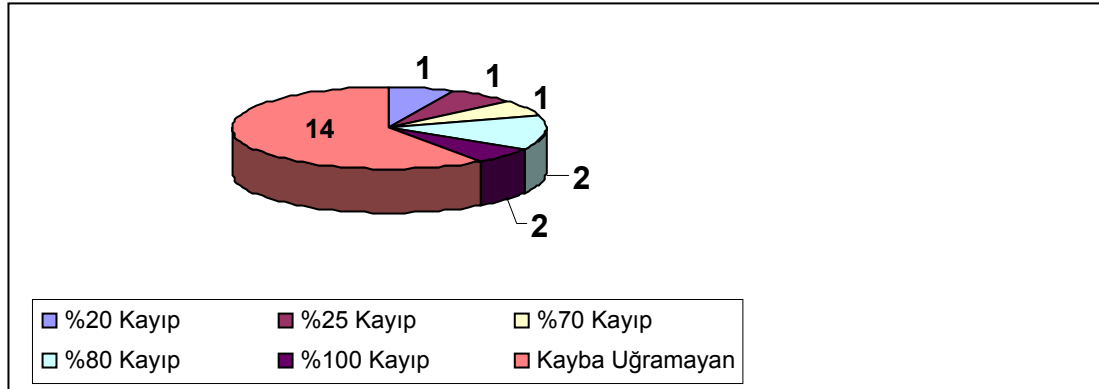
Şekil 3-7: AB Ülkeleri İçinde En Çok İhracat Yaptıkları Ülkeler

Çalışmaya katılan firmaların AB ülkeleri içinde en çok ihracat yaptıkları ülkeler Şekil 3-7’de gösterilmiştir. 12 firma ile Almanya başta gelmekte olup, bunu 6 firma ile İngiltere takip etmektedir. Bu durum Türkiye’nin geleneksel dış ticaretindeki ülkeler ile aynı doğrultudadır.

Şekil 3-8: Ekonomik ve Mali Krizin AB İhracatına Olumsuz Etkisi

Yaşanan son ekonomik ve mali krizin AB ülkelerine yapılan ihracatlarını olumsuz yönde etkilediğine dair 13 firma “evet” ve 7 firmadan “hayır” yanıtı alınmıştır.

Şekil 3-9: Ekonomik ve Mali Krizin AB İhracatındaki Oransal Kaybı

Söz konusu kaybın ne oranda olduğuna dair soruya Şekil 3-9’da da belirtildiği gibi, 1 firma % 10’luk bir kaybın olduğunu, 1 firma % 20 ve yine 1 firma % 25 oranında bir kayıp ile karşılaştıklarını belirtirken 1 firma da oran kaybın % 70’ler olduğunu 2 firma ise söz konusu kaybın % 80 seviyelerinde olduğunu belirtirken 1 firma da % 100 civarında kayba uğradıklarını, 14 firma herhangi bir kayıpla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu çerçevede krizlerin bölgedeki ihracatçı firmaları etkilediği söylenebilirken, krizden herhangi bir kayıpla çıkmayanların olduğu da görülmüştür. Krizlerden kayıpsız çıkan firmaların bunu ihracat ile sağladıkları düşünülebilir.

Trakya Bölgesi’nde yapılan çalışmanın sonuçları incelendiğinde, Bölgede KOBİ niteliğinde faaliyet gösteren firmaların yaşadıkları sorunların genel hatlarıyla ön plana çıkan temel sorunlarla örtüştüğü görülmektedir. Özellikle, bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunlar ile KOBİ’lere yönelik bir takım teşvik ve kolaylıkların yeteri kadar kullanılamaması, yetişmiş eleman eksikliği gibi temel sorunların bölgedeki KOBİ’lerin de başlıca sorunları olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tespit edilen bu sorunlar ve Trakya Bölgesindeki firmalar üzerinde daha önce KOSGEB tarafından yapılmış olan çalışmada* da tespit edilmiş olup, aynı sonuç ve sorunların bu çalışmada da öne çıktığını göstermektedir.

* : KOSGEB Saha Araştırma Çalışması Tekirdağ İli Değerlendirme Raporu, Ankara,2005,s. 29-32.

Yapılan çalışma bölgenin genelinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin durumuna ilişkin bilgi sahibi olunmasında bir örnek teşkil edebilecek niteliktedir. Bu çerçevede ihracat yapan KOBİ'lerin bu temel sorunlarının çözülmesine yönelik birçok aktörün ortak çalışma yapmaları, özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde KOBİ'lerin AB standartlarında rekabet edebilirliği açısından bir zorunluluk haline gelmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Başvuru süresinden günümüze geçen 51 yıllık süreçte Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek için siyasal, ekonomik ve hukuki bir takım yükümlülükleri tamamlamak ve Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak için çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki KOBİ'ler de kendilerini Avrupa Birliği pazarlarına açmak istemekte ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin istedikleri şartnameleri yerine getirmeye çalışmak için kendilerini revize etmektedirler.

Türkiye'de bazı KOBİ'ler Avrupa Birliği ülkeleri ile dış ticaret faaliyetlerine girmektedirler. Dolayısıyla bu ticaretlerinde bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu çalışmada Trakya Bölgesi'nde yer alan 20 KOBİ niteliğindeki firma ile görüşülmüş ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yapmış oldukları veya yapmak istedikleri ihracat faaliyetleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Sorulan sorulara alınan cevaplar incelendiğinde Türkiye'de faaliyet gösteren ve AB'ne ihracat yapan KOBİ'lerin durumu ve faaliyetlerine olumlu etki yapabilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır;

- Çalışmada incelenen firmaların uluslararası alanda oldukça deneyimli oldukları söylenebilir.
- Firmaların faaliyet gösterdikleri süreler bakıldığında sektörel tecrübelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.
- Firmaların, Türk ekonomisinin geçirmiş olduğu kriz dönemlerini yaşamış ve atlattmış olmaları çerçevesinde sağlıklı bir organizasyon yapılarının olduğu söylenebilir.
- Firmaların istihdam oranlarına bakıldığında, bölgedeki firmaların birer KOBİ niteliği taşıdıkları anlaşılmaktadır.
- Ülke genelinde uluslararası pazarlara hitap eden firmaların az olmasına karşılık bölgede bu çerçevede çalışan firmaların olması, çalışma adına doyurucu bilgilere ulaşmada önemli bir gösterge teşkil etmiştir.
- Çalışma konusu olan firmaların uluslararası alanda deneyimli oldukları söylenebilir.

- Çalışmaya katılan firmaların yarıya yakın oranının, ihracatı, uluslararası faaliyetleri arasında ön plana aldıkları görülmektedir.
- Firmaların ayrıca ihracatı, elverişli kur oranlarından dolayı da gerçekleştirmek istedikleri anlaşılmaktadır.
- Bölgedeki firmaların $\frac{1}{4}$ 'ünün AB pazarları hakkında bilgi sahibi olmadıkları düşündürücüdür. Bu konuda AB Bilgi Bürolarının nokta bazlı yapacakları eğitimlerin yararlı olabileceği düşünülebilir.
- Firmalar ürettikleri malları yurt içinde pazarlayabilirken, yurt dışında pazarı bilmemelerinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Bu yüzden İhracatı Geliştirme Merkezleri'nin pazar araştırma destekleri bu firmalara tanıtılabilir.
- AB ülkeleri ile ticaret yapma adına bir diğer önemli sorun bölgedeki firmaların marka olarak tanınmamaları ya da bu ülkelerde pazarlama ağlarını kuramamalarından kaynaklandığı söylenebilir.
- Türk ürünlerinin ihracatı için bölgedeki firmaların iyi yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bölgedeki firmalar CE işareti, Çevre Yönetim Sistemi, Kalite Yönetim Sistemi gibi öğeler önemli görülürken, yetişmiş eleman ve dil sorunu ile ekonomik ve finansal sorunlar da ihracatta karşılaşılan önemli sorunlar olarak kaydedilebilir.

Sonuç olarak yapılan çalışma bölgenin geneline ulaşmada bir örnek teşkil etmiştir. Karşılaşılan sorunların ülke genelinde benzer olduğu söylenebilir. Bu çerçevede ihracat yapan firmaların sorunlarını çözmek ve onların ihracat konusunda bilgili olmalarını sağlamak adına birçok kurum ve örgütün ortak çalışma yapması önerilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, 2007.

Akbulut, Esin, **KOBİ'lerin Sermaye Piyasasına Katılımı**, İstanbul, İMKB Yayınları, 2000.

Akgemici, Tahir, **KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler**, Ankara, KOSGEB Yayınları, 2001.

Akman, Vedat, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye Uluslararası Antlaşmalar ve Ekonomik Birliğin Ötesinde Bir Avrupa**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996.

Anonim, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müdürlüğü AB Genel Müdürlüğü Yayınları, Dördüncü Baskı, 1999.

Arzova, S. Burak, **İhracat Hakkında Herşey**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2006.

Ateş, Toktamış, **Siyasal Tarih**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Baykal, M. Cevdet, **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ'ler**, İstanbul, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, Yayın No: 6, 2009.

Bilici, Nurettin, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2005.

Bozkurt, Veysel, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa, VİPAŞ Yayınları, 2001.

Canbolat, İbrahim, **Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.

Cingi, Selçuk, **Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye İle İlişkileri**, Ankara, Ticaret Odası Yayınları, 1984.

Çakmak, Haydar, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Ankara, Platin Yayınları, 2005.

Çetin, Canan, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, İstanbul, Der Yayınları, 1996.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Avrupa Birliği Kronolojisi**, Ankara, 2002.

Durman, Mustafa, Önder, Hüseyin, **Ekonominin Minik Devi KOBİ'ler ve KOSGEB Teşvikleri**, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınları, 2007.

Ekin, Nusret, **Küreselleşme Ve Gümrük Birliği (Çalışma Yaşamında Dönüşüm: Çelişkiler ve Fırsatlar)**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1999.

Erçin, Erhan, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002.

Hasgüler, Mehmet, Uludağ, Mehmet B., **Uluslararası Örgütler**, İstanbul, Alfa Yayınevi, Üçüncü Baskı, 2007.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanışının Türk İş Dünyasına Etkileri**, Seminer Bilgi Notları, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 182, 2005.

İncekara, Ahmet, **Türkiye'de Teşvik Sistemi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1995-10, 1995.

İraz, Rıfat, **Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2005.

İstanbul Sanayi Odası, **Sanayide Devlet Yardımları ve Teşvikler**, İstanbul, İstanbul Sanayi Odası ve Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Ortak Yayını, 1992.

Jones, Robert, **The Politics and Economics of the European Union**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd., Second Edition, 2001.

Kant, Immanuel, **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1960.

Karakaş, Yusuf, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2002.

Karlık, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, İMKB Yayınları, Dördüncü Baskı, 1996.

Keskin, M. Hakan, **Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2008.

Koç, İdil Özlem, **Türk KOBİ'leri Bugünü ve Geleceği**, İstanbul, Arıcan Basım Yayın Dağıtım, 2008.

Manisalı, Erol, **Avrupa Birliği Çıkılmaz Sokak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

Morin, Edgar, **Avrupa'yı Düşünmek**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Afa Yayınları, 1995.

Müftüoğlu, Tamer, **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler KOBİ’ler**, Ankara, Turhan Basım-Yayın, Beşinci Baskı, 2002.

Müslimov, Alövsat, **21. Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’lerin Sorunları, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, Literatür Yayınları, 2002.

Oktav, Mete v.d., **Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, Yayın No: 176,1990.

Ören, Kenan, **Gümrük Birliği’nin Türk KOBİ’leri Üzerine Etkisi**, Konya, Konya Ticaret Odası, 1998.

Roy, Ayşe, **Şu AB Neyin Nesi?**, AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, Yayın No: 16, İstanbul, 2006.

Sarı, Arzu Odabaşı, **Avrupa Birliği’nde KOBİ Destek Mekanizmaları ve Türkiye**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2005.

Schmahl, Maik, Koch, Martin, **Avrupa Birliği’nin Girişimcilik Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2001.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Ankara, Ümit Yayıncılık, Cilt III, 2000.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, Cilt I, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993.

Tezcan, Ercüment, **Avrupa Birliği Kurumları Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı, **KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2007-2009**, 2007.

Uludağ, İlhan, **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ’ler ve Risk Sermayesi Şirketleri Modeli**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1996.

Uludağ, İlhan, Serin, Vildan, **Dünyada ve Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Genel Nitelikleri, Yeri ve Önemi**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1991-25, 1991.

Uz, İdil, Özdemir, Özlem “Gümrük Birliği Sonrası Türkiye’de Sanayi Sektöründe Eğilimler” **Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi – Politik Tezler**, Ed. İrfan Kalaycı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2006.

Ülger, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Ankara, Sinemis Yayınları, 2003.

Verhellen, Gert, Koksall, Tuncay, **Avrupa Birliği'nin Rekabet Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002.

Yalova, Yüksel, **Türkiye-Avrupa İlişkileri Işığında Özelleştirme**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2005.

Yörük, Nevin, Ban, Ünsal, **KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Finansman Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2003.

MAKALELER

Akgemici, Tahir, "KOBİ'lerin Temel Sorunları Ve Sağlanan Destekler", 2001, KOSGEB, www.samsuntso.org.tr/Bilgi_Bankasi/kobi_sorunlar_destekler.pdf (09.03.2009).

Arslan, Rıza, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçleri", **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, Ed. Muhsin Kar ve Harun Arıkan, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003.

Canbolat, İbrahim, "Avrupa Birliği ve Türkiye", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ed. İ. Bal, Ankara, Nobel Yayınevi, İkinci Baskı, 2004.

Cemalettin Kalaycı, "Elektronik Ticaret ve KOBİ'lere Etkileri", Trabzon, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2008.

Dedeoğlu, Beril: "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003.

Demirel, M. Mesut, Sezgin, Selime, "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılma Problemleri", **İTÜ Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, 2006, www.itudergi.itu.edu.tr.

Günuğur, Haluk, "Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, (Dünü, Bugünü, Yarını)" **Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1995.

İpekgil, Özlem Doğan, Marangoz, Mehmet, "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Ve Bir Uygulama", 2002, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/kobi.doc>. (25.01.2010).

Kabaalıoğlu, Haluk, "Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi Gelişimi", **Mahmut R. Belik'e Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuku ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993.

Keklik, Belma, KOBİ'lerde İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışının Değerlendirilmesi, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim40.pdf>.

Odabaş, Selda, KOBİ'lerde İnsan Kaynaklarının Önemi, <http://kobi.milliyet.com.tr/yazi/kobi-kobi-lerde-insan-kaynaklarinin-onemi,398,1>, 30.07.2010.

Olalı, Hasan, Doğan, Muammer, Doğan, Üzeyme, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Uygulanan Mali ve Sosyal Politikaların Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi", 1993, www.kamu-is.org.tr/pdf/turkiyeabrebi.pdf (10.02.2010).

Serinkan, Celalettin, Cabar, Hasan, "KOBİ'lerin Yönetim Ve Organizasyon Sorunları: Denizli'deki Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2008.

Seymen, Dilek, Bilici, Özgül, "Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinin Yapısı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Pazarında Rekabet Gücü: Genel Bir Değerlendirme", **Türkiye Avrupa Birliği Sektörel Rekabet Analizleri**, Ed. Selahattin Bekmez, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

Türe, Fatih, "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği" **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Ed. Turgay Uzun, Serap Özen, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2004.

Uygun, Mutlu, Kazan, Halim, "KOBİ'lerin Üretim Sorunlarının Tespiti ve Rekabet Güçlerinin Artırılmasında Teknoloji Faktörü", www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf%5Cbildiri_46.pdf (05.02.2010).

Yücel, İlhami, Yeniçeri, Harun, "İhracat Yapan KOBİ'lerin İnsan Sermayesi, Örgütsel Sermaye, Dışsal Sermaye İle İhracat Performansı İtibariyle Gruplandırılması" [www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/Dergi.](http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/Dergi/), (20.02.2009).

RAPORLAR

Devlet Planlama Teşkilatı, **Yatırım Teşvik Politikalar, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 1986.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Ekonomik Gelişmeler**, Ankara, Eylül-2009.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı – KOSGEB: **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu**, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, Ankara, 2006.

TUSİAD, "Türkiye'nin AB Üyelğine Doğru Düzenli İlerleme Raporu 2003", TUSİAD Brüksel Temsilciliği, 2003, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor03_1.html (16.02.2009).

Action Programme for a Community Policy on SMEs, Strasbourg, 1983.

YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

Altay, Bülent, “Avrupa Birliği’nde Rekabet Politikaları, Türkiye ve Avrupa Birliği’nin İhracatta Rekabet Gücünün Ölçülmesi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2006.

Balantekin, Burak Emre, “İhracatta KOBİ’lere Sağlanan Devlet Destekleri ve KOBİ’lerin İhracatta Karşılaştıkları Sorunlar ve Kayseri’de Bir Anket Uygulaması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kayseri, 2006.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ab.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=8391>, (11.11.2009).

http://www.abgs.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/co_en_1993.pdf (22.12.2009).

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1> (18.12.2009).

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Gumruk_Birligi.html (21.12.2009).

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Tarihcesi.html (21.12.2009).

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=9 (20.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1981/ocak1981.htm> (20.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1986/eylul1986.htm> (19.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/kasim1992.htm> (17.12.2009).

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1130&icerikid=1236&from=home> (16.02.2009).

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinid=252&icerikid=355> (18.12.2009).

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1128&icerikid=1234&from=home> (22.10.2009).

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (22.12.2009).

<http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/ekonomik-buyumenin-motoru-olarak-kobiler-ab-ve-turkiyede-durum-000076> (02.09.2009).

http://www.gapgundemi.com/haber_detay.asp?haberID=3310 (24.02.2010).

<http://www.gaziantepeic.org/index.php?st=15>, (07.11.2009).

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/efa2a1a2.pdf> (09.05.2009).

<http://www.ikv.org.tr/print.php?ID=939>, (26.08.2009).

<http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (18.12.2009).

http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Gayiresmi_Turkce_Tercume.pdf (17.12.2009).

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyona-tarafindan-verilen-gorus-20-aralik-1989.tr.mfa (17.12.2009).

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> (17.12.2009).

https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf (17.12.2009).

http://sme-centre.massey.ac.nz/files/SMEs_Structure_&_Dynamics_07.pdf (10.12.2009).

www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=3411 (16.03.2009).

[www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc) (21.12.2009).

www.dpt.gov.tr/DocObjectsDownload30772007 (28.01.2010).

www.dtm.gov.tr (02.09.2009).

www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-dossier/ekonomik-buyumenin-motoru-olarak-kobiler-ab-ve-turkiyede-durum-000076 (02.09.2009).

www.eximbank.gov.tr (02.09.2009).

www.kosgeb.gov.tr (25.08.2009).

www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/.pdf (28.01.2010).

www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm (20.12.2009).

GAZETELER

Sabah, “Artık Avrupalıyız” 15 Aralık 1995.

Milliyet, “Nihayet Avrupa”, 14 Aralık 1995.

Milliyet, “Biz de Varız”, 18 Aralık 2004.

EK : ANKET FORMU

TÜRKİYE'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER (KOBİ) KONUSUNDA ULUSLARARASI TİCARETE DAYALI DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SORU ÖRNEKLERİ

* Şirket Adı:
* Soruları Yanıtlayan Kişi:
* Posta Adresi:
* İl :
* E-posta:
* Telefon:

* Yapılan çalışmada firmaya ve yetkililerine ait kişisel bilgiler üçüncü şahıslara karşı gizli tutulacaktır

1. Şirketiniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir?

(a.) 10 yıldan az (b.) 10-29 yıl (c.) 30-49 yıl (d.) 50 yılın üzerinde

2. Şirketiniz şu anda kaç kişi istihdam etmektedir?

(a.) 50'den az (b.) 50-99 (c.) 100-499 (d.) 500-999 (e.) 1.000 ve üzeri

3. Şirketiniz kaç yıldır uluslar arası alanda faaliyet gösteriyor?

(a.) 2 yıldan az (b.) 2-4 yıl (c.) 4-10 yıl
(d.) 10 yılın üzerinde (e.) Uluslararası alanda faaliyet göstermiyor.

4. Şirketinizin sektörlerini tanımlayın:

5. Uluslararası alandaki faaliyetlerinizin yüzde kaç aşağıdakilerden kaynaklanıyor?

(a.) Ortak Girişimler / Yatırımlar? i. %50'den fazla ii. %50'den az

(b.) İhracat (i.) %50'den fazla (ii.) %50'den az

(c.) İthalat (i.) %50'den fazla (ii.) %50'den az

6. Uluslararası alandaki faaliyetlerinizin büyük bölümü aşağıdaki bölgelere yöneliktir

(a.) AB (b.) ABD (c.) Asya
(d.) Afrika (e.) Orta / Güney Amerika (f.) Diğer

7. KOBİ'lerin ihracata yönelmelerini motive eden unsurlar nelerdir?

8. Şirketiniz şu anda AB'li firmalarla veya AB'de ticari faaliyette bulunmuyorsa bunun nedeni açıklayınız?

9. AB'de ticari faaliyette bulunmaya ilişkin hangi konularda daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorsunuz?

10. AB'ye ihracatta devlet destekleri hakkında yeterli bilginiz var mı?

a)Evet b)Hayır

11. AB'ye ihracatta Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve/veya Bağlı Kuruluşları tarafından

sağlanan desteklerden yararlanıyor musunuz?

a)Evet b)Hayır

12-Eğer Madde 11'de belirtilen desteklerden faydalanıyorsanız lütfen desteklerdenhangi sıklıkta yararlandığınızı belirtin.

	Sık	Bazen	Hiç
Ar-Ge Destekleri	☐	☐	☐
Yurtdışındaki Fuarlara ve Sergilere	☐	☐	☐
Bireysel Katılımın Desteklenmesi	☐	☐	☐
Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi	☐	☐	☐
Pazar Araştırması Desteği	☐	☐	☐
Eğitim Desteği	☐	☐	☐
Yurtdışında Mağaza Açma Desteği	☐	☐	☐
İhracatta Vergi, Resim ve Harç istisnası	☐	☐	☐

13-Aşağıda işletmelerin ihracatta karşılaştıkları sorunlar maddeler halinde verilmiştir. Lütfen bu maddelendirilmiş sorunları kendi işletmenizi göz önüne alarak önemlilik derecesine göre işaretleyiniz.

	Önemli Değil	Ne Önemli Ne Önemli Değil	Önemli	Çok Önemli
Güvenlik (CE) İşareti				
Çevre (ISO 14000)				
Kalite (ISO 9000 Kalite Standartları)				
Karar Alma				
Yetişmiş Eleman ve Dil Sorunu				
Hükümet Uygulamaları ve İthalat Kotaları				
Teknoloji ve Arge				
Ekonomik ve Finansal Sorunlar				
Standartlaşma				
Kültür				

Pazarlama Araştırması				
Üretim Maliyetleri				
Taşıma Depolama ve Dağıtım				
Ülke ve Firma İmajı				
Rakipler ve Rekabetin Şiddeti				

14. AB'ye İhracatınızda rekabet zorluğu çekiyor musunuz?

15. AB'ye ihracatınızda size rakip olan ülke ve/veya bölgeler hangisidir?

16. TÜRK EXİMBANK Kredilerinden yararlanıyor musunuz?

17. KOSGEB Desteklerinden yararlanıyor musunuz? faydalaniyorsanız lütfen desteklerden hangi sıklıkta yararlandığınızı belirtin.

18. AB Üyesi Ülkeler içinde en çok ihracat yaptığınız ülke/ülkeler hangileri?

19. Yaşanan Ekonomik ve Mali kriz firmanızı AB'ye ihracat düzeyinde olumsuz olarak etkiledi mi? Belirtiniz.

20. Krizden korunmak adına ne gibi ekonomik önlemler aldınız?

.....
